

Зуряадай Залуушуул

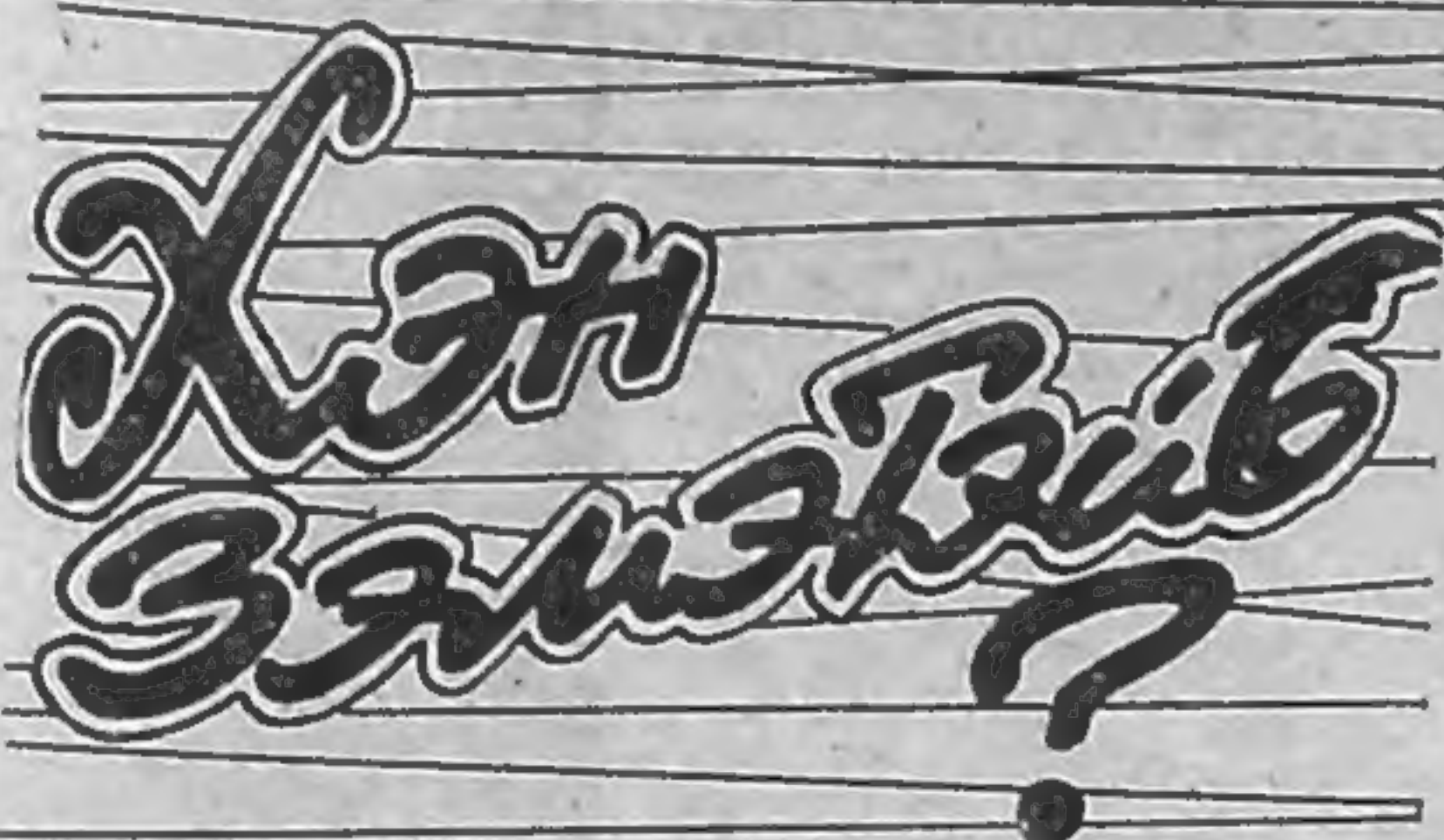
ДОЛООН
ХОНОГО
НЭГЭ УДАА
ГАРАНА

БУРЯАДАЙ КОМСОМОЛ ОУ ОРГАНИЗАЦИН ОРГАН

ГАЗЕТ
1991 ОНОН
ОКТЯБРИН 1-НЭЭ
БУРЯАД ХЭЛЭН ДЭЭРЭ
ОРШУУЛАГДАЖА ГАРАНА

Суббото,
августын 25,
1990 он
№ 34 (7147)

Сэн 10 мүнэгн

Аяма халуун нэгэ бага бууража, ута унжагай бороо орж, город шадарай ой соо элдэб хархлаг элбэгээр ургаба. Үрэ жэмэсшье суглуулашад дуратай жэмэсээ түүхэн лэ байхэ даа. Харин нэгэ бага хожомдоһон хүнүүд хубилган шэнэдхэлгэ, заправочна станци, бензин гэхэ мэтые элдэб муухайгаар хараана. Тээд бензингүйгөөр хаанашье ошохын аргагүй бшуу. Тиммэһээ бензин үгэ, гэжэ олон хүн гэмэрлэдэнэ.

Юун болоо, бензин хайшаа үгы болошоо гэшэб? Элдэб шалтагануудые хэлэхыень шагнахат. Бензин үнэтэй болохынь гэлсэхэ юм. Мүнөө хоморой шухаг болошоһон бензин реформо бэлүүлхэдэнэ, баһал өөрын үүргэ дүүргэхэ гэхэ мэтээр хөөрлэдэнэ. Сэхыень хэлэхэдэ, элдэб шал-

тагануудые хэлэхыень шагнажа байнгүйгөөр бодото байдалые мэдэжэ абахын тула бчдэ Прямая үйлсөөр оршоһон үмсын машинуудта бензин хэдэг эгээл хүлгөөтэй автозаправочна станци ошобобди. Улаан-удынхид болон нийслэл хотын айлшад байгша зун энэ хүндэмүүшэ газартай яһала дүтөөр танилсаһан байха. Эндэ хэдэ олон машина суглардаг гэжэ һананат. (Бусадшье станцинуудта баһал ниймэрхүү байдалтай гэжэ хэлсэнэ).

Үсөөхэн үдэрнүүдтэ АИ-93 түхэлэй бензин асардаг юм байна. Тинхэдэнэ ута гэгшын ээлжээн унжыжа байдаг. 3-4 час соо хүлээһэнэй һүүлээр машинын эзэд 20 литр бензин-һээ үлүү нэгшье дунал абдаггүй. Нормонь нимэ юм ха.

Ээлжээ хүлээхэ сүлөөгүй хүнүүд (ниймэрхүү хүн бүри олон байха гэжэ һананаб), 76-дахн бензин бааг руугаа эюулээд арилшадаг. Тэрэнэй түлөө баһал ээлжээгээ хүлээжэ зобоошье һаа, тэндэнэ ээлжээндэ зогсогшод нэгэ бага үсөөхэн. Зүгөөр баярлахаяа бү яарагты. Харгы замда гараха гэшэ аюултай байжа марада. Октанова бага тоотой бензин машина һалгаадаг гэжэ хожомын элирдэг. Тохническэ талаар хангалгын манай станцинууд нимэ эрхэ байдалда клиентүүдээр хээздэһье дүтэлдэхэгүй гэжэ тээхэн хүшэр бэшэ даа. Иймэл үйдхортэй үлхөө харагдаа. Эдэз хоолой, мебелиин, хубсаһа хунарай, гуталэй хоморой шухаг болошоһон үе сагта бензин хоморжохогүй гэжэ этгэхэнь хүшэр даа. Ингээд байхадань юу хэхэ өһотойб? «Таажархил даа» гэхэн лотерей наадажа, хойнонь гурбан шангадхонан тэмдэг табиха, саг ерээ бэшэ гү? Харин би нимэ тэмдэгүүдые табиха шадахагүй байналби.

АЗС-тэ хүдэлдэг хүнүүд ямар һанамжатайб? Тэдэнэртэ хүнгэн гэжэ хэлэжэ болохогүй. Бензинэй үгы хадань тэдэ ажалгүй байна гэжэ түрүүшээр һанахаар. Түймэр сарагшад мэтээр нойрсомжол гарахада болохо бшуу (түймэр сарагшад немые хүлсэнэ бээ).

— Энээнһээ гадна, нимэ эмхи гуримгүй болошоходонь, бидэ олоо оруулнагүйбди, гэжэ заправкын оператор Игорь Федоренко хэлэбэ. — Бултанаймнай керээ хэдэ өхээр хүдэлнэб даа. Магезинуудта үгы болошоһон бүхы юумэн манда хүржэ эрээ. Хэрбээ эд бараанай үгы һаань, хадагалаа, гамнаа, танил талануудтаа худалдаа гэжэ байжа гэмэрлэддэг гэшэбди. Нафтабаазада бензин үгы гэжэ түрүүшын үедэ хэлэдэг байгаабди. Һүүлээрнэ абла шэмээгүй байдаг болонхойбди. Шамдал адли хүнүүдэй шам тухай муугаар һанахадань, ехэл гомдолтой байдаг.

Манай хөөрлөдөөндэ хабаадалсаһан Игорь болон тэрэнэй суг хүдэлдэг бензовозой, жолоошон Сергей Кичигин гэгшэдтэ бэлэн бэшэ даа. Колонкын хажууда наншалдадшье абахыень харахада (энээнэй шалтаганыне тайлбарилһанай хэрэггүй гэжэ һананаб) ехэл гомдолтой байдаг. Маанэдые элдэб бэллин шэбшэгээр хараадаг. Иимэ үдэрнүүд яһала олон байдаг даа. Хээээ һаруул гэрэлтэ үдэрнүүд өрөхэ гэшэб? Долоон хоногой туршада хэрэг байдал заһарха гэжэ «бурятнефтепродукт» нэгэдэлэйхид найдуулаа һэн. Тээд энээндэ этгэхэнь хүшэр байна.

Н. ДАШИЕВ.
Ж. ХАЛБАЗЫКОВАЯ фото.

Бултадаа ургаса хуряалгада хабаадаа!

ТОН ЕХЭ, хүлээгдэжгүй байн ургаса ургаж, баа ээлжээтэ бэрхшээлтэй ушарбаади. Арадай депутатуудан Улаан-Удын горсоветын президиумэй доро толилогдоһон тогтоолой ёһоор ургаса хуряага абаһын түлсө тэмсэлдэ городой техникэ ба ажалай наһанай бүхы хүн зон элсүүлдэгдэхэ. Имнэл даа, нүхэд: газармал ху-бимын шэнэдхэгын табатади нэлэй ябажа байбашье, ургаса хуряалга мүнөө болотор сэргэй дейшалхы ябуулганууды хануулна.

Дайшалхы үгэнүүдшье эндэ ушар шалтагаан бэшэ, харин арга түхэлнүүдшье үнөөхн «эти-ралта-этиралтын» аргууды хануулна. Сэ-хмөнх нэрлэлэл, энэмнэй дайшалхы сэргэй коммунизмын арга түхэлнүүдшье хануулна.

Республикын агропромышленна секторэй ажал түдэлмэриэ хүшэрхээс болон бюрократи-ческа байгууламжнууды тарваж, хүдөө ажа-лын продукция үйлдбэрлэгшэды сүлөөлөөд, тэднэртэ «Агропромышленна комплекс» гэ-лэн туһаламжаар бэшэ, харин тодорхой хүнүүд-тэ үзүүлэгдэхэ туһаламжаар хайгаха болоо (тэ-мнэй, дээрэ байха бэшэ гү).

Хүдөөдэ туһа тон хэрэгтэй болоод байна. Тээд юундэ ямар нэгэ юмэ аршалан абарха, элсүүлхэ болоходоо, энээн тухай наһаадндаг гэшэбиди! Предприятинуудай ажалай эршэ эбдэжэ, хүнүүдшье хээрэ гаргажа абаашад, «городой ажалай наһанай бүхы хүн зон» са-нитарна талаар огто таарамжагүй эрхэ байдал-да байлгажа, тон бүтээсэ багатай хара ажал тэдэндэ, гараар хүүлэхэдэ, хүнүүдэй эгзэн

гол шухала эрхэ болохо сүлөөтэ ажал [баа-лалтагүйгөөр] тэхэ эрхмөнх эбдэнэ бэшэ гүбди! «Улаан-Удэ» хотодо... онсо байдал сонсохго-доб» гэжэ байгаад бэшэхэдэ, юу туйлаха гэшэбиди! Онсо байдал—үйлсэнуудээр хүндэл-жэ байһан танхинууд, патрульнууд, комендан-тын час гэхэ мэтэ.

Ургаса хуряалга гэшэ жэл бүхэндэ дабта-гадаг ээлжээтэ ажал хэрэгнэй ха юм. Үйлэ хэ-рэгшье бэшэ, харин ээлжээтэ ажал хүдэлмэри. Тэмсэлшье бэшэ, хэгдэжэл байһан ажал түдэл-мэри. Колхоз, совхозуудай хүүүн дээрэ ам-д-одаг олон тоото хүнүүдэй бээс сагаруул-лын тула энээнке тэмсэл гэжэ нэрлэһэн үгэ бэшэ аа!

С. БОЛОТОВ,
манай нэр.

РЕДАКЦИНАА:

Городой засагаархидай энэ тогтоолы толил-хо гэжэ редакцие уялгалһай хэднэ бидэ тэ-рээнке толилбодим.

1990 ОНОЙ УРГАСА ХУРЯАЛГЫН, ХАРТААБ-ХА БА ОВОЩ БЭЛЭДХЭХЭ, ХАДАГАЛХА ҮЕДЭ УЛААН-ҮДЭ ХОТЫН ОНСО БАЙДАЛ ТУХАЙ АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ УЛААН-ҮДЫН ГО-РОДСКОЙ СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМЭЙ

ТОГТООЛ

Республикын агропромы-шенна комплексдо 1990 оной ургаса хуряагадэнэ, бодото туһаламжа хурга-лын, тэжээл, хэртаабха бо-лон овош бэлэдхэхэ ба хадагалха хэрэгшье ам-хидхал хайнтайгээр үнгер-гэһын тула арадай депута-дуудай Улаан-Удын город-ской Соведэй президиум ингэжэ тогтооно:

1. Улаан-Удэ хотодо ур-гаса хуряага, хэртаабха болон овош бэлэдхэ ба хадагалха үедэ августын 15-һаа октябрийн 15 боло-тор онсо байдал сонсохо-хо.

2. Тэрэнэй ёһоор срадай депутатуудай Улаан-Удын городской Соведэй гүй-сэдкомдо (нүхэд А. Ф. Абрамов, А. Г. Прейзер, В. П. Гусельников) табан хоногой хургасаа соо тус-хай хэмжээнүүд хэралга-дажа, бэлүүлэгдэхэ ёһо-той гээд заагдаба. Тинх хотын гүйсэдком нимэ ажал ябуулха болобо:

— городской промы-шенна, барилгын, бусад предприятиууд болон эм-хи зургаанууды байгша ондо ургаһан хүдөө ажа-лын продукция зоохын ту-лада ашарнай автомобиль

болон тракторнуудар, аша үргэдэг ба тээдэг техникээр (молсододог ба хангадаг хүнүүдтэй) хан-гаха гээд уялгалба;

— ажал хэжэ шадаха городой бүхы зоние хү-дөө ажалын хүдэлмэридэ ба овош үрэ жэмэс хада-галдаг баазануудта хүдэл-хмөнх элгээхэ;

— хүдэлмэришэд, алба хэргшэд, инженерно-техни-ческэ хүдэлмэрилэгшэд, промышленна, барилгын, бусад предприятия болон албан зургаануудай, кооперативуудай коллекти-вүүд, дээдэ ба тусхай дун-да хургуулинуудай студент-нууд, аха классуудай ху-рагшад байгша оной ург-са хуряалгада эдэбхитэй-гээр хабаадуулагдаха зэр-гэтэй гэжэ хэралгагдаба.

Хуряалгын болон бэлэд-хэлэй хүдэлмэридэ хабаа-даха бүхы хүнүүды, кол-лективүүды урмашуулха талаар нэмэлтэ хэмжээнүү-ды хэралха, ажалай түл-бэри болсон продукцияшье үгэхэ гурим тогтоохо хэ-рэгтэ анхалар хандуула-гдаха ёһотой.

Тэжээл бэлэдхэлгын, хэртаабха болон овош ха-дагалха хүдэлмэрин хэр ээргээр ябажа байһанин, автотранспорт болон он-һон техникын хэр ашгэ үрэтэйгөөр хэрэглэгдэжэ байһанин, хүдөөһөө го-род элгээгдэхэ продук-цийн шааргашье сог үргэлжэ хинаха, шалгаха.

3. Арсдей депутатуудай Железнодорожно, Октяб-риска, Советскэ райсо-вэдүүдэй (нүхэд А. Н. Кол-дунов, Е. Ф. Сокольников, В. П. Грехов), горсоветэй саг үргэлжын комисси-нууд Улаан-Удын горсо-вэдэй президиумэй тус тог-тоолой дүүргэлты ханга-ха уялгалтай;

— тус тогтоолы нутаг нутагуудта дүүргэлгэ хан-гаха;

— байгша оной ургасые абалгада овошной бааза-нууд болон хадагалха бай-ранууды сог болзор соон, шааргэ хайнтайгаар бэлдэ-хын тула шухала хэмжээ ябуулганууды абаха;

— газар газарта ургаса тушаажа абаха, хадагалха байранууды бэлдүүлхэ, промышленна, барилгын болон бусад, предприятия-нуудай организацинуудай ажалыа коллективүүдтэй хэрэгтэй хартуулаха, овош республикын ажакнуудта сэхэ худалдажа эсха хэ-рэг эмхидхэхэ зэргэтэй.

4. Тинхэдэ хотын худал-даа наймаагай эмхидхүүд хотодо ажаһуугшадые хэр-таабха, овош болон үрэ жэмэсээр хангалгаа най-жаруулхын тулада яармэг болон бусад элдэб янзын үргэн худалдаа наймаа эм-хидхэхэ болоно.

5. Хотын худалдаа най-маагай-ринично коопер-тивна нэгдэл (нүхэр А. Д. Молчанов) хамтын саад эрхилдэг газарнуу-дээр табан хоногой турша соо ябажа, жэмэс, овош болон бусад ногоон зүйл бэлдэхэ ёһотой гээд тог-тоол соо хэлэгдэнэ.

6. Ургаса хуряага та-лаар Улаан-Удэдэ онсо байдал сонсохого тухай арадай депутатуудай го-родской Соведэй прези-диумэй баталан абаһан тог-тоолой хэр ээргээр бэл-үүлэгдэжэ; бодото дээрэ ямар ажалай хэгдэжэ бай-һанин «Пресда Бурятия», «Буряад үнэн», «Буряад зайлушуула» (нүхэд Л. Т. Левченко, Р. Б. Гермаев, Л. А. Дружинин) гэһэн ре-спубликанска газетнууд, «Тивном» (нүхэр А. А. Елгин) гэһэн тележонал саг үргэлжэ мэдээлжэ, үргэнөөр харуулжа байха ёһотой.

В. КУКШИНОВ,
арадай депутатуудай
городской Соведэй
түрүүлэгшэ.

БИШХАН ПУБЛИЦИСТИКЭ

БЭЭ ДААНХАЙ ГАЗЕТЭНҮҮД ХЭРЭГТЭЙ!

ЭНДЭ буряад хэлэн дээрэ оршуулагдадаг районно газе-тэнүүд тухай хэлэгдэнэ. Мүн тинхэдэ «Буряадай залуушуула» тухай.

Ная Нарһага ёшоходоо, «Улаан-Туяа» газетын редак-ци оробоб. Газетын редак-торой орлогшо Л. Т. Гончикдор-жиев, оршуулагша Д. О. Дор-жиев түрүүтэй Яруунын рай-онно газетын ажалшад газе-тынгээ хуби заяагаар эхэтэ наһаагаа зобонгн байбад. Ушар юуб гэхэдэ, бүри но-дондо жэл Яруунын, Хорин, Хэжэнгын гурбан газетын нин-лүүлхэ хураг бии байгаа. Хо-рин наа (июнийн 16-най «Бу-ряад үнэни» хара) Заха-мнай бүлэг нүхэд Яруунын, Ивалгын, Хурамхаанай район-но газетэнүүды болуулха тухай үгэ гаргаба ха юм.

Никсэл хотодо ерээд, «Бу-ряадай залуушуула» газетын редакци ороходомни мүнөө-хил наһаагаа зоболгон. Уша-рын адли: газетын шэнэ жэллээ хааха гэжэ ород ре-дакцинхидын мэдүүлһэн байна.

Гэхэтэй хамта, оршуулагда-даг газетэнүүды бээс даа-хат болгохо гэһэн бодол баа-ди юм.

Дубляжнууды болуулха гэһэн бодол тон бэлээр, сэг соогоо, жэшээн, шэнэ жэл-һээ, бүтээхэ өргөтэй. Тээд энэмнэй юун болохо болоноб даа! 1970-аад онуудта, хореод жэлэй турша соо, үри хүүгэ-дээ түрэлхи хэлэндэнь хургаа-гүйбди. Буряад хэлээ мэдэ-ггүй бүхэлэй үетэн ургаа гэжэ мүнөө гэмэрлэднэбди, халаг-

ланабди... 1990-ээд онуудһаа эхилээд, районнуудынгаа, рес-публикын залуушуулай оршуу-лагдамал газетэнүүды хаба-бди.

Эдэнэ дахин гаргаха мүн-гэтэй боложо, баяжатарнай үшөө арбан жэл үнгерхэ байна. Ондоосгор хэлэхэдэ, хэрбээ дубляжнууды болуу-лаад байгаа гэшэ нээ (халта-даал наа энэ хэрэг динлэхээс байна), буряад хэлээ, нацио-нальна соолоо, үндэһэн түү-хээс нэргээхэмнай гэжэ мүнөө хэлсэдэг үгэнүүднэй худал бо-лохо болоно! Бидэниин мүн-өө хэншье, жэшээн, обком, түрэл хэлэн дээрэ газетэ но-мууды бу гаргагты гэжэ хо-рижо байна бэшэ. Харин бидэ, буряадууд, өөһэдөөл муроо олохо шадалгүйгөө харуулжа байнабди гэжэ бу мартаа. Энэнтэй дашарамдуулан, Ни-колай Шабасовай «Хурамхаанай галнууды» унтаралхагүй гэ-жэ оролдоһые сүм дэмжэжэ байһана мэдүүлхэ хүсэлтэйб. («Буряад үнэн» июльн 24-нэй номер хара).

Районной газетэнүүды хаа-жа болоогүй баймаар үшөө нэгэ шалтагаанин дурдажа боломоор байна. Национальна соол гэгээрэлы үргэхэ гулам-та хаана оршомноб! Хүдөөдэ! «Буряад уран литературын тэнгэридэ Ким Цыденовай, Дондог Улзытуевай, Дашин Дамбаевай нэрэнүүд гэрэлтэч

үлэнхэй! Эдэ оюун бэлитгэн хаанаһааб! Хүдөөһөө! Али нислэл хотодо ажаһуудаг эрдэмтэды абад үзэл! Хэ-лэ бэшэгэй, физикын эрдэм-тэд—хоер Цыденовууд. Түүхын эрдэмтэд Чимитдоржиев, Пу-беев, Яагааб философ Манга-тов, геолог Коновалов! Угы-шье наа ветеринар Жанчивов! Эдэ анхан хаанаһаа гарһаа! Бэ! Хүдөөһөө! Энээн тухай юундэ хэлэнбшн гэхэдэ, хү-дөө районнуудай, республикын залуушуулай буряад газетэ-нүүды хаалга мүнөөдөр мүн-гэ алмаашье наа, үглөөдэрэй үндэһэн соол гэгээрэлэй хар-гы хаһан ябадал болохо бо-лоно. Бэлитгэй уран зохоол-шоды, «үргэн ухаатай Неа-тонууды» буряад газарнай тү-рэгшэ шадахаа болихол! Хүдөө-дэ нөөсөлөөтэй байһан буряад хэлэ бэшэгээ, түүхээс нэргээхэ хүсэнууднай—залуу оюутан — нуури дээрэ хагдархал! Зүр-хөө доро дараад хэлэхэдэ, тус газетэнүүды болуулаа гэшэ наа, хүнэй багана хойшо но-утагтайнгаа һонинууды түрэл хэлэн дээрэ уншажа, тэрэн-дээ юмэ бэшэжэ хүмүүжэхэ үндэһые талалха бологдоно.

Оршуулагдадаг газетэнүү-ды оролдоһон амьдралжа, бээс даанхай болгохо гэһэн бодол гарза, гаргаша эхэтэй-шье наа, тон зүб! Районууд болоод республик буряад хэ-лэн дээрэ газетэнүүды, мо-

мууды гаргахын тула горитой мүнгэ зөөри һомолхо зэргэ-тэй болоно. Партиин Яруунын райкомой нэгдэхн секретарь Д. Ч. Боросгов «Улаан-Туяа-гаа» амьдралха, районнойгоо типографию бэлтхүүлхэ ха-раа бодолтой байна. Августын 3-да партиин Буряадай обком-до «Буряадай залуушуула» га-зеты бээс даанхай болгохо асуудал баһал табигдаа. Гэбэ-шье манай дээдын зургаануу-дай зүб хараа, бодолнуудай бэлэрт эхэ сэг ябадаг ха юм. Энэ хэрэгэй шэнэ жэлһээ шиндэгдээл наа һайн һэн.

Юундэ нигэжэ хэлэнбшн гэхэдэ, «Улаан-Туяа» орой-доол 170-аад ярууныхид ун-шадаг байна. Энэмнэй жэлдээ 14 мянга тойрон түхэригэй гарзатай газетэ болоно ха. (Энэ минин тоололто-тухай-ламжы газетын бухгалтери заһана бээ гэжэ нойданаб). Ондоо үгөөр хэлэхэдэ, район өөрын буряад газетэй бай-хын тула ады шэнээн мүнгы, ородуудай хэлэдэгэй ёһоор, газар дороһошье наа олохо ёһотой болоно. Районной дот-ци заатагүй хэрэгтэй! Тус мүн-гэ олохо нэгэ нимэ арга бэдэ-рээ наа хааа юм! Ажакы, предприятия бүхэниин, жэшээн (бухгалтери энээнһээ эхэ, ба-гыг тооложо гаргана бээ), мянга-мянган түхэриг һомол-хы уялгалха. Хэрбээ тус ажа-хы — колхоз гү, али загана-най завод — 250 хэлэг газе-

тэ захил хэжэ шадаа наа, өөрингөө мянган түхэригье олоһон болохо. («Улаан-Туяа-гай» жэлэй сэн 4,68 түхэриг наа, 1170 түхэриг: 250×4,68). Имэ һайн захил өөрингөө ажаһыа эмхидхэхэ шадаггүй хушбэрлэгшад хармаанһаа мянгаа гаргажа үгэ лэ! Имэ гү, али нимэрхүү ажал райко-мой үзэл сурталтай таһаг, ажа-хинуудай партиком мүнөөн-һөө ябуулжа эхилхэ зэргэтэй болоно. Удугуйл шэнэ жэл-нэй гархааа байна ха юм.

Районной республикаһаа до-таци хүлэһэнэй хэрэггүй. Юуб гэхэдэ, энэ мүнөөхн «Буряа-дайман залуушуула» дотаци хэрэгтэй. «Буряад үнэни» гаргалга баһа гарзатай байна. Эдэ гарзанууд хэдэн зуу мян-гаар тоологдоно. Энээн дээрэ буряад ном хэлэлгын нэ-мэхэ ёһотойбди. Буряад ном гаргалгынэй жэлэй хахад мил-лион хүрэтэр түхэриг гарзатай юм хаа. Буряадай АССР-эй Министруудай Совет найман зуу мянган миллион түхэриг хүрэтэр буряад газетэ, ном гаргаха мүнгэ олохо уялгатай болоно! Ажакын тоосоондо оробобди, үндэһэн хэлбэлдэ гаргалгалжа байха үлүү зөөри гү гээд нууха наа, бээс даа-уғы гээд нууха наа, бээс даа-уғы автономито республика-һан агааномто гэгээрэ-бди гэжэ өөһэдыгөө гоёоһо-ной хэрэг үгы болоно! Нэрээс һанха зэргэтэй ха юмбиди!

Э. БАЛЖИННИМАЕВ.

АРА ГАЗАРТА УРГАДАГ,
АСА БҮХЭТЭЙ АЛТАРГАНА,
АЛГАН ДЭЭРЭЭ ТЭНЖЭЭНЭН
АБА ЭЖЫ ХОЕРНИ.

ЭБЭР ГАЗАРТА УРГАДАГ,
ЭШВ БҮХЭТЭЙ АЛТАРГАНА,
ЭЛГЭН ДЭЭРЭЭ ТЭНЖЭЭНЭН
ЭЖЫЛ АБА ХОЕРНИ.

СОЕЛОЙ БҮЛГЭМ БАЙГУУЛАГДАБА

1989 оной бэшлгын ёхоор, Москва хотодо ба Москва ша-дерай хуурин тосхонуудта хо-ёр мянгаад буряад зон ажа-хууна. Эдэнэрнай хэд бэ гэхэ-дэ, эндэ гэр бүлөөрөө ажахуу-даг, ажалладаг бүхэсоюзна бо-лон уласхоорондын асуудал-нуудар арадай ажахын хал-баринуудта хүдэлдэг мэргэ-жэлтэд болоно. Эдэнэрхээ гад-на эндэ студентнэр, аспирант-нууд болон командировкоор ерэхэн ажалладай тоо мянган-наа холо үлүү болодог юм.

хүүлэй арбан жэлэй туршада Москвада ажахуудаг, ажалла-даг буряадуудай динлэнхи олонинь үндэхэн хэлээ, со-ёл культураа, ёно заншал-нуудээ мартажа эхилхэнийн гайхалтай юм.

Москва хотодо, мун энэ той-рон ажахуудаг ажалладай, мун буряад арадай түүхэ до-могоор хонирхдог эдэнэрэй эрилтэ бээлүүлхын зорилгоор, Москвада буряад арадай со-ёл-гэгээрэлэй бүлгэм байгуул-ха гэхэн хүдэлэон эхилээ.

1990 оной майн 19-дэ Моск-ва хотодо эндэ ажахуушад сугларжа, суглаа хэлэн, оёх-дынгоо хүтэлбэрлэгшэдые хун-гахан байна. Москвагайхдай суглаамда СССР-эй арадай до-путадууд О. Б. Баторов, Ц. Н. Нимбуев, С. Г. Шапхаев, СССР-эй Конституцийн хиналтын ко-митедэй гэшүүн С. С. Босхо-лов гэгшэд уригдажа ерээ лэн.

Суглаанда хабаадагшад эм-хидхэлэй комитет байгуулхан, бүлгэмэй устаа ба конферен-цидэ бэлдэхэ түлөөлэгшэдые дэбжүүлхэн байна. Тус конфе-ренци байгша оной октябрь нарада зарлагдахаар хараалаг-дана. Мүнөө манай бүлгэм хэ-хэ хүдэлмэринингөө хэмжээ ябуулга хараалаад, бэлдхэл хэжэ эхилэнхэй.

Нислэл хотодо буряад ара-дай соёл-гэгээрэлэй бүлгэм байгуулха гэхэн хайн хайхан үүсхэлтэ энэ хэрэгтэмнай Бу-ряадай АССР-эй ажалшад эдэб-хитэйгээр хабаадалсажа, оёх-дынгоо туна нэмэри оруулал-саха бээ гээд найданабди. Тинхэдэ Москвада болон бу-сад хуурин тосхонуудта ажал-лажа, хуралсажа байдаг хү-бүүд, басагадай түрэлхидхөө гадна, бидэнэрэй эхилхэн энэ хэмжээ ябуулгада Буряадай АССР-эй, автономито округуу-дай соёлой-арадай гэгээрэлэй, элүүрье хамгаалгын министр-стээнүүдэй болон эмхи зур-гаанууд, ажахын, предприяти-нуудай хүтэлбэрлэгшэд, эдэб-хитэд туналамжа үзүүлжэ, өө-хэд өөхэдынгоо ханамжа, ду-радхалнуудаа оруулхын дэм-жэггүй гээд ханамжана.

Хүндэтэ манай нотагаархид! Өөхэд өөхэдынгоо дурадхал болон ханамжа бодолнуудаа нимэ адресаар эльгээхыетнай гуйнабди:

«103009, Москва, централь-ный телеграф, до востребова-ния. Н. Цыбенкова».

Н. ЦЫБЕНОВА,
эмхидхэлэй комитедэй
түрүүлэгшэ.

БУРЯАД АРАДАЙМНАЙ ЁНО ЗАНШАЛНУУД ХАЙХАН ЛЭ!

ЭРТЭ УРДЫМНАЙ ТҮҮХЫН ХАБАГШАНУУД

ТҮНГҮҮС АРАДЫЕ ШЭНЖЭЛЭГШЭ БУРЯАДУУД ТУХАЙ

Г. М. Василевич гэдэг совет эрдэмтэн олон жэлэй турша-дэ түнгүүс-манжуур арадуу-дые шэнжэлхэн, тэдэ хэлэнүү-дэй өхэ толи зохионон юм. Эвэнх, манжа болон түнгүүс-манжуур гарбалтай бусад ара-дууд монгол угсаатангаар эртэ урда сагһаа хойшо нягта хол-боотой, бүри нэгэ уг гарбал-тайшье байһан гэжэ мэдэжэ. Тиймэһээ тэдэнэй түүхыс Г. М. Василевич монгол угсаатанай түүхэтэй нягта холбоотойгоор харадаг юм.

Тэрэнэй ха эмжын ёхоор, монгол угсаатанай нэгэдэжэ, Чингис хаанай үедэ нэгэн мон-гол гүрэнэй байгуулагдахда, Байгал шадарай дайдадхыо өхэ хубилалтанууд болоһон байгаа. Тусхайлбал, Алтай ша-дарһаа буужа ерэхэн буряа-дууд Байгал шадар хууһан тюринүүдыс Зүлхэ (Лена) мүн-тюринүүдыс урадхалаар хойшоно, рэнэй урадхалаар хойшоно, мүнөөнэй Яхад орон тээшэ түрээ. Харин тюринүүд Зүлхэ мүнөөнөөр хуужа байһан түн-гүүсүүдыс бүри саашан Ленэ мүнөөнөөр, мүн Алдаанаар уг-сэхиён бээдхэһэн байжа. Энэ мүнөөнэй халаагаар түнгүүсүүд

Оготско далай тээшэ гараһан юм.

Барга ноён түрүүтэй буряа-дай элинсэгүүдэй анханай нота-гаар Үбэр-Монголһоо гараад, Алтай уула багаар тогтоод байтарөө, Байгал шадарай дай-да ерэхэдэ, эндэнь бэдэ гэжэ арад байһан, тэндэһээ Барга баатар хамга абажа үнэржэһэн юм гэхэн түүхэ буряадай угай бэшгүүд соо хэлэгдэдэг. Тэрэ бэдэ гэжэһын түнгүүс гарбал-тан байжа болоо ха гэжэ ханамжаар.

МОНГОЛ УГСААТАНАЙ АНХАН НЮТАГЫНЬ ХААНА БЭЛЭЙ

хүүлэй үедэ гараһан мон-голшо эрдэмтэдэй шэнжэлгэ-нүүдһээ харахда, монгол уг-саатанай анхан нютагын Бай-гал далайһаа эхилээд, зүүн урагшаа Хинган уула шадархи тала хүртээр хунаһан дайдада байгаа юм гэжэ хэлэдэг бо-лонхой Тусхайлбал, Венгрийн элитэ мэдэжэ монголшо эр-дэмтэн Лейош Лигети профес-сор Г. Д. Санжеевэй «Монгол хэлэнүүдыс ээргэлүүлжэ шэн-жэлхэн грамматика» гэдэг номдо хэлэн рещензи соогоо нигэжэ бэшэжэ: «бэшмэл эшэ үндэһэнүүдыс шэнжэлхэдэ, нимэ тобшолол лаб хэхээр гэ-

бэл: Байгалһаа урагшаа, мүн Хинганһаа баруун тээшээ, гадна зүүн тээшээ Ляодун хүртээ и дайдада манай ээрын нэгэдэхэ зуун жэл-нүүдтэ монгол хэлээр ярилда-даг хэдэн олон угсаатад ами-даржа байһан юм». Г. Д. Сан-жеев «Монгол хэлэнүүдыс түүхын талаар ээргэсүүлэн шэнжэлхын асуудалнууд» гэжэ 1981 ондо толилуулхан статья соогоо бэшэхэдэ, мон-голнуудтай үни галаһаа хол-боотой, харин, магад, нэгэ уг гарбалтай тюринүүд бүри У зуунай үедэ Дунай эхинһээ Амар мурэн хүртээрхэ дай-даар таража хуудаг болоһон байгаа гэнэ. Тэрэ үедэ мүнөө-нэй Монголой бүхы шахуу газарые тюрк угсаатад эзэлэн-хэй байгаа. Харин монгол уг-саатад Сэлэнгын адагһаа эхи-лээд, Шара мурэнэй (Янцзын) өхэ тохой хүртээр хунаһан дайдыс эзэлжэ байһан юм гэнэ.

Манай ээрын II зуунһаа эхилээд XII зуун жэл хүртээр Түб Азида нэлгэлдэн, хунну, сяньби, динху, мунон, шивэй, курыкан, кидань гэхэ мэтэ уг-саатад байһан, эдэнэй олон-

хын монгол хэлтэ угсаатад байгаа гэжэ эрдэмтэд тооло-дог. Тэдэнһээ гадна уйгар, киргиз болон ...гэ зарим бу-сад тюрк угсаатан байһан юм. Хори буряадууд сяньби гэдэ-гүүдһээ У зуунда илгаран таһаржа эхилхэн юм гэхэн тухайламжа буряадай мэдэжэ эрдэмтэн Ц. Б. Цыдендамбаев хэлэн байна. Тюрк хаануудыс хүдөө табихан газарта байдаг шүлүүн дээрэ байрку гэдэг монгол угсаатад дурдагдадаг. Эдэ хадаа мүнөөнэй Баргажа-най болон Прибайкалийн рай-онуудай газар дээрэ хууһан юм гэдэг. Эдэ хадаа XI-XII зуунай үедэ эндэ байһан бар-гадауд болоно гэжэ тоолог-додог. «Хори буряадуудай уг гарбал тухай» гэхэн номдоо Г. Н. Румянцев ингэжэ бэшэ-нэ: Баргажан-Түхэм орондо буряадай элинсэгүүд болохо угсаатад нимээр хуурижаһан байгаа гэбэл: эгээл баруун захадань киргизүүдтэй ээргэ-лээд ойредууд хуугаа. Нэгэ бага зүүлжэ, мүнөөнэй Нюн-неудинск хото шадар ба бүри зүүн тээшээ хори түмэдүүд байгаа. Ангар мурэнэй эхин болон Дээрэ Ленэдэ булгашан, хэрмэшин гэжэ угсаатад, тин-хэдэ Байгалай нүгөө, урда таладань, магад, зарим тэды

тус нуурай баруун эрьеэршье баргадауд хууһан байгаа.

Тиймэ болохоолоороо, хори, барга болон бусад буряадууд монгол угсаатанай эгээл эртэ урдын нютагуудыс мүнөө хү-рэтэр эзэлхээр гэжэ.

Буряадай уг изагуурай туу-жа бэшхэн хууһа элинсэг хулинсагайнгаа анхан сагһаа хаана ямар газар эзэлжэ бай-һыень мартахагүй, эдэ газар эзэмдэхэ эрхэ тухай элдэб данса бэшгүүдыс наринаар хадагалжа абаха хэрэгтэй гэ-жэ захиһан байдаг. Жэшэнь, Вандан Юмсунов «Хорин II эсэгийн уг изагуурай түүхэ» гэ-жэ ном соогоо буряадай га-зарые өрүүл зоной эзэмдэһэн олон ушар тоолоод, нигэжэ бэшэжэ: «Тиймэһээ энэндэ ха-баатай хэрэгүүдыс ба бусад-шыс үни болон халдашыс хү-лээгдэһэн бүгэдэ сааза зарли-гуудыс оложо абаад, арад амитанай амидаржа хууһан газарай ашаг шэмэһээ боло-дог хадань гнханһаа хойшо үршөөгдэһэн грамота сааза-нуудай хүсөөр газар нютагуу-даа сүлөөтэй эдлэхэ эрхээс алдахагүй ёһотойбди гэжэ шу-халашалан хэлэгдэжэ байжа ээргэтэй».

Л. ШАГДАРОВ,
БИО-ой хүдэлмэрилэгшэ.

Түрэлхи бүрхэд хэлээс хэр-
гээх тухай манай зоной на-
наагаа зобохо эхилхэн ушар
зон зүйтэй байна. Энээн тухай
олохон зон наанамнуудад
бэшэнэ. Тимэһээл би «хэр-
гээх» гэж хэлэнэ. Ингээд лэ
байгаа хаа, үшөө 40—50 жил
соо гү, али нааханууршье бу-
рхадээр уншаха, бэшэхээс
байха, дуугардагшье хүнүүд
олохон бэрхэтэй болохо.

Эндэ бидэ, бурхадүүд, өөх-
дөөл эзмэтэйбди. Нүхэд хоо-
рондоошье, ажал дээрээшье,
гэр бэрвандашье байхадна,
али эмдашье ябахадаа, бу-
рхадээр хөөрлэдэхээс бо-
лоод, яда-шадашье хаа, оро-
доор хөөрлэдэг болошооб-
ди. Энээннемнай үхи, хубууд-
най халан абаад лэ дууряна.
Гадна хургуулинуудамнай ород
хэлэн дээрэ ном заадаг. Тин-
хэдэ түрэлхи хэлээс шудалал-
гада тон бага сэг үгэдэг, тоо-
догшьегүй, шоодборилдог, муу-
гаар хандадаг болоһомнай юу-
са бэшэл.

Ингэжэ, туйлдаа хүрэхэ яба-
далдамнай ямаршье наад бай-
гаагүй. Харин нөөргөө гэхэ юм
гү, али түрэлхи хэлээс жэнхэ-
ни сэлэр сэхэ язадань оруул-
хада хэсүүшэг лэ байхань.
Тээд худхажа, холхиошье бай-
гаад элнхэл, абархал хэрэг-
тэй. Оройтожошье наань, энэ-
нине ойлгоһомнай болоо. Гол
тайна алдагдашоогүй гэшэ. Хо-
риһоо дээшэ наһатан мүнөө
эгээшье «ородошоогүй» янза-
тай агша. Энээнхээ хойто үе-
ын залуушуул арай шамой
«тулмаашатай» гэшэ ха. Ха-
рин хүүгэдэй сэлдэ харууһан-
да байгшаднай бурхад шарай-
тай ородууд лэ болошохоны
лэ даа.

Ородууд муу гэнэ бэшэб,
ород хэлэ үлүү харанагүйб. Тэ-
рэнине мэдэхэ, шудалха, хэрэг-
лэхэ ёһотойбди. Тээд ажагла-
хада, мүнөөнэй залуушуул, үн-
гэржэ өрхөддэ, гушаад-дү-
шөөдтэйшье зон ород хэлэе
түрэлхи хэлэнхээ хураггүй най-
наар мэдэдэг, ульгамаар дуу-
гардаг. Харин түрэл хэлэндэ
тулгүү ядуу. Алшгүй даа ний-
дэ. Иимэ зонине эрдэмэй хэ-
дэ ехэ нэрэ эргэтэйшье
наань, ёһоор болбосоронги

гэхээр бэшэ. Гол түлэб өөх-
дөө эзмэтэй бэшэ юм алб даа.
Юрэнхыдөөл хүүлэй гушаад
гаран жил соо бурхад хэлээс
мэдэхэни тинмэ хэрэгтэй бэшэ
болошоо ха юм. Дээдэ хургуу-
лиһаа байтагый дундашье хур-
гуулинуудта хуралсаланы ган-
сал ород хэлэн дээрэ абуу-
лгддаг. Хамаг бүхи хуули-
нууд, гурим, дүримүүд гэхэ
мэтэ ородоор лэ бэшэгдэнэ.
Иимэ эрхэ байдалда түрэл хэ-

шаг хэтэбшэтэй (портфельтэй)
бурхад лектор Захамин эль-
гээгдэжэ, лекци уншахаа кол-
хозуудта гараба. Партийн рай-
комой пропаганда болон агитаци-
он татагай инструктор Леонид
Сергеевич Воробьев гэжэ
ород хүн тэрэнине замшалаар
гараба. Енгорбойн Кировэй
нэрэмжэтэ колхоздо хүрөөд,
зонине клубта суглуулаад лек-
циеэ эхилбэ. Клуб соо хол-
согүй бурхадүүд сугларанхай.

түхэрэзэни «мүндэгэр» гэжэ
байхал даа. «Хээр морин» гэн-
гүй — улаан, «ээрэдэ» гэнгүй
«шаран» гэхэ мэтэ. Энэ хэдаа
залуу үетэмнай ажбайдалтай
харилсаа холбоо багатай гэжэ
элирүүлнэ.

Мүнөө залуушуулаа юрэнхи
хөөрлэдөөнэй үгэнүүдтэйшье
хургажа эхилэ хаа, найн нэн
ха гэжэ наанагдана. Сэлэр ли-
тература хэлээс хургуули-
нуудта найнаар зааха ёһотой.

дохо. Нютагайнгаа (районной-
гоо) һонинуудыг мэдэхэ хү-
сэлэнтэй байха бшуу. Тэндэ
очеркунуудыг, рассказыуудыг,
эпиграмынуудыг (богонихоноор
бэшэгдэнэ) хэлбээс эхилэ хэ-
рэгтэй. Нютагай зоной ямар-
ханшье «статьянуудыг, залуу-
шуулай шүлэгүүдыг айлтагуй-
гөөр гаргахаар. Эдэмнай саа-
шадан бэшэгшэд болохо ха
юм. Нютагай зоной зохдохы
эрмэлзэны алдха ёһотой.

Сэлэрээр дуугаржа нураа!

лээс мартахань тайхалгүй бо-
лоно. Хэрэг захиргаанай саар-
хануудыг зарим хубярыншье
наа, бурхадшалхада яаха юм!
Хуушанайнгаа түүхэ, домо-
гуудыг уудалан шудалхыг ту-
ла хуушан монгол бэшэгтэ
залуушуулыг хургалсаа бо-
лохо тухай хөөрлэдөөн гараа
һэн. Энэшье тон найшаагдаад
лэ, саашадаа дамжаха дам-
жууртай юм гү, үгэ гү, юун-
шье дуулданагүй.

Бурхадээр лекцинуудыг ун-
шадаг хүнүүдэй зундаа Улаан-
Удэдэ сугларха, «Знание» бүл-
гэмэй республиканска эмхин
правлениин болон «Бурхад
үнэн» газетин редакциин эм-
хидхэнэй «түхэрэзэ» столдо
хууһан тухай «Үндэһэн хэлээс
үргэнөөр хэрэглэдэг болохо»
гэһэн гаршагтайгаар газетэдэ
толилогдоһон хууданһаа мэ-
дэбди. Энэ материал сооһоо
харахада, дандаал эрдэмтэдэй
«түхэрэзэ» стол болоһон ян-
затай. Тэдэнэй дунда гансал
Захаминһаа М. Гончиков, эгээ-
лэй хүн, байлсаба хаш. Эхэ
хэрэгтэ эрдэмтэдэй дүүргэдэг
үүргэ тон ехэ гэжэ мэдэнэбди.
Гэбшье бурхадээр лекцинуудыг
уншахаар хүнүүд нютаг
бүхэндэ олдохо. Тэдэнине ган-
сал эмхидхэхэ хэрэгтэй. Энээн-
хээ уламжалал, юу хэлэхээс
наанабшх гэхэдэ, суглаа, ху-
ралдаанууд дээрэ зүгэмнай
захагүй ехэ аад, гараха үрэн
бага.

Табхад онууд соогур рес-
публикнай түбһөө зузаан-

Лектор лекциеэ ородоор эхи-
лээд лэ, нэгэ час хатад соо
тогтон торонгүй уншажархыб.
— Лекци дүүрээ, лектортэ
асуудал бии гүй! — гэжэ кол-
хозой парторг сугларашадта
хандаба.

— Үгэй, энэ нүхэрнай юун
тухай элнхэл хэбэ гэшэб?
Ородоор мэдэхгүй аад, ойл-
гоогүйб даа, — гэжэ нэгэ кол-
хозник хэлэжэрхыб. Суглараша-
дад олонхын лэ ингэжэ мэ-
дүүлээ һэн.

Харин тэндэ хууһан үнөөхил
инструктор Леонид Воробьев
зойдо хандажа:

— Дуугаа хурхыа. Битнай ша-
даха ээргээрээ бурхадээр хэ-
лэжэ үгэнүүлбид даа, — гэжэ, сэ-
лэр бурхад хэлэн дээрэ ор-
шуулга хэлэн юм. Үшөө хоёр
колхоздо ниймэрхүү ушар бо-
лсод, лекторнай бусаа һэн ха.
Би эндэ үнэн болоһон ушар
дурдаба. Юуб гэхэдэ, тэрэ
табхад онууд бурхадүүдэйнга
урда бурхад лектор ород
хэлэн дээрэ лекци уншадаг
байгаа бшуу. Ингэжэл хэлээс
алдажархын алдаба ха юмбиб-
ди.

Мүнөө зарим бурхад үхи-
бүүднай юумэнэй шарар, шэнжэ,
хэмжүүр, түхэл, үгэ, зүлэ гэхэ
мэтыг буруугаар ойлгодог,
нэрлэдэг болошоо. Жэшээни,
«байн», «муу» гэһын орондо
«хамгагүй» гэхэ. «Бүүдүн», «үн-
дэр» гэһын орондо «томо» (мо-
до), ниймгэн, нарийханье —
«заахон» гү, али «шэмхэн» гэхэ.
Мүндэгэр гэшыг «түхэрэзэ»,

Тинхэдэ багшанар өөхдөө хэ-
лэнэ байлж гэшыг мэдэдэг,
ехэ оролдосотой, энэ хэрэгтэ
шуналтай хүнүүд байгаал хаа
һайн.

Мүнөө «Правда Бурятини» га-
зетин номернуудта хэлбэгдэ-
жэ эхилхэн «факультативай»
үгэдэг хэшээлүүд эхин алха-
муудай нэгэн гэхэ байнаб. Эр-
дэмтэн Ц. Б. Будаев ехэ хэрэг-
тэй юумэ үүсхэбэ. Бусад эр-
дэмтэднай ямар нэмэлтэ оруул-
хаа байнаб? Хэлэ, бэшэгтэй эр-
дэмтэд олон лэ ха юм. Мүнөө
шэди, шадалаа, эрдэм багажаа
гаргахал ёһотой сэг оронхой.

Бурхад хэлээс шудалха хэр-
эгтэ республикнай радио,
телевидени, «Бурхад үнэн»,
«Бурхадэй залуушуула» болон
районуудай (бурхадээр гаргаг-
дадаг) газетнууд ехэ туһа хүр-
гэжэ шадаха. Тээд заримдаа
радио, телевидениин дамжуул-
ганууд бурхад хэлэн дээрэ тон
багаар үгэхэ мүртөө хэлэн-
дээ наанаар, бурхадшалагда-
ха үгэнүүдыг ородоорнь хэлэ-
жэрхидэг ушарнууд бии. Райо-
нуудта бурхадээр гаргагдадаг
газетнууд бүришье наанаар,
ойлгосогүйгөөр оршуулагдаһан
байдаг. Зарим мэдүүлэлүүд
юун тухай юм, ойлгохогүйш.
Минин наанаада, районуудай
бурхад газетнууд бурхад хэ-
лээс шудалха хэрэгтэ юунһээ-
шье үлүү үүргэ дүүргэжэ ша-
даха байна. Юуб гэхэл, нюта-
гайнгаа һонинуудыг олоорнь,
ойлгосотойгоор хэлбэгдэг бай-
хадань, уншагдаа заагагүй ол-

Тингэжэ газетэдэ захил хэшэ-
дэй тоо олошорхо ээргэтэй.

Эдэни районной зон сартуу-
лаар, сонгоолоор хөөрлэдэдэг
гэшэ. Гэбшье «Бурхад үнэн-
дэ» хэлбэгдэдэг «Будамшуу»,
«Халаахай», «Уншагты, һонир-
хохол байхат» гэһэн гаршагүүд-
тай һонин, энөөдэтэй, шог ёһо-
той материалнуудыг унша-
һан лэ байдаг. Урдандашье
«Бурхадын гурбан сэгэн», «Ал-
сагер Мархай», «Мархайн аша
Тархай», «Сатирын булан» гэхэ
мэтын материалтай газет-
нуудыг бэе бэшээ бээрэлсэ-
жэ байгаад уншадаг һэн. Мү-
нөө тинмэ юумэн хоморшог
лэ болошоо гэшэ ха.

Түрэлхи хэлээс шудалха эхил-
һэн хүүгэдэ анханһаа хэлэн-
дээ наринаар хандаха, сэлэрээр
хэлэжэ хураха тухай хануулжал
байха шулаа. Зарим үгэнүү-
дыг ородшье, бурхадшье бэ-
шээр хэлэхэ ушарнууд олон
байдаг. Жэшээни, «хилээмэ-
дээ сбагай», «столдоо садисы-
ка, обедлохобон» гэхэ мэтэ.
Эдэни сэлэр бурхадараа
хэлэжэ болохо.

хургуулинуудамнай хурал-
салай шэнэ жил эхилэхэ дүтэ-
лөө. Манай багшанар ямар бэ-
лэдхэлтэй, багажатайгаар тэрэ-
нине угтахань гэшэб? Илан-
гала бурхад хэлэнэй багша-
нар. Бэшшье багшанар хүү-
гэдтээ бурхадараа хөөрлэдэ-
дэг болоһой. Хэлээл бү ал-
даа.

Д. АЮШЕЕВ,
журналист.

Галина РАДНАЕВА

ШЭНЭ ШҮЛЭГҮҮДНЭЭ

Хасар үбгөөмни бурхандаа
мордоходоо,
Хормог дүүрэн үдэтэй
годлиб
Добынгоо оройдо
мартан гүй
Дайгаа иигэжэ
дараһан гүй
Үө сагуудыг ахин ошохоор
Үдэтэ олон годлинь
тоогоор
Зэлэ татан
шубууд ошобол.
Шэнхинээ дуунинь
дободоо үлэбэл.
Саһанһаа сайже,
хууһан шэгтээ,
Сам буурал болоһон
Шубууе, хайрлалайб
Сарһаа сайже,
үтэлһэнөө мэдэрхэдээ.
Саһаа һажэржэ унагаһан
Шубуухайда атаархалайб.
...
Үүлэн үмдям
үндэртэ үлгэһэн
Үнөөхил эмгээмин ха —
Унтаһан тала.
Нойтон үмдям
хатаха гэхэн
Нойдалайм түүдэг ха —
Нойргүй нара.
Үмдөө угаалһан
хууһуун наһам
Унтажа ядалал ха —
Нюһаа татана.
...
Ута хүлөөрөө хайраад,
Узааган,
Сагахан далаараа дайраад,
Сэдхэлһам,
Тохорюун мэтэ
ганганаад,
Үтэр
Тэнгэрини сэнхиртэ
хайлашоол
Үдэр...
Хоёр хүүгэдэй найжа —
Хоёр хүхэнэй тобо

Ами наһантай
холбоотойл ха —
Аргагүйл зүүдэндээ
абилшэк,
Хатынь хоёр мундэргэ —
Хуби заяанайн мэнгэ
Жэргэмэл сэдхэлтэйн
холбоотойл ха —
Шэмшэрээд наанаам
зобооно.
...
Үмдэнэйм
Үрөөһэн түрине
эдиһэн тугалтай
Шугы дүүрэн
тэмсэхэмни энэл:
Үмдэгүйн
Үбдэг соорхойгоо
наадалба гэлтэй —
Шарва нисэгэн
наран эгшэшоол.
...
Эмгэрһэн хойноо
Эдир наһаа
Магтаад наахагүй —
Марталб гэхгүй:
Үдэһын наран —
Үтэл наһан
Үхнүүн мэтэл.
Үлгэр шэнхил.
...
Хүйтэрөөд гэнтэ ээһэндээ
Хулжан ошодог минсгэй
Еро зүгнэһэн эһын
шэнжэ гүй
Гэнэн байһанайн
тэмдэг гүй
Үһөө наглаһан шуурганда
Улин хусаһан нохой
Енорхуу эрын шэнжэ гүй
Гүлгэн байһанайн тэмдэг гүй
Эрэ тахяадал үдэһэндөө
Эмэ тахяагый хуугай
Эрээс голоһон эһын
шэнжэ гүй
Хүбилһэн сагай тэмдэг гүй.
...
Буга нарын
саһанай бургаае

Бугын урамдаан гэхэдэ:
«Дуумни яагаа омог бэй!
Дурамни ямар ехэб!
Уян хуһанай
Унаһан эбэрын гэхэдэ:
нүүсгэн мушрые
Нарамни яагаа эртэйб!
Наһамни ямар утаб!
...
Үбһэ
эдихэ хатадаа
Үбһэ нарада харагшамнай
Үүсэлүүлбэ аал, ай татай!
Жалгын
саада бээдэ
Шоно улина уншаартай...
Шуһанай үнэр абабаттай...
Хурмасын
үндэр саада
Хэдэрүүлһан арһанинь —
һүни гүй
Хаягдаһан эбэрын —
нара гүй!
...
Буржагар үүлэн
үһээс наһамна,
Шарайгаа тэнгэри сэлмэбэ.
Баатар бээс
үдэр бэлхэжэ,
Шуугаад хамсыгаа бодобо.
Шүүдэрээ аялһан
сэсэгүүд гурбэжэ,
Шаажан аягадал шэнхинэнэ.
Хүндын энэ
хундага мүргэлдүүлжэ,
һэбшээн ингэжэ найрлана.
...
Уулын оройһоо эхитэй
Тэнгэри-далайн дошорлодо,
Үерлэн өрһэн
урын аймагтай:
Добтолжо ороһон
дайсан гэлтэй.
Талатай хүйһөөрөө холбоотой
Тулгагүй добын халада
Тэнгэрини даһан
ургы хайратай:
Таладаа үргүүлээгүй
баатар гэлтэй.

Бурхад арадынгаа уянгата найхан дууе холуур саагуур суу-
раһан эдэлүүлһэн энээһэн басаганай хоолой хэды хонгёо гоёо
даа!

ШЭНЭ ШҮЛЭГҮҮДНЭЭ

ЗАЛУУ НАНАН

Мунхын зулаага
Шарай сардан абгааш,
Мунхын ууланууднаа
Матрам, нэбин гарааш,
Дүрэнэй тунгалз булганаа
Бурханы сасарааш,
Дуунай найсан аялганаа
Мундэлэн байгаааш.

ТҮНХЭНӨ БУСАХАЛЫН

Түнхэнөө, Түнхэнөө
Түргэн бусахайб даа,
Түрлөө, нүхэдөө,
Танхил гансааа золгохойб,
Тэрхээ, Моондоо
Нанан, нанан ябаналби,
Шанаа, Галбай, Тоороо
Шадан сохондоо магтаналби.
Түнхэнөө, Түнхэнөө
Түргэн хүрэлхэйб даа,
Тээбэйдээ, тээбиндээ
Торгон хадаг барилхайб,
Зүүн-Мүрэнөө, Хужартаа
Зүүдэндээ мананалби,
Хонгор Уулааа, Аршаангаа
Хүртэжэ хэринэлби,
Саябар Сахан хаамни,
Саяусандаа төрөлсө,
Сэрхүүн омог хүбүүншн,
Сагай үлэмдэ тэхэрхэб,
Бүүтэн намдаа гомдоорой!
Буурал Түнхэн таабаймин,
Бүүдэ намдаа бэлдээрэй,
Агаар зөөлэн нэрхүүхэн,
Амиллада аятайхан,
Алтан дэлхэйн ариуханда
Амалуухад золтойхон
Бурхантайхан хангаймин.

Дүрбэн үхибүүднэ —
Дүрбэн зүгэй бурхад,
Арбан ашанарин —
Алтан дэлхэйн баялиг.

ОРЕО ЮРТЭМСЫН ЭРЬЮУЛГЭ СОО

Отгоргойн олон бурхаднаа
абарал эрээб,
Орон дэлхэйн саяусанда
бээз эхнэжэ шүтэлэйб,
Мянган жэлнүүднэ —
мохоогогүй бодолнууднэ та,
Түмэн үдэрнүүднэ —
түүршэгүй шүлэгүүднэ та,
Орео юртэмсын эрьюулгэ

олбордонгүй абахайб даа.

Бурхад орондо түрэхэ

баяр, жаргал, заяан,
Бурхангаа адис хүртэхэ —
буян, мүнхэ буян!
Өөдөө гараха,
уруугаа орохо
Гэлсэдэг ушар байдаг.
Өөдөн татахадаш,
Уруудажал абаха
өөдэгүйшүүл байдаг.

Гүрбэл шугын шууанда
Гунан нарын толондо,
Шэлэмэл нэгэ басагантай
Шэбэнэлдэхэдэ бололтой!

Унаган газараа орхижо,
Уулын саагуур ошоходоо,
Буурал түгшээдөө мартажа,
Бүүрү хаража абаагүйб.

САГ

Хүсэгдэнгүй ошожол байна,
Хүлгөө бодол асаржал

Үншэрхье үзөөгүй хүнэй
Ухаан үшөөл үншэн,

Үгэлхье үзөөгүй хүнэй
Харгы үшөөл нүхэн.

Зайгуул хүнэй
Нанаан задагай.
Залуу хүнэй
Алган задагай.

Залуу хахын ошоходо,
Зүдэрүү үе эрхэ,
Жаргалдаа хэтэрхэдэ,
Тулиха саг эрхэ.

Сэсэгтэ таладаа
сэнгэдэг найб,
Сэдхэл үйлээд,
муухан байн.
Сэржмэтэ ууладаа
гарахайб даа,
Сэсэнь хэлэнзэ:
«гашуухан байн».

Хурдан хүлэгэй түбэрөөндэ
Хулан бушхана тоохон

Хуудам халхитай
эшхэрээндэ
Хүлин ошоноб жаргал
тээшээ.

Абын захха
албанай тамгада —
Ами наһандам дараатай,
Эжым үрээл бусдаг
шубуудтал —
Эрхэн буудег заншалтай.

ЯБАГАН ШҮЛЭГҮҮД

Буурал талаараа
эртын нарангаар һаһирваашам
Булжамарай дуугаар
сэдхэлэй хүгжэм бэдэрэлгэ.
Сэнхир дайдынгаа
амистаал дүмүүхэн

Сээжэдэм тунаһан
дуунай аялга шэбшэлгэ.

1. Хүлэр дайдын хүрхэн соо
Хүйтэн мэлүүн түмхэн мэтэ
Хүнэй сэдхэл, хүнэй бодол
Хүлгөөтэ дэлхэйн нюуса гээ.

2. Хүн гэхэдэ
Хүрхэтэ газар гэхэндэ,
Хүрхэтэ газар хүн хоёр
Хүйһөөрөө нэгэ гэхэл.

3. Газар дээрхэ оло арады
Газар эхын үрхэр гэдэг,
Энхэ сагта эблэрхэ гэдэг,
Энхэ нэгтэй болохо гэдэг.

4. Наншаг хушаһан сагаан үхэн
Һаруул бодолой бүрчлэдхэн
Али уулын наншагта хүтэршэһэн
Ариухан сэдхэлэй алтан

5. Түүдэгэй гал шамайе
дулаасуулнагүй.
Дуурама халуун жэн заяанагүй.
Сэдхэлэй найханаар галдаа

6. Сээжынш хүйтэ халуухан элшээр
жэгнэхэл.
Огторгойн хаяа ялараашье бол

Дурамайшн һагабшье
таһалжашье магад.
7. Дуу сагаан сэдхэлшн
Дуун соошн ялас габал.
Дуундаш этигээб олоол
Дүпэтэ үнэниһе олоол.

8. Хүнэй наһан аадар мэтэ
Хүүсэд хаагад үнгэршэжэл.
Хэһэн хэрэгшн, һайхан

9. Хүнэй дунда дурасхаал болоһой.
Эрдэм түгэс буурал багшын
Эхэ эсэгын наһанай алтан
Анхараан сэгнэжэ, дурсан абаха

10. Үнэн үгэһөө
Үнэтэ баялиг дэлгэйдэ үгэ гэдэг.
Үе сагай аминда юмэн бүхэн
Үнэн үгэ үнөөшил зандаа

11. Буурал Яруунын сэнхир дайда
Булжамарай аялгаар жэргэнэ.
Сэдхэлэйм наринхан хүбсэрэй
Сэсэгтэ таладаа дуулана.

12. Сэгээн сэнхир тэнгэримни,
Сэсэгтэ дуулим таламни,
Сэлмэг ногоон нүүрнүүднэ —
Сэдхэлдэм үрэгжэһэн дуумни.

13. Дуулим таладаа булжамар
Дуугаа татаа, һайхан дуу.
Дууран байһан дайда дээгүүр
Дуулаһайб энэ мүнхэ дуу.

Ш.-С. БАДЛУЕВ

Шог ёгто расказууд

ГОДЛИН ШЭНХИНЭЭН

Һур харбалгаар районий чемпи-
он Дажав республикийн мэргэ-
шүүлэй мурысондэ аһан һүүл-
шын һуурда гараад, Хужарта
тохондо уруу дуруу юумэн бу-
саба. «Урожай» бүлгэмэй түрүү-
лэгшэ Тагар Цыдыпович чемпи-
онгоо муугаар харбадаг боло-
һон ушар шалтгааниһын уудалха
һанаатай өөрөө зурахаа дээрэ
ераба.

Дажав түрүүшын годли таби-
ба. Тэрэн тэбхэр сагалсын за-
ха халта хюһөөд, шингтэй газарта
шамзэгүхэнээр зоогдошоо.

— Хараба гүт! — гэжэ мэргэн
өөрөө тайлбарилба. — Борис
Жамсуевич заабархар нари-
наар харбаба гэшэб!

Районий чемпион хоёрдох год-
лиё абуулаа. Тэрэн гунигтай ха-
жараар эшхэрээд, сагалсын хара
түхэрээндэ буушаба.

— Энэ годли Игорь Петрови-
чой зүбшэл, хургаалаар харба-
даа!

Удаадан Дажав номонойн-
гоо шадалай хүрэхтэ татаад, гур-
бадехи годлиё табижархыба. Год-
линь үйдэртэйгаар уйлан ошо-
жо, хүтэ түхэрээндэ буугаа.

— Мүнөө өөрнхөөрээ харбаба
гээшэб!

Тагар Цыдыпович чемпиондо
туласа ерээд:

— Наадажа байна гүт! Рай-
оний нэрэ түрэн түлөө оролдо-
хоо ойлгодог амтан гүш, али
үгэ гүт! — гэжэ сугалдажа оро-
бо.

— Наадажашье байнагүйб. Тре-
нернүүдье ходо һэлгүүлхэдэтайн
бололол юумэн олохооб. Мүрысөн
бүхэндэ — ондоо тре-
нер! Олон тренерэй олон ондоо
заабаринаа оромоо олохооб бо-
лишооб. Хэрбээ Тагар Цыды-
пович, намайе һур харбалгада
хургаан түрүүшын тренерэйм танда
заагадаа ондоо область руу
хышөөгүй наһы, мүнөө минни
харбаһан годлинууд буладаа са-
галсын тэг дундахи шара түг-
рээндэ — арба тоонуудта була-
даа буужа байха нэн лэ!

Дажав хүндөөр наһа алдаад,
бархад зогсоһон годлинуудга га-
зэрта алдажархыба. Хэдышье гар-
таа годлигүй байгаа наһы, түрүү-
шын тренерэй аша туһаар рай-
оний чемпион болоһонинь на-
надажа, тикхэдэ харбаһан годли-
нуудайн эршэтэй эшхэрээн шэ-

хэндэнь шэнхинэлдэн соностоо
һэн.

ЭХЭЭ АМАРУУЛХА ҮЕНЬ

— Хүбү-ан, бишн хүгшэрөөб.
Уһа түлэгээ дилхэхэ шадалин
дууһажа байна. Хэзээ гэртээ аба-
шажа, амаруулха хүмшн даа! Сэ-
хэнь хэлэхэдэ, амаржа үзөөд,
алтан дэлхэйнгээ ара таладаны га-
раха дуратайб, — гэжэ колхоздоо
гансаараа үлхэн эхэн городто
инженерээр ажалладаг хүбүүндэ
хэлэдэг байгаа.

— Эжы, наһаагаа бү зобогты.
Түрэлхн гансахан эхээс орхи-
һон гүб! Абаашахал үдэртөө аба-
шахаб. Хүлэгжэл байгты, — гэжэ

хүбүүнниһы эхынгээ торохо, түг-
шээ тооной тэжээһэн хашара-
гай хахад мяха жэл бүри абаад
лэ арилдаг һэн.

Үнгэрэгшэ үүсэ хэдэг үедэ хү-
бүүнниһы урдынхнааш яаралтай
ерээд:

— Одоол, эжы, танаа абааша-
хамни. Уржадэр Ханда нарайлаа,
хүбүүтэй болообди. Ашааа һахи-
жа, амарха сагтайн ерээ, — гэжэ
нюдэ нюургүй яаруулжа, бүхэл
хашарагай мяхан бүхэтэр эхэ хоё-
ро шэрээд, һүнидөө городоо
бусаа һэн.

«БОЛОН БУСАД»

Согтоев нилээд залуу хүн. За-
луудаашье гэртэй газархн хүдэл-
мэридөө хашан, һамгандаа бира-
тайгаар туһалдаггүй байгаа. Нүү-
лэй жэлнүүдтэ горитойхонууд бо-
лоһон үхибүүдтэ найдаад, уһа

түлэзэй хойноһоо хүлөөшье та-
тахая болонхой.

— Ши лагаабши! Дэн эртэ үб-
гэдэй тоодо орохо гэз гүш! Мини
дүшн хоёртой аад... Хүдэлмэри-
һөө ерэн сасуу бэлэн эдэс эдээд
лэ, телеанзор шагаагаад лэ һуу-
хаһаа ондоо юу гэртээ хэнз-
бши! — гэжэ Жалмань ээмэлбэ.

— Колхозой хүдэлмэридэ ама-
раар оролдоно гэжэ наһанаши!
Хажуудам абадаг бэшэ аад, ха-
ранагүйш, мэдэнгүйш.

— Тимэ хүрхэйгөөр хүдэлмэ-
ри хэнзб гэжэ наһаа ондоо хүн-
дэ хэлээ нааш, үнэншэжэ магад.

— «Ошоа» колхозой тарха-
шад — полк дээрэ наг шэбээ, эл-
дэб үтэг шэрээдэг, тараадаг эс-
ногойхид Майдариев, Петров, Га-
битулин, Цыбиков болон бусад

эршэмтэйгээр ажаллана гэжэ ра-
диоогоор хэлэхэнь дуулаагүй һуу-
на гүш!

— Үглөөгүүр хэлээ һэн. Тээд
шинни нэрэ дурдаагүй ха юм.

— Ойлоготой гэжэ гүш! Ма-
най зөөнодо табан хүн. Хургаа-
раашье тоолыш. Майдариев, Пет-
ров, Габитулин, Цыбиков — дүрбэ.
Тэднэй нэрэ дурдаад, һүүлээрнэ
«болон бусад» гэхэдэ, хэниһе
хэлээ гэхэбши! Намайе хэлээ ха
юм. Наһаа ондоо хүн зөөнодо
үгэ лэ!

— Ойлоготой дээ! — гэжэ Жал-
мань утаар татаба. — Залхууеш
колхозой нойдһоо мэдээд, нэ-
рыеш дурдаха аргагүй байхадаа,
«болон бусад» гээд лэ коррес-
пондонт бэхээ та юм даа!

БУХАЛШАН ХҮБҮҮД

УЯНГА

Анхан багаһаа үбхэндэ гараха
гээшэ жэгтэйл һонин ушар даа.

Бүхэлн үбхэндэ зузаалһан ду-
лаалһан хубсаһатай абаад, хаба-
рай наранай игааха бүри халхи-
дар хубсаһандаа орожо, тингэһээр
халууда халуудайгаар, түхэрэн
үдэртөө талынгаа горхонһоо та-
хархая болишонхой шунгажал,
умбажал байхаш. Тээд эдэ бүгэ-
дэшинш һүүлэй һүүлэ хашартай,
һонигүй болшохо. Уһанһаа га-
раад мүнөөхил халуун наран до-
ро гэртээ харидааа урда мэтэ
халуудашантай, үшөө үлгүйхэн
үлсэхэлэн болошонхой, һааритай-
хан хүлөө һэмээхэн үргэһөөр һэ-
рюухэн зуһалан руугаа орохош,
нэн түрүүн хүйтэн айраг гудам-
хыжа гол орохооб. Тээд үдэрэй
аама халуунай бууратар дууре-
жа хэбтэһэн хүгшэн эжы мэнэл
һэрээд, гэжэржэ орохол даа:

— Хара үглөөһөө хүтэ зүдэ
болотороо уһанда орохотнай
юуб! Юун гэшэб даа, юрээдөө,
энэ арһа, аһан боложо шурда-
таргаа, шүүртэрээ уһа хайжа яба-
ха гэжээ. Үбхэндэ хатаһан бузв-
нууд олоһороо гэлсээ. Үглөөһ-
нөө бригадир ержэ, бузал ша-
руулхээ таанары абаашаа юм
ха. Зүб лэ гэшэб! Зоргондоо сэл-
лэн соогуур, уһан дээгүүр зай-
жа абаха гэжэ ахабта. Энэ сү-

лөөгүй саста хүн, амтанайшье
нюдэндэ зоргоороо абаха гэшэ
эшхэбтэр бэшэ юм гү, юрээ-
дөө... — гэжэ галхаахал даа.

Тингэһээр бригадирнууд ержэ,
бузалһан хубууды хүндэтэй мү-
рөөр, бүлэг бүлэгөөрнэ бригаде-
нуудта залажа абаашагша бэлэй.
Хүндэтэй мүрөөр залажа абаа-
шаншьегүй хахаб даа. Үһэ зүһөө
үшөө таблагүй, тээд баярманыуд-
шын мухархан толгойнуудга үлэ
мэдэг маажасагаалдан, ажалай
зэмда анха түрүүшынхэс гара-
наашье мэдэгүй юумэнүүд
бригадирай анхаралаар жороо
тэргэ дээрнэ һууһандаа урдын-
хыһа үлүүсэ шулаганалдаһаар,
шууялдаһаар холын хубшээтэ ну-
гачууд тээшэ имбетайхан шэрүүл-
жэ ошоһоо бэлэй.

Анхан багаһаа үбхэндэ гараха
гээшэ жэгтэйл һонин ушар даа.

Халуу шатаа үдэдэ харгынгаа
өхнхн зайе дабаха зорилготой-
гоор үглөөнэй һэрюүндэ гара-
һан бригадир постхоодой но-
гоондо һахшагай умбажа сада-
һан ульгам моринойнгоо хатар
соо табилуулна. Талынгаа горхо-
ной эрье зүбшаһаар үгсэхэн хөр-
гыгаар, тоһодомол тэргын тор-
шогонон соо табхалдажа һуу-
һан бузалһан хубуудэй тугаа-
райнь шулаганалдаха, шууялдаха
абһан тингэһээр замжажа, тээд

нэр бодолгодо хатаһан нюдөөр
оршон тойроһоо, хүлдэ орохоһоо
шахуу сээжэ болоһон талынгаа
танли шарайе гэтшоод ябаба.
Дэрэгэрнүүд шэхтэй мухарха-
нууд толгондоо юу хээ муха-
рюулнал гэшэ ха. Тээд юун ту-
хай бодолгодо абһана хаб даа
тээд хүйтэрнүүд! Магад, энэ дэл-
хайдэ түржэ, энэхэн горхонхойн-
гоо али нэгэ нуглаада бүхэлн
үдэртөө алтан шаргал элһэн дээр
ордон гэрнүүдые барижа,
уһандань шунгажа дурараа үдэ-
һэн хаһаа дурсан абаа гүт! Тэ-
рээхэн тээрилтэгүй, наһаа амар-
хан хаһаа гэнтэ мүнөө тодоор
мэдэржэ, томоотойгоор бодом-
жоллол гэшэ ха. Харин үе-үе бо-
лоод лэ түрэл горхонхойн эрь-
еэр үнгэрхэдэ, тэрэн сэнхир но-
мин үнгөөрөө хүюүтэйгээр жэр-
гэнэн, хубуудэй мэнэ һаяхан сэн-
гэжэ үдэхэн тогой тээшэнь эл-
бэг, шэнэ урасхалаа эльгэжэл эль-
гэжэл байгаа һэн.

Хүбүүдэйнгээ байн байн ани-
раа хатаһанда һэр-мэр гэхэн бри-
гадир:

— Зай, партизануудни, зүүдэ
манажа ябана бэшэ аабзат!
Ажалда гаража абаһан зон аад,
нажажа абахаар бэшэ бэд даа,
гээд боомжоо хүдэлгэжэ, һулахан
догшодолдоо ороһон мориёо
шамдуулба.

— Эртэ унтаад, эртэ бодоод
эхшүүлэй журамгаар абаха саг-
тайн эрээб гэшэ. Халуу шатажа
үбхэнэй хатар хажуур бариха
һуракет. Үдэрэй жарга-жаран бу-
хал шэрээ нормотой байхэг, Ойн
булагүүдай горхондо, оймжо
һэргэхэг, хамаг мойрынтай хуруу
хүдэгүй сэлмээдэг байха, — гэжэ
байгаад бригадир хүюүтэйгээр
бабарна.

— Отогой тэрээ руу гүлавер-
гнэз бии гүт! — гэжэ бишыхан
Бальжер һонирхсобо.

— Арын хуһан түглөөр гүл-
зөөргнэ, булагүүдай шэбэр шу-
гынүүд үхэр нюдөөр, улаагана,
мойһоор дүүрэн бэд даа. Үшөө
тинхэдэ нахидай наһан туһын
осороор алирһа, нэрхэн, улаан
таша, хүтэлбэ ехэ хибсүүд шэн-
ги байхал даа. Бороогой ороходо
дурараа түгжэ, бузалша мори-
доороо гэртээ харидаг, буусын-
гаа зонинэ сэдлаадаг байхат, —
гэбэ.

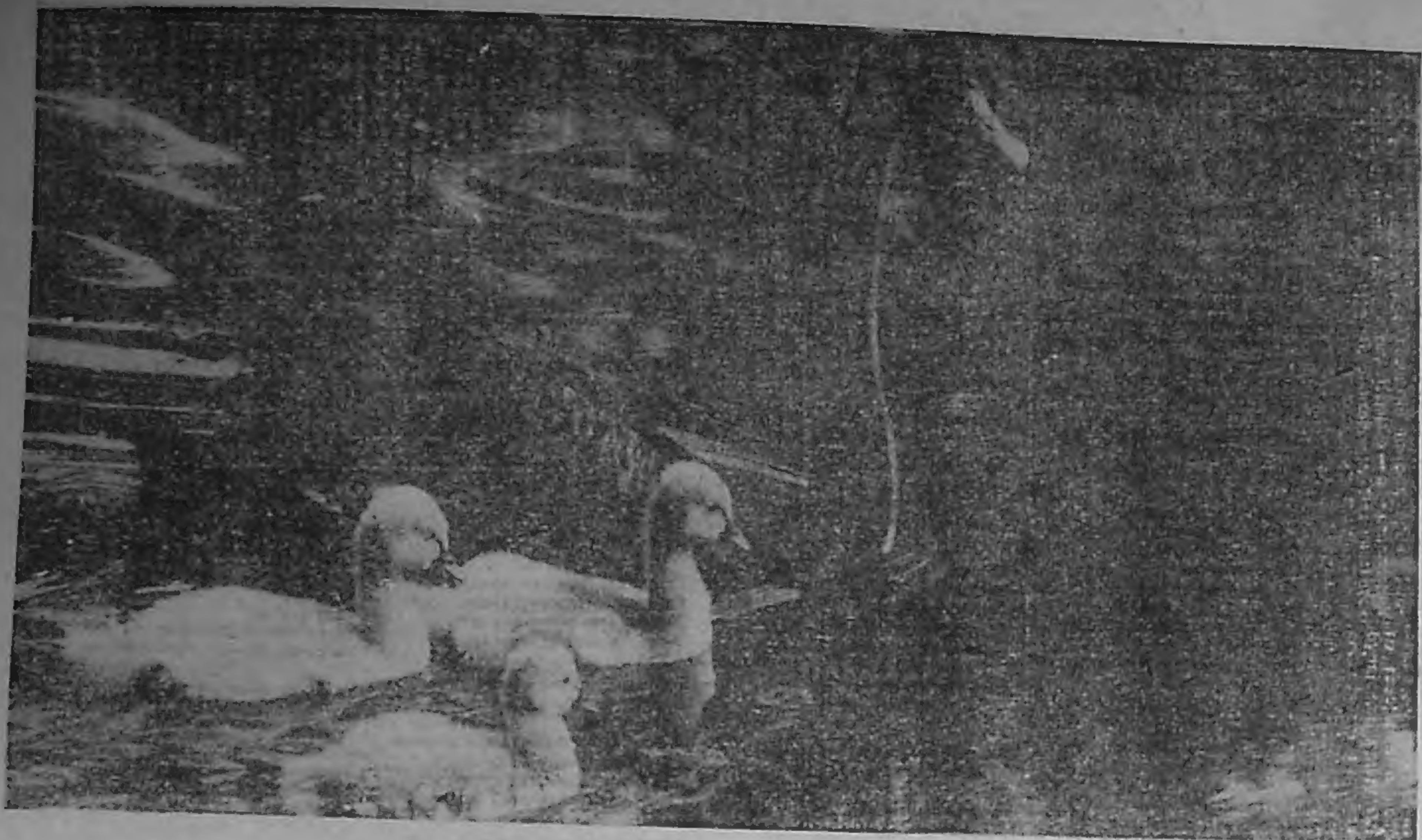
Тингэһээр тала дайдаараа тэн-
жэһэн хубууд зунай зүлгы аба-
да түрэл нотагайнгаа үзсэхэлэн
һайхан булан тохойгоор таржа,
ажал хүдэлмэрини арьбан амта
танжа, халуун наранда, һэрюү-
хэн аадарта тарлаһан, хүдэржэ-
һэн, боргсжоһон юумэнүүд зу-
най һуул нарада багынгаа буу-
сада бусадаг бэлэй.

Жэгтэйл һонин ушар даа, ан-
хан багадаа үбхэндэ гараха гэ-
шэ!

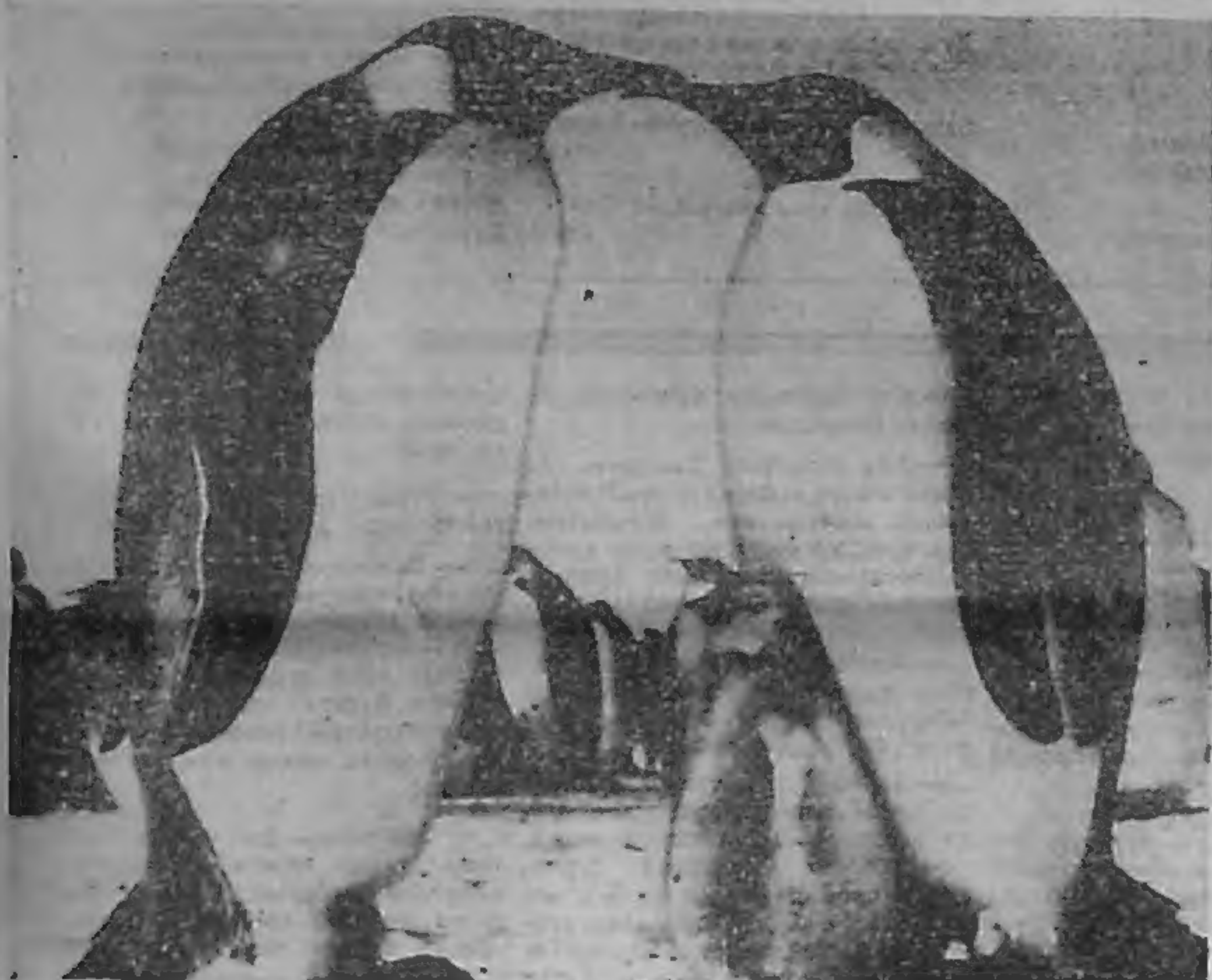
Б. НАМДАКОВ.

«Бурадаа залуушуулл

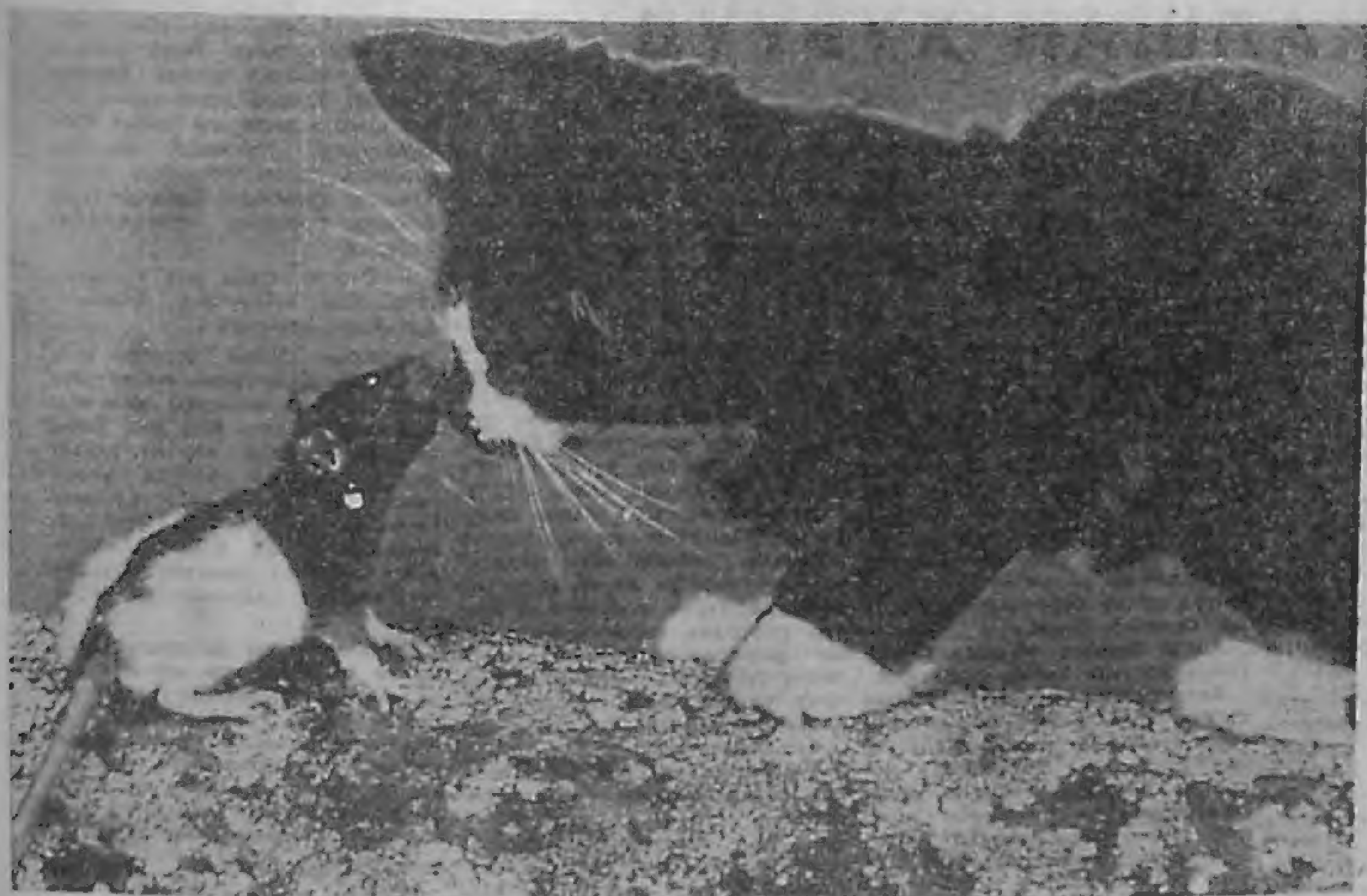

ДАЛЪБАРААНУУДАА ДАЛУУЛААЙ, ТУНГАЛАГ СЭБЭРХЭН УЯАН ДЭЭГҮҮ
ТАМАРХАДА ХЭДЭ АЯТАЙ СОХИД БЭГ

ЖОШОО АБАМААР СӨТЭЙ ЭЭТЭЛХЭН БҮЛЭ БАЙНА.

АМАР МЭНДЭГ ТАНИЛСАА ХАДАА ХАНИНАР БОЛОЕЛ

ЕНЕ

ЮНИРХОЛТОЙ

ГАЙТАЙ ТОМО АЛГАНА

Никератуугай заганахон Вильмер Вильянуэ гэдэг хоёр чөлөөт охь саг соо дэлэйн алгана-тай носолдобо. Ушарын гэхэд, манган томо алганы улангаа татажа гаргахан бэлэн бэшэ байшоо бшуу. «Хэрбээ намтай гурбан хүүгэдэйгээ угы байгаа хаань, би гансараа мэгдэхэ байгаааа даа», — гэжэ Вильмер тэмдэглэбэ.

Коринтодо ажагуушад нима томо загана-тай хэзээ нэгтэ баригданы юрэдөөшье ханахгүй. Тэрэ алгана алар 233 фунт (80 килограмм) татса ха юм.

Вильмер хэршэнэртээ тамта бүхэл үдэр соо заганаа сэбэрлэжэ, үдэшэндэа булта-даа сма хүрэнэ байна.

ТҮҮХЭТЭ ОРОХОН ХАБДАРНУУД

Флоридын нэгэ хотодо ажагуужа байхан олон үхибүүдэй үбшэлхэн эхье болонцда асархадань, зүртэнэй нифаргт гэжэ ханагдаа нэн. Тээд кардиограмманы хэршэегүй байнаар гаража, үбшэнийн хараа байса бууража эхилхэн байгаа. Гайхал түрэнэй докторнууд тэрэнэй бэеи шэнжэлэн хаража, сканироваани гэжэ аргын ашаар гэдэнэ докторын хэран гэхэн, миссис Кароней гэдэнэ соо томо гэгшын хабдар харагдаба. Тэрэниие абжа хаяхадань, алар 29 килограмм татахан байна.

Нима томо хабдар хая насшашье дайралдаагүй юм ха. Техасда ажагуудаг эхэнэрхээ 1905 ондо 145 килограмм шэнгүүртэй үдэн ургадаг хабдар абтахан түүхэтэй.

БОЛГООМЖОЛГЫ, ТОНОГШОД

Финляндийн аатомобиль тонохо ба унсад гүйлгэшэхэ ушарнуудтай тэмсэл эхилбэ. Юундэб гэхэдэ, тэдэнэй тоом үнгэрхэн жэлдэ 30 процентээр олошороо бшуу. Лахти хотын полициинхиднаа гадна аатомобиль машинны радиоүхээрэлгэ худалдаха ба захибарилха талаар фирмэ болон өхэ кампанида эдэбхитэйгээр оролсобо. Машинада табигдохэ радиоприбор болон радио-үхээрэлгэ дээрэ хүнэй нүдэндэ харагдахагүй бэхээр машинны номер болон эзэнэйн нэрэ бэшэгдэхэ болобо.

ЗААНУУД СОБОСНО

Индонезийн Суматра гэжэ олтирог дээрэ ажагуудаг хүдөөгэй зонинэ заанууд зобоожо байна. Риау гэжэ провинцида хая 30 гаран заан добтолжо, олнохоо модонийн плантация бултынь хюда.

Эдэ томо амитадай хүнүүдтэнье добтолхо ушар барагданагүй. Олон төрөшад гэмэлтэн, нага барахан байха юм.

Суматра дээрхи заануудай улам олон боложо байханын эндэхидэй ханаа-зобооно. Эрдэмтэдэй тоолохонрой ёһоор, тэдэнэй тоо табан жэлэй урда тээ 80-гаад байханаа, мүнөө хэдэн мянгада хүрэнхэй. Эдэ амитадай нима түргэнөөр үдээ ябадалыи гуримшуулаха талаар дары түргэн хэмжээнүүд абтааар болоо.

(«Советская торговля» газеттээ абтаба).

Бодотто

туһаламжа хэрэгтэй

Бүрхэдай АССР-эй МВД-гэй наһаа гүйсөөгүй
хүүгэдэй хэрэгүүдэй талаар инспекцийн начальник Анатолий
Иванович Клочихинтай журналист Олег Меркулов хөөрэлдэбэ

ЕХЭ хүнүүдэй дунда гэмтэ ябадан гаргах хэрэгтэй ургаж байгааһаа наһаа гүйсөөгүйшүүлэйшье дунда нимэ байдал хараа байса ургана. Наһаа гүйсөөгүй үхибүүд мүнөө дүрбэнэй гурба хүбн гэмтэ ябадал бүхэниин гаргана, тэрэ тоодо олонхи ушарта хүнүүдье алаан, тононо, хатуу шэрүүн аяг ааша гаргана. Хэрбээ урдандаа хуули еһо эбдэгшэдэй «отряды» СПТУ-гай хураагдай, хүдэлдэггүй наһаа гүйсөөгүйшүүлэй тоогой ашаар олошоруулагдай байгаа наһаа, мүнөө тэднэй тоодо хураагдай, залуу хүдэлмэришэд оролсоно. Табанай дүрбэдэх гэмтэ ябадал бүхэн хотуугаар бэлүүлэгдэнэ. Наһаа гүйсөөгүй үхибүүд хаанаһаа архи абанаби Манай общество архидахын орондо эдир эрхэтэдтэ юу дуралдаха аргатайби Бүрхэдай АССР-эй МВД-гэй наһаа гүйсөөгүйшүүлэй хэрэгүүдэй талаар инспекцийн начальник Анатолий Иванович Клочихин эдэ болон бүсэд асуудалнуудта харюусана.

— Наһаа гүйсөөгүйшүүл тухай ямар нэгэ фильм хараад, тэдэ хэды хатуу шэрүүнээр гэмтэ ябадал гарганаб гэжэ бидэ оло дахин хараһан байхадби. Танай наамжын өһоор, нимэрхүү ябадалы юун гэжэ тайлбарилтайби

— Нэн түрүүн дотор сэдхэлэй доройтоһон, хүмүүжэл дутуутай байһан дээрһээ нимэ олоор гэмтэ ябадал гаргадана гэжэ ха. Илалтаха наһаа гүйсөөгүйшүүл архи уужа, наркотик, токсикомани хэрэглэжэ, криминогени байдлыг бүри гүнзэгьүүлнэ. Жэшээлхэдэ, хотуугаар хуули эбдэгш наһаа гүйсөөгүйшүүлэй тоо үнгэрһэн жэлтэй сасуулжа үзэхэдэ, 1989 ондо 64,7 процентээр ургаа. Харин байгша оной табэ һарын туршада хотуугаар гэмтэ ябадал гаргалга 24,6 процент болоно.

— Наһаа гүйсөөгүйшүүлдэ магазинуудта архи худалдаггүй гэжэ мэдэжэ ха юм. Тимхэдэ тэдэ хаанаһаа архи худалдажа абанаби

— Тэднэй архи худалдажа абаха газарнууд аһалашье бин даа. Табаад жэлэй туршада архидалгада харюусалгагүйгөөр, хайша хэрэгээр хандадаг байгаабди гэжэ анхарха хэрэгтэй. Мүнөө бултадаа архи уудаг болонхой: одоолоншье, нитролашье, бусад муухай хорото бодосудыг ууна бшуу... Нүгөө талаһаань хараад үзэхэдэ, архида эсэргүү кампанин алдуу эндүүнүүдэй хойшолонгыг залуу хүн өөртөө баримшатайгаар хэрэглэнэ. Иймэ наймаалагшад архида дуратай өхэ хүндэ гү, али хубүүхэндэ наймаалхала сээрлэдэггүй.

Уголовнигууд наһаа гүйсөөгүйшүүлэе архида хургада зуураа, өөһэдтөө «кадрнуудыг» шэлэн олодог, бэлдэдэг гэжэ бидэ мартаха өһогүйбди. Хожомын адемаргүй ажолуухын тула нимэ «кадрнуудаараа» хулгай тонуул хүүлэжэ, өөһэдөө амгалан тэнюун ябадаг. Хүүгэдэй өхшүүлэе, аха нүүхэдэ хажалдаха дуратай байһынь шадмар бэрхээр хэрэглэн, тэднине зохидоор лэ гартаа абадаг даа. Тимхэдэ хүүгэдэй дотор сэдхэлэй байдалыг элрэхэлэн харуулха эрмэлзэлэе өөһэднине аша туһада тэдэ хэрэглэжэ шаддаг байна. Энэһнээ гадна, түрэлхид өөһэдөө үхибүүгээ архи уулгажа хургадаг. Нэгэл жэшээ харуулалбди. Захаминай районий «Монолит» кооперативай хүдэлмэришэн В. П. Лебедин ажалынгаа һүүлээр гэрэллэгэ подъяед соо архи ууба гэжэ. Тимхэдэ өөрынгоо наһаа гүйсөөгүй хубүүе, тэрэһнээ нүүхэдэе, баһал наһаа гүйсөөгүйшүүлэе хүндэлэбэ...

— Хүсэрхэлгын элдэб олол аргануудыг идхалга залуушуулай мэдэрэлдэ ямар нүлөө үзүүлдэг бэ гэжэ хүүгэдэй үедэ совет болон харин гүрэнүүдэй публицистууд олоор бэшэдэг болонхой. Хүсэрхэлгын зүйлнүүдэ дэвгэрэнгээр идхалдаг фильмүүдэе харуулга залуушуулай, наһаа гүйсөөгүйшүүлэй психикэдэ өхэл муугаар нүлөөлэб гэжэ та хананагүй гүл

— Баруунай социологууд, багшнар энэ асуудал тушаа үнэнэй анхаралаа хандуулдаг болонхой. Зүгөөр манай статистикийн мэдээнүүд хатуу шэрүүнээр, зэрлиг муухайгаар гэмтэ ябадал гаргалгын ургажа байһан тухай гэршэлнэ. Наһаа гүйсөөгүйшүүлэй бүлгөөрөө икэлдэ олон гэмтэ ябадал гаргадаг байһаниинь гашуудалтай. Нэгэ жэшээ хараад үзэбди. Элдэб жэлнүүдтэ наһаа гүйсөөгүйшүүлэй табн гаран процентыг хүсөөр эдэлһэнэй түлөө хэрэгдэжэ, хүүгэдэй колониннуудта хаагдаһан байна. Энээн тухай «...16 болон аха наһатайшуул-

да» гэһэн гаршаг доро теле-дамжуулга оло дахин хоорэжэ үгэһэн байха. Наһаа гүйсөөгүйшүүл «Шведский клуб по обмену жена», «Суперплот», «Спаси и сохрани», «Эмануэль», «Греческая смоковница» гэжэ мэтэ фильмүүдэе элдэб видеосалонуудта дуратайгаар ябажа, сэг үргэлжэ харадаг байна гэжэ тэднэй хэрэгүүдтэй танилсахада, өөһэдтэйн хоорэлдэхэдэ элрэнэ...

— Видеосалонуудай репертуарыг хинан шалгагүй байхада, хүүгэдэй зан абаринь, психическэ байдлынь өхэ хохидолодо оруулна, хүсэрхэлгын аргануудыг хэрэглэн, гэмтэ ябадал гаргалгада зоригжуулна гэжэ ха.

— Энэһнээ нэгэлхэнэй үлүү. Эдэ видеоаарнуудай хүтэлбэрлэгшэдэй гансал мүнгэндэ шунахайрхан ябадалынь эли байдаг. Тинь, жэшээлхэдэ, Солдатска поселогой соелой байшангай видеотекийн хүтэлбэрлэгшэ Епишев һүүлэй эрбаад жэлэй туршада гурба дахин сүүдүүлһэн байгаа. Иймэ хүнэй энэ тушаал яагаад эзэлһыне ойһоһын аргагүй Уголовнигууд байһан хүнүүдэй маанадай ухаан бодолыг бүрилдүүлгын хэрэгтэ хабаадалсахада, өхэл гайхалтай байна. Ленинскэ шангай лауреат Михаил Ульяновай КПСС-эй XXVIII съезд дээрэ соел культура хадаа зэрлиг муухай, хатуу шэрүүн ябадал гаргалгада эсэргүү иммунитет болодог гэжэ хэлһынь энэ дурдаагүй бейхын аргагүйл. «Соел культурын иммунитетгүй байбал, общество хосоржо магад», гэжэ мэдэжэ актер батална бшуу. Солдатска поселогой видеотекийн багшнар жэшээ дээрһээ харахада, бидэ зэрлиг, хатуу шэрүүн аяг ааша гаргалгада эсэргүү иммунитетдэ гэжэ эхилэбди.

— Нэгэ талаһаань харахада, хонжоо наймаа хэжэ, гансал баяжаха мэдэрэлдэ эзэлэгдһэн хүнүүдтэ хүүгэд архи худалдажа абаад, хотуугаар элдэб гэмтэ ябадал гаргана. Видеосалондо орохоо билет худалдажа абахада, тэдэ баһал нимэ байдалда ороно бшуу... Иймэ фильмүүдэе харуулжа, хүүгэдэй толгой эрьюулэгшэд баһал архи наймаалагшадтал адли гансал олзо оруулха тухай анхарна бэшэ гүл

— Имантал тимэ гэжэ халаглан хэлэхэ байнабди. Видеосалонуудай олохон хүтэлбэрлэгшэд видеофильмүүдэе харуулгын тула предприятинууд, эмхинуудтэй хэлсэ баталжа, тэднэй зүбшөөһнэй ашаар гансал коммерческэ зорилгонуудта бэлүүлдэг. Финансын, соелой министрствануудтэй, сэнгүүдэй талаар Бүрхэдай АССР-эй Гүрэнэй комитеттэй зүгөө, огтошье хиналта хэгдэдэггүй. Сэхинь хэлэхэдэ, 1989 оной июнinin 2-ой 116-дахн номерой «Бүрхэдай АССР-эй дэбисхэр дээрэ видеофильмүүдэе харуулга бэлүүлхэ талаар предприятинуудтэй, эмхи зургаанууд болон эмхинуудтэй ажал ябуулга гуримшуулха тухай» республикийн Совминтэй тоотол бүдүүлгээр хатагайруулагдана.

Хатуу шэрүүнээр, наһаа амараар хандалгын эрхэ байдалда, хүршээрэй, түрэлхиднине хотуугаар элдэб бэйли шэбшэг хэлэжэ хэрэлдэхыг хаража байдаг, танилнуудайнгаа ургашагүйдэхэдэ хороо бусалдаг, хүнгэн муртэйгөөр баяжадаг хүнүүдтэ атаархан хэлэжэ байхынь харажал байдаг үхибүүд тэсэмгэй бэшэ, хатуу зориггүй байдаг. Тэдэ ажабайдалай аша туһада түргэн хүртэхыг хүсэдэг. Тимхэдэ лэ элдэб муухай аяг ааша гаргадаг. Хаба шадалаа экспорпрнацида хэрэглэдэг гэжэ гү, али һүүлэй һүүлэе хулгай тонуул хэдэг.

— Энээн тушаа нэгэ-хоер жэшээ харуулт.

— Городой Железнодорожно районотой бүлэг наһаа гүйсөөгүй хүүгэдэй гаргаһан гэмтэ ябадал тухай хэрэгтэй талаар мурдэлгэ дүрэнгэжэ байна. Тэдэ хэдэн һарын туршада үмсын, тэрэ тоодо инвалидуудай автомобильнуудыг хулгайлаад, гүйлгэлдһэнэйгээ һүүлээр тэднине задалжа, частнуудынь худалдадаг байба. Хулгайланайнгаа һүүлээр мур сараага далдалан нюухын тула табан автомашинна юрэл галдажархса. Үшөө нэгэ жэшээ хараад үзэбди. Байгша оной апрель һарада Тагаурово тослоной хэдэн наһаа гүйсөөгүйшүүл «Колобок» гэжэ хүүгэдэй савадай чердак дээрэ гараад, олонхын багхан байхада, өөһэдөөһе энэ ябадаг лэ байгаа өһотой, оройнь хушалта шатаажархса... Хэрбээ энэ гэмтэ ябалыг зан абаринь талаар хаража үзэхэ болоо наа, энэһнэй айтхатер бузатой, доройтоһон ябадал болоно.

Үнгэрэгшэ жэлэй туршада республика дотор наһаа гүйсөөгүй 593 хүүгэд уголовно харюусалгада хабаадуулагдана. Энэһнэй 1988 онойхидо орходоо 145 хүнөөр олон болоно.

Хэрбээ эдэ хүүгэдэй саархан дээрэ бэшэһэнэй өһоор бэшэ, харин бодотоор техническэ болон спортивна секцинуудта, кружогуудта, автомотоклубуудта ябажа аргатай байгаа наһаа, эды олон гэмтэ ябадал гаргалдахагүй байгаа бшуу. Наһаа гүйсөөгүй хүүгэд спортивно-техническэ талаар шуналтай байдаг гэжэ мэдэжэ юм. Энэ талаар материальна бааза гэжэ манда үгы. Автопорт тухай хэлэхэнэйшье үлүү. Город соогуур тааруу зохиод спортын талмай бэдэрээд туршагы даа. Магад, тэндэ ямар нэгэ тренажернууд тодогонхой гүл Судна бүтээлгын завод тренажернуудыг гаргажа эхилэжэ гэжэ хэлсэнэ. Томо предприятинууд домоуправленинуудтэй, нийтын эмхинуудтэй хүсэл оролдолгоо нэгдүүлжэ, тэднине худалдажа абаад, тодохо ха юм. Мэдэжэ спортсменүүд гү, али спортдо дуратайшуулай дундаһаа эдэбхитэһине энэ хэрэгтэ хабаадалсуулаа наһаа, наһаа гүйсөөгүй хүүгэдэй анхарал татахаг байгаа. Тездэ нимэ байдалтай ушархагүйт. Булат Окуджабин дуун соо ингэжэ хэлэгдэхэндэл адли байдагбди: «Лаампа абажа үлгэхэ вад, мүнгээс суглуулжа шаданагүйбди!».

— Энэ талаар амжалтатайгаар ажал хэрэг эрхилдэг багшнар жэшээ үгы гэжэ гүл

— Улаан-Үдэдэ хүүгэдэй 28 клуб хүдэлдэг. Тэндэ хүүгэд эржэ, кружогуудай хүдэлмэридэ хабаадалсадаг, орол хөөрэлдэхээ эрдэг, теннис, шатар наададаг. «Клуб» гэжэ үлүү тоооно нэрлэжэ болообди, зарим клубууд материальна талаар аһала тааруу зохиод баазатай юм. Эндэ «Буревестники», «Юность» (авиавозов), В. Гавриловой нэрэмжэтэ (6-дахн НГЧ, локомотивна депоз), Октябрин 70 жэлэй ойн нэрэмжэтэ (ЛВРЗ), «Элгэдэ» (Гавбурятстрой), «Звездочка» (Шэлэй завод) гэһэн клубуудыг нэрлэхэдэ болохо.

— Американ студентнууд болон наһаа гүйсөөгүйшүүл хармаангай гаргаһааа гадна, үзэда хураһын тула өөһэдөө ажал хэжэ, мүнгэ олодог гэжэ хэдэн жэлэй урда тэ манай багшнар болон журналистууд дурдаа һэн. Зүгөөр энэһнэй баяжаха ябадал, капитализмын үлэгдэлнүүд болоно гэжэ ходо хэлэдэг байгаа. Тимхэдэнь совет захишнууд болон хуулинууд совет хүүгдыг ажал хэжэ оморхохо, баярлаха арга боломжоһоонь нарин чытаар хамгаалдаг лэ. Мүнөө наһаа гүйсөөгүй хүүгэд буралсалһаа сүлөө сэтгээ ажал хэжэ, багханшыг наһаа мүнгэ олохо аргатай гэжэ гүл

— Нэгдэхээр, бээ даагаад, үнэн сэхээр хүдэлжэ олоһон мүнгэнэй наһаа гүйсөөгүй хүүгэдэй ухаан бодолд байнаар нүлөөлдэг байһаниинь аргалтагүй. Иймэ хүүгэд бээдэ найданги, омог дорюун ябадаг. Хоёрдохоор хэрбээ наһаа гүйсөөгүй хүүгдыг ажалда оруулгын асуудалтай шидхэгдэжэ гэжэ наһаа, криминогени байдлал икэлдэ номгорхо, хорохо һэн. «Правда Бурятин» газетэ «Подростковый криминал» гэжэ статья толилоо бэлэй. Наһаа гүйсөөгүй хүүгэдэй хэрэгүүдэй талаар инспекцийн хүдэлмэрилэгшэд ажалтай талаар таһагууд болон наһаа гүйсөөгүйшүүлэй хэрэгүүдэй талаар райгүй-сэдомуудай комиссинуудай үүдэнүүдэе үсэд нэтрүүгээр тоношоо гэжэ тэндэ бэшэгдэнэ. Зүгөөр тэдэ ажалда орохо тухай саархануудыг бэшэжэ үгөөд лэ наһаага амаршадаг байна. Предприятинуудай хүтэлбэрлэгшэд тэднэй бэшэжэ үгэһэн саарханда анхаралашыг хандуулдаггүй, наһаа гүйсөөгүй хүүгдыг ажалда абахаа асаржархидаг. Манай наһаа гүйсөөгүй хүүгэдэй үнэн сэхээр ажал хэжэ, мүнгэ олохо гэжэ шидхэгдэхын аргагүй хүшэр хүндэ асуудал болошонхой.

Урдамнай шидхэгдэггүй асуудалнууд олоороо тобойлоон гөрөжэ эрнэ... Харин хүүгэдэ юун хэрэгтэби! Маанадай үнэн зүргэнһөө, энэрхы сэдхэлтэйгээр хандалга болон бодото туһаламжа тэднэртэ шухала хэрэгтэй.

НУУРАЙ ХАЖУУДА

«Баянгол»-дэлгэцийн сүүдэд эрдэнийн гэгдэн улсаа оорондын фесигийн үйлдэргэлсэйн үедэ Буряадаа ниймэлдэ хотодо сугларһандаа ядн а-лшадай нийшэ эрбнэ би һананогуйб. Фестивалиин үедэ би Кабанскын районда байнб тула Даниин бүлэг эрдэмтэдэй байгал ошоһон тухай хөөрхэһөө гадна бэшэ бусад үйлэ хэрэгүүд тухай хөөрхэ шидэзгүй байнб. Эндэ нэг түрүүн Кабанскын райондай сселей хүдэлмэрлэхэдэ ба нутагтай Сөөдэй, гүйсэдкомдо, СЦКК-гай администрацида, нүхэр В. О. Гейдебрэүдэ, тнхэдэ Баргазнай ба Чивиркүйскэ тахойнуудэй Байгээлиин национальда паркын хүдэлмэрлэхэдэ болон эгзэ-һашадэ, «Жемчуг» катерей команда ба нүхэр Н. М. Прониндо даниинндай бүлэгтэй хүдэлмэрлэхэдэнай есэ гүһалманна үзүүлһэндээй өхөөн барыда хүргэхэ хүсэлтэйб.

Дэлхийн эрдэмтэд июлийн 25-
дө Селангинскийн комбинедт
шошго, сааштгаз Бажиальскийн
Сор хүртээр ошогон байна.
«Лесная» гэгээн турбааз, тингэ-
дэ Сорой булагиндгүй уйан тэ-
дэнэрт хийшаагдзагүй гэжэ мэ-
дээтэ. Матей Александрович
Шаргеев пресс-конференци үн-
гэргөө.

Хани халуун тоорэгдоонүүд,
сүг хамга дуу дуулалдаач гэхэ
мэтэ,ээ нүхэр олоной хани хэ-
рилсаанай үндэһэ буури табиг-
дадаг ээ юм даа.

Байгальский Сэрто аяншалга дүүрэмж байба. Кабонска «Диэ Онхильс» гэсэн бүлэг концерто, Луулаэрнь Улаан-Удэс концерто тохиож, Мамсимижа хүрэхэ байба. Зарим тэды дутуу дунджуудай хаалга хэбшэхэ, бүхы юумэ гэмгүйгөөр үнгэрбэ.

Гостиницдаа хүнийг үнэгсгөөд, үгловийнхыг Улган-Уд эрхэбди. Тусзүүдэй хуьнигмгдахадэ 'гу, али ямэр нэгэ юумынгээ нвэтэ-шэхэдэ дэтчанүүд ойлогжо яда-на. Тингэжшье тэдэ сээшэдэ-эдэ бүгдэндэ дадажа тхалла.

Максимизигаа хүчиндөө ерэлж амардаг бэйгээбди. Эндэ багал дутуу дунданууд ушараа. Дотгоннуудай бүлэг бидэнтэртэй хамта аашаржа зобобошье, ээлжлэйнгээ бэрхэшээлнүүдыг үсэд нэгтгүүгээр добахыг оролддог. Турбаазада тонохойной удаа сээшээ Курбулик, Хилмэн хушуун хүртэр ошобобди.

Буряада түрэн байгашь
наа, би эдэ газарнуудыг урда
тэнь хаража үзээгүй байгаа.
Тийшэ түрүүшмхнэ ошолсобоб.
Бүхы юумэ гайхуулба. Гоо най-
хан байгаали, оршон тойрон ой-
модон, үнгын сээсүүд, сэхир
номин Байгал, тэрэнэй булан то-
гойнууд. Гээтэй хамта, ялхи
аймтай, хөндөрхэй харгынууд,
шатаашан ой модон, эндэ тэн-
дэ халгашанан мэшинч мөөр
болон түмэрэй хадхан. Эндэ

байгалийн национальн парк байгуулж гэхэн хүсэлтэй түрээхэн хэд энэ хэрэгтэй анхрал оролдого өхтэйгээр, бүгэдэнэй хабаадалгатайгээр хандаха өнотойбди. Байгалий эрь шадархн, мүн паркын ой соогүүрхн бог шоройноо сээрлэхэ хүсэлтэй хэдэн арбад, зуугаад залуу хүүбүүд олдохо байха, энээнхээ гадна байгалийн национальн пархда элблгын нормонууды сэхилгын койнооо хилалтад администрацид тулалалсахашь нэн.

Бэргэжэнэй тохойдо зүрэхэдөө заганашадай өргөлдөө ороббди. Датчанууд англи хэлэн дээрэ «Нотел» гэжэ бэшээтэй гэртэнь, харзаша доро оршонон зунай кукли, заганашадай хоёр онгосо хараад эхэл баясба. Нютаг зоной ажабайдал тэрл өфөөрөө бэйне гэжэ тэдэ үйлгөгбэ эбэртэй. Нимжос эдэ бүгдэе буулгажа, сүлөөгөө татарба. Һүүлээрнэ савша ябабабди. Гайхалтай нонсор ургаһан гогдигор модонууд, намагтай тоонхон гэээр, шаташаһан ойн һуурида үлэхэн харлашаһанхай шэнэһэн модод. Хэргы бидэньнэ савшаһан, хадата орон руу абашаба, Маштан томо модод бидэньнэ

үгдэжээ аюула. Тээд энэ үндэр газарташье үнөөжил хүнүүдэй баяны мэдэхээр байба. Хаяатай овогпокрышканууд, хаяатай хэб-тэнэн модод. Эдэ бүгэдэнэй хажуугаар үнгэрөөд, Монахоого хүржээ ерзэбди. Чыныгуйска тохойн эрье дээрэ гарабабди. Оршон тойрон хэлшэсгүй гоё байгаали бидэниие хүрээлнэ. Тээд оршон тойрониие гоёшоожо бэй-ха сулаагүй лагерэ түхээрхэ, эдэ хоол бэлдэх хэрэггүй. Майхонгуудоо бүхэлэ модохонуудыа газарта зоогто, түүдэг табихын тула хуурэй модо зөөбэбди. Лагерини түхээрэгдээд, эдээнэй болоод байхада, бк июлний 31 нэй үдэр, эгэл мүнөөдэр 40-тэй болобоб гэжэ ханажархибэ. Энээн тухайгаа Отери баянду-рота хэлбэ. Тингээд нанаа соогоо нэгэтэшье нигэжэ түрэнэн үдэрөө тэмдэглээгүйгөө тэмдэглэбэ. Намһаа золтой хүн эндэ байбагүй.

Үглөөнээрийн Дахины эрдэмт-
дэй бүлэг манай хэдэн хүбүүдтэй
хамта «Кемчүгээр» Ушканын ол-
тирогдууд ашхоогоо зорхиж га-
рабе. Тэднээр августын 2-то, Пе-
рина Аггерей түрэнхэн үдэр наар-
гаа бусаха байла. «Диз Онкиль-
сын» залуушуулнаа зариманийн
эргэн бариха, нүгөөдүүлнэ
милл сэнгэхээ ябашабад. Үд-
шэлэн тээ баа түүдэгэй дэргэдэ
сугларжа, ажабайдал, байгали,
Байгал тухай хөөрөлдөөнүүд бо-
лобо. Үглөөнөө хойшо сагай
үлэрил муудаж, бороо орож
заталба. Бидэ экстрасенс Соерен-
той хамта огторгойдо суглархан
үүлүүдүүдэ ишэ тиншэн тэ-
рвэлх гэжэ оролдободди. Тээд
огторгойн хүсэн бидэнийхнээ

холо дээгүүр байжээ, бидэ юушье
тэжэ шөдөхөө болыбобди. Удын
забхарлалай һүүлээр бэшэ бус-
дайай хүрээж өрлэв. Тингээд эрчэ
дээрэ һайндэрэй үдэшин хоолой
бэлдэгдэжэ байла үедэ Змеев
тойой абашаба. Эндэ одоол зүр-
хэ сэдхэлээ өлээр гүдэлгөөбди.
Петрина миничи тон фродосо-
тойгоор бэшэжэ һуушье хараад,
энэзбхилжэ, өөрыгөө хургараа
заагаад, намда зориулогдана гү
гэжэ хурвела. Хэрюудань би тол-
гойгоо дохибоб.

Даннииндай бүлэг энэ аянша-
гааа тон эзэр бээсид байн-
гаа шүүнэгүй. Ямарш дутуу
дунданууд өйлшодоймной урма
зоригын хушлбагүй. Үнгэрээдөө
едархан хура бороошье байр
ёолоол үнгэрээдэмнай наад эз-
бэгүй. Үүн зүрхэйнөө олон тоо-
то халуун үгэнүүдэй хэлэгдэх-
төн, олон тоото дундануудай
үргэгдэхтөн, хараа лэмдн.

Чимирлуйнаа ябахын урда гэ-
хи хуульшинмай. Нүүн, Бүлэгийн
Николай, Мартемьянович, Прохин
болон Оюна Очирова гэгшэдтэ
энэ аяншалга эмхидхэгэнийн
тулөө баяр бавсаланг хүргэбэ.
Тэд эндэ олон хүнүүдэй хубита
бин гэжэ Оюна хэлэбэ. Эдэ гэг-
хэдэ, Евгений Щербаков, Вениа-
мин Пархзов, Сурэн Багидуров,
манай оршуулагшад Тана Рыж-
кова болон Лена Юданова, мун
бэха найн. Найхан сэдхэлтэй
олон хүнүүд.

Энэ аяншалгаагаар би өөртөө
юу олохыг ерээбнэ! Энэ оронойг
мингөөс хайхан, үзэсхэлэнгэ бай-
гээлэгийн энээгэн булан намда
шэнэ нүхэдээ олгуулхаагаар гад-
на-хуушан нүхэдгэгийн бүри
ойро, дүтэ болжоо. Манай дэ-
лэйн хуви залуагй түлөө ханга-
гаар зобохон нутагай загнэшед-
тай хоёрлэдхээдөө, шэлээн за-
майнгаар зүб байһанда би үшөө
дахин этгэгэбэ. Энээнһээ улам-

жигалч, Байгаль дэлэйн ба эдэ бү-
гэдэнэйшье хуби хаяанда хабла-
тай хэдэн дурдхалнуудыг оруул-
ха хүсэл түрэнэ. Нэгдээжээр,
Байгаль эрьэ шэдэрэй хүн зон
далайе хамгаалха талээр дурд-
халнуудтайгаар республикын
Верхсано Советэй Президиумай
экологическэ комиссида хандохо;
хоёрдохоор, мүнөө Байгаль дэ-
лэйдэ тахарадаг флордһоо арса-
хай, мүнөөнэй үесин далбагата
флордые ашагладаг болсох; гур-
дэдахаар, манай Байгаль далайда
хоро хүргэхгүйн тула бузы юума
хэгдэз гү гэжэ өөһэдкөө үшөө
дахин шалгажа үзэхынь пред-
приятинуудай, ажлыннуудай, аг-
ропромышленина комплекснуудай
күтэлбэрлэгшэдэз, тэдэнэй мол-
локтивуудэз хандаха хэрэгтэй.
Би өөрингөө зүгһөө эхэ нутаг-
тайнгаа хүн зондо нигэжэ хэн-
данаби оршон тойрон байгаа-
лида найн хайханээр хандатгы,
Байгаль эрьһээ гэднэ өөһдын-
гөө амардаг газарнуудтайшье
бог шорой хожжа, ношо бу та-
гагты, энэмнэй Байгаль шэдэрэй
газар нутаг ха юм. Энэ мангин
газарыг хайханээр сахна!

Александр ПОНОМАРЕВ,
Байгалай жасын Бурладай
отделениин гэшүүн.

МОДО ОТОЛХОДО, ЗОМГООҮОН САСАРДАГ

Оя модной төсөөнүүддээ хамгаалха ба гэмтэй-
гээр хэрэглэх асуудалнууд манай газрын хүүдэн-
нүүд дээр өнө дахин табигдсан байна. «Молодеж-
ний» 20-дахь номерт толилогдохон республикийн
песовэд Я. Васильевтай «Үгүйтэл амьтдаа гаралан туй-
мэриунд гэхэн статья дурдан хамраа туршогты. Имат-
гал энээнкнэ экологидо эсэргүү статья мэтээр оёо
хайн дурварра хамгаалагшад угтаһан байна. Юундэ
гээшбэ! Юуб гэхэдэ элүүр оёо аршадт хамгаалхын
тула шаташаһан, үбшэлһэн модонүүддө сабшажа сү-
бэрлэхэ тухай тэндэ хэлэгдэнхэй.

Мунээ дэхлэд энэ төмөр
тушаа шэнэ хөөрлөдөө
гараба. Августын 11-д
«Экономико болон экологи»
гэсэн төмөр түгээрэн
дэбжэ» болоо, Республикын
ойн хайбарин түрүү мэргэжлэд,
«Забайаллес», «Бурялгестспроми», «Межколхозсовхозлес», ой модон
ой ажлын нэгдэлүүдэд,
түлөөлэгшэд, мүн биолог
гийн институтай эрдэмтэд,
Бурядай Верховно Соведай
саг үргэлжин, комиссиудай
гүшүүд тэрэнэй хүдэл
мэридэ хөбөөдөлсө юм.

«Түхээрэн дөбжада» хамбадалсагшад Прибайсалтний тайгадаа ариг сэрлэж, хамжаа зорилготойгоор модон отологдодог гэхэн орлогсон асуудал зүбшэн хэлсэгдээ гэжээ хэллэл, үншгөшадийнгаа толгой эрхүүд хэбдн. Эндэ нилээд олон асуудал зүбшэн хэлсэгдэж байна.

Хэр ургаа хойшо Росси
да ой модыг болбосон ту
хэлтэй болгодог байгаа
Улгэрхэн зуун жилдэ п
нигүүд олон байһан юм
Тэднэниг гүрэнэй хүнүүд
гэж нэрлэдэ, ой модыг
хайра гамгүйгөөр хэрэглэ
тоолоо хаан, тэднэниг шан
гөөр хэлээдэг байгаа. Тэд
мнайл ой модоной үбш
хобшанда дээрдахагүй
тула нэрин нягтаар заруу
налдаг хэн.

Хөрш мундоо ямар байдалтайбидий? Албанайнгад талаар эдэ бухы үүргэнуудыг дүүргэдэ уялгатай ой модной, ажыхын нэгдэл түлэбдэрин түсэбүүдэ бухы өнхөрөлөө хандуулна. Дүрхмүүдөө нерин нягтээр сахихын түлөө адаглан харах уялгатай мазнадыг бодото дээрээ тэдхине. Эбдэгэмийн баадхана, — гэж нэгдэлэй генеральна директор А. Д. Голоушкин «түхэрэз дажмада» хабалдасалгадаа хөөржэ үгөө. — Бидэ үмхирхэн модонуудыг отолжо хадгагбди. Тэрээнхээ энэ тэрэ юмэ хэртэ аргатай байгаа хааны, ордай ажыхыда, дамжуулан үгэдэгбди. Манда абалаар нмээ говарна түсэб гэдэг: 14 миллион түхэрхэй модо отолжо түсэб болонго. Тэрэниг дүүргэхын тула шамар, хайнтай модо отолжо хэрэгтэй бшуу. Ой модо хамгаалгашадыг юунээ бэлэдхэгшэд болгонжоринго гэсэхбидий!

Үнэхөөрөөшөө ой модо
амгаалга орло хүшэр бай-
алтай. Энэний шиндхэг-
ээгүй олон өсуудалай
ройдоол нэгэ тэлэн бо-
оно.

Ой модоной сэн ехэл
нэггүй, десснигүүд матери-
алын тэлээр урмашуулга-
адаггүй, модо хэрэглэдэг-
он олон аад, дүүрэн эрээ-
ой, ори ганса эзэн байгаа-
й, Эдэ болон бусад олон
есүүдэлүүд республикийн
ой модоной халбарини ур-
а тагбидана, Эдэ есүүдэл-
үүд амар өргөөр шиндэг-
дээ гэжшб!

Он модоной үнэ сэн дээ

шэлүүлж болохогүй гэж
"түүхээрн дэбжид" хэб-
дэлсэн нэгдсэн хүн үг
хэлээгүй. Сэнгүүд эндб
нээ байга эсгээтэй, Рас-
бийга дотор модо хэрэг-
лэгшдтэ нэгэ сэн, тэрэн-
нээ гадуур ондоо, дэсүүр
сэнгээр модо худалдана.
Тингээд байбал, Бурладан
ой модоной баялгыга гэм-
тайгаар хэрэглэж, алмэж
хураабди гэж тэндэ байг-
шад нэгэн дуугаар мэдүү-
лээ.

Ой модо хамгаалгын Забайкалийн ашигбазын нэ­члэлийн А. С. Нетронкин ой модо- хамгаалагшдын материалын талар урма­шуулгын дүй дүршэл ту­хай хэвэрлэж үгэбэ. Түймэр табилгада ээлмэзүй хүн бү­хэнийн элэрүүлхэд ашиг­базын худалдмэрлэлтшэд өх мүнгэн шагнал абдаг. Сүүдэг дамжуулан үгтэлэн хэрэг бүхэний түлөө баһал нмэлдэ өх мүнгэ абдаг. Энэ дүршэлдэ анхтаралга хандуулмэр гэжэ һангадга. Тэдшье мүнөө лесни­гүүдэй ажагай эрхэ байдал һайжаруулха тухай хэлэг­дэнэн ресубликийн Сомаийн тогтоол бэлдэгдэжэ байна.

«Түхээрэи дабжаа правительствын орган, тэрээн шийдэхээрн нормативнактивууд бэшэ юм бээ. Эндэ үгэ булалдаанай үүсхэгдэнэиникь гол шухала. Нилээд хүрсэ, гягярхэ-мооршье өрсөлдээн гаргана байна. Зүгөөр хэды шэнга өрсөлдөөнуудай гарашье хэзэ, үндэлэ баримтатой асуудалуудээр нэгэн ханамжэ туйлгадээ. Хүсэл бодолнууд бэлүүлэгдэхэ гэжэ найдаха дурамнай хүрэнэ.

Ой модыг арилган сэлэр-
лахын тула модо отолжо
болого гүй байгал шадар
тэрэ онсо дүрмүүдээр
бээлүүлгэддэг гэжэ био-
логикни институтыг эрдэм-
тэд ойлгуулба. Иймэ дүрм-
мүүдэ мэргэжилтэд-лесово-
дүүд зохиёлон байла.
Энэнь шухала хэмжээ
явуулга болодог: хаташа-
һан модо отолжо хаяад,
орондонь шүжэ модо буул-
гадаг, түймэртэ шатонан
модонуудта элдэб хорого
хорхой шумуулиуд түргэн
үдэжэ, бүхы ой тайгээр та-
ража, элүүр модонуудыг
хосороохово ханадаг. Ур-
гахлаа болишоһон модыг
хүхэй хэрэглэбэл дээрэ
ха юм. Шахар һанитай
модо отолонхээр, хатаһон
модо отолбол, дээрэ бай-
ха бшуу.

Ийин дурнай экологууд
ямар шалтагаан дээрэлхэ
дурь гутааб! Эдэ бүгдэ
шалтагаанууды мэдэхгүй
байтан дээрэлхэ тингэжэ
болсо гү! Сабиданай пи-
рог барижа эхилхэдэ, бөг-
шын моды болбосон тү-
хэлтэй болгохо асуудалы
шиндэхэдэ энээнһэнэ
ямаршы үрз гарааггүй гэ-
жэ үлгэлэй мэдэхэ да юм.

С. БЕРЕЗИН.

Хэн тушааж абааб?

«БИДЭ ОРОД АРАД БОЛОН РОССИДА АЖАЛУУДАГ БУСАД АРАДУУДЫГ ИИГЭЖ ГҮЙХА БАЙНАБДИ: ДВОРЯНУДАЙ БУЛЮУ БАЙДАЛЫГ ХАМГААЛХЫН, АРАДАЙ БАГШАНАРЫГ «ХАШАХЫН» ТУЛА МАНДА ПРАВИТЕЛЬСТВО ХЭРЭГТЭЙ ГҮЙ ИИМЭ ПРАВИТЕЛЬСТВИН БАЙБАЛЫН, АРАДАЙ ЗОНОЙ «НАМНАА» НАА, ДЭЭРЭ БЭШЭ ГҮЙ».

В. И. ЛЕНИН, ПСС, боти 19, хууд. 122.

МИНИИ энгирвэр болгож дээр гаргагдан энэ бүтээлээ Ленин 1913 ондо бэшээ нэн. Гэр гэхэн сэгнээ хойшо хэдий олон он жилүүд үнэргөөр даа. Ленискэ гэж бээ нэрлэсэн парти 70 гаран жэлэй туршада засаг гартаа баринхай. Жэ-шээлхэдэ, тэрэ гэхэн сэгнээ хойшо, илангала хүдөөгэй, багшада хэндаса хубилаа гүй Энээн тухай бодожо үзэхынь уншагшадта арга боломжо олгохонин. Гүрэлбэ тосхондо багшанарта баригдагдан гэр энээн тухай гүнзгийгөөр бодожо үзэхынь баадаха байха. Нэгэ доро багшанарта баригдагдан гэртэ хабаатай удаадахи эмхинуудыг нэрлэбди: арадай эрдэм нуралсалай министерство, арадай эрдэм нуралсалай районно тагаг, нургуулин директор.

1987 оной январьнаа министрство жаса (барилгын мате-

риал) үгэһэн аад, барилгада мүнэз номолоогүй. Оройдоол март нарада районно мүнэз номолбо гэзшэ.

Гүрэлбэйн нургуулин директор байһан Д. Д. Аюшинова иигэжэ дурдан ханаба: гэр барюулхын тула бүхы хэрэгтэ би өөрөө анхарха баатай болооб. Материал өөрөө эндэ тандаһаа гүйжэ байжа олохон, барилгашадыг хүлээлхэш. Энэ талаар хэншэ туһалдаггүй байба. Зүгөөр энэшэ бараг даа. Гэр бариха талаар СМР-гэй сметын өһөөр 40,6 мянган түхэриг (түсэбэй өһөөр) тодорхойлогдонхой, харин өдүүргэлтэ гэхэн графада 35,3 мянган түхэриг бэшэгдэһэн байба. Энээнэй эсэстэ багшанарта гэр барихын тула 5,3 мянган түхэриг алмаба гэзшэ. Энээнэй Минпросой үгэһэн мэдээн болоно. Барилгыг эсэстэнь хүрэтэр номолонгүйгөөр Минфин уридшалан алмалта хэдэг гэжэ арадай эрдэм нуралсалай министерствын барилгын талаар ахмад инженер Н. В. Атриков намайе найдүүлха гэжэ оролдобо.

Районгоой бүхгалтеридэ хадгалаатай байһан документ-нуудэй өһөөр, СМР-гэй смет-

на сн 41,31 мянган түхэриг гэжэ тодорхойлогдонхой. Харин банкнаа гэр барихын тула оройдоол 21 мянган түхэриг үгтөө. 1987 оной туршада (агт табиһан үдэр заагдаагүй) 31258 түхэригэй барилга-хабсаралгын хүдэлмэри хэгдээ гэжэ абалгын акт соо бэшэгдэнхэй. Тэндэнь районно даагша Битхаева болон технадзор (гараа табиһынь ойлгохын аргагүй) гэр табиһан байба. Олон тоонуудыг харууланайми түлөө уншагшад намайе хүлисэнь бээ, Гэбшэ тэдэнигүгөөр жэшээ харуулхын, бэшэһын аргагүй.

Яаадаа мүнэзэй тоонууд ондо ондоо байнаб гэжэ намда ойлгуулха аргатай хүн олодоогүй. Районной ОБХСС-эй хүдэлмэрилэгшэд энээнине элрэхэйлхэ гэжэ найдахамнай үлэнэ. Нүүлшэ тоо харуулахыни: 21 мянган 63 ансова үнэ сэн-тэйгээр гэр гүрэлбэйн хүдөөгэй Советтэ дамжуулан үгтөө.

Энээн дээрэһээ харахада, алмалта хэгдэһэн болоно. Мүнэзэй талаар алмалтын хэгдээшэ наань, багшанар ямар байдалда орооб гэжэ мүнөө хараад туршайбди. Сметын өһөөр гэрыг шабардахын орондо хуурай шугатурка (асбоцементнэ листнууд) хэрэглэгдэһэн байна. Иимэ материал үгы байһан дээрэһээ потолок болон ханануудта ДВП хэрэглэбэ.

Гэр шамдуу түргэноор баригдажа, табиһан нуррида хуу-ха забда үгөөгүй. Гэрэй нуррин нурһанай нүүлээр ханануудай «штукатурка» хэрэглээ гарашоо. Потологуудыг мүүданхай. ДВП-гэй листнууд норожо хубхылдешоо. Тэрэниг хараад дурра гутахаар.

Хананууд хабтагар модонуудар абталжа баригданхай. Тээд тэдэнь жэгдэ бэшэ, иишэ тинишэ гондиршоһон байха юм. Багшанарта дурагүй барилгашад лэ иимээр гэр баржа гэжэ ханахаар (магад, муугаар нуррадаг нуррагшад барилгашад болоһон байгаа гүй). Шалын модыг дахиад хашаха баатай болоо. Хашуулхын тула гэртэй эздэ өөһэдэньгөө мүнэз түлэжэ, мастерые хүлээлөө. Энээн дээрэһээ харахада гэр гүйсдөөр баригдаагүй гэжэ гү, али хайша хэрэгээр баригдаһан байна.

Гэбшэ энэ хайша хэрэг бүтээһэн гэр байрынь тушаажа абаха баатай болоһон байна. Ээлжэһэндэ байгшадта үгэжэр-хихэбди гэжэ хүнүүдыг айлгаад, тэрэ гэртэ оруулан байгаа.

Тээд хэн тэрэнигын тушаажа абаһан байгаа гэзшэбди нургуулин директор байһан Д. Д. Аюшинова райгүйсэдомой түрүүлэгшын орлогшо А. Ф. Шишкин комиссин түрүүлэгшэ, харин нүхэд Лиханов (түмэр саралгын инспекци), Тышкеное (санитарна врач), Битхаева (районно даагша) болон Аюшинова өөрөө комиссин гэшүүд байгаа юм гэжэ хэлэнэ.

Тээд мүнөө эдэ баримтануудыг шалгажа үзэхын аргагүй.

Комиссин гэшүүдыг гарла табиһагшад гэжэ хэлээрхихэдэ болохо. Гэр байра тушаажа абаһан тухай акт үгы болошонхой. Тэрэниг районгоой бүхгалтеридэ, райгүйсэдомой архитектурн тагаг-тешэе, агропромбанкын районно отделенидэ, арадай гэгээрэлэй министрствын барилгын тагагшэе бэдэрээд оложо шадаагүй.

Дүрбэн экзеплараар (хэгзгээр) табигдадаг акт хайшаа орошоо гэзшэб гэжэ гайхаад лэ дүүрбэлдн. Харата үйлэ хэрэгүүдыг үйлэдоод, бээ нюужархидаг үнөөхи муухай мафи Ивалгын райондо бии болонхой гэзшэ гүй Али бага багаар хулгай хэнэ гэзшэ гүй Гүрэлбэйн нурриной савнахана гараад, комиссин гэшүүд өөһэдөө актыг галдамархөө ха гүй Энэ барилгын нүүлээр хэнэй бариншатаад үлэһы мэдэхын аргагүй. Хэншэ эдэ бүхы дутагдалнуудай түлөө хариускаагүй.

Барилга ямар аргаар ябуулагдаа гэжээ, ажыхын аргаар ябуулагдаһан байна. «Ажыхын арга» гэжэ бэшэгдэнхэй. Тээд эндэ хэнэй эзэн байһыг ойлгожо ядаба. Эзэниг байбай, тэрэ өөрөө подрядчикнаа хүдэлмэриг тушааж абаха байгаа ха юм. Тээд бодото эзэн байгаа наа, бүхы голодоһо дутагдал усдахагүйдэнь, мүнги-нь түлэхгүй нааба даа.

Харин мүнөө болоһон хойно шэнэ гэртэ орогшод өөһэдөө барилгашадай үлэһэн дутуу дундануудыг заһабарилха баатай болоно. Нургуулида сүлөөгүйгөөр хүдэлжэ ябадаг, өөһэдөөшөө олон хүүгэдтэй хэрнүүд цемент, элһэ, хадгалан гэжэ мэтые бэдэржэ олохон, тингээд өөһэдөө заһабарилха хэхэ, шугатурдаха болоно ха юм. Бүхы юумын хэгдэһэнэй нүүлээр районно мянгад түхэриг түлэхэдөөшөө болохо. Түлэһыгүг байжа болохо. Шугатурка хэхэһээ байхаша бэшэ бусад дутуу дунданууд ба заһабарилганууд тухай юунышэ хэлэгдэнхэй.

Иигэжэ мүнөө сэгтэ арадай багшанарыг муу һайн гэртэ байхынь оруулжархиха. Арадай багшын нэрэ ээргыг урдань харагдаа үзэгдөөгүй дээдэ хэнэ жээндэ гаргаха тухай эндэ элэһэнэйшэ үлүү. Тракторни нар болон наалишадай хүүгэдые нургажа байһан багшанарта эдэ хүдэлмэрилэгшэдөө дутуугүй ажаһуудалай эрхэ байдал байгуулха өһотой ха юм бибди.

Урдань таряшад бүгдөөрэй хамнажа, өөһэдөө багшада гэр бодхоодог хэн гэжэ хэлсэдэг.

Сергей БОЛОТОВ,
манай корр.

ПОСТСКРИПТУМ: Ивалгын районной прокурор В. Г. Петров багшанарэй гэр байра барилгын талаар тохолодоһон эрхэ байдал шинжэлжэ үзэхынь ОБХСС-эй хүдэлмэрилэгшэдэ даалгаба.

ШАШАГ ХҮНҮҮДЭЙ КОНКУРС

Бидэнэр, Чайковскийн үйлсөөр оршодог 9-дэхи гэрэй (3-дэхи блок) ажаһуугшад, манай бэшэг толилогдонхой гуйнабди.

1984 онһоо хойшо Чайковскийн үйлсэдэ (авиазаводой тосхон) нэгэ үнийнэй баригдааг гэр бии. Эндэ залуу булэһэнэй байха хамтын байра бодхоогдохо өһотой юм. 1988 оной хабар ВЛКСМ-эй комитетэй үүсхэлэй өһөөр хамтын байрын хүдэлмэриг эдэбхитэйгээр ябуулагдажа захилаа нэн. Соргонуудынь бүгдөөрнэ нэлгэхын тула теплотрасса захила хэрэгтэй байба. Тиин заводой администраци энээнине дэмжэбэ. Ажалыг эршэтэйгээр ябуулагдажа эхилээ бэлэй.

Ажал хүдэлмэрин бүри эршэтэйгээр ябуулагдахын тула СМУ-да 10 хүнөө бүридэһэн бригада хүдэлгэгдөө. Бригадын гэшүүд эхин эмхинуудэй түлөөлэгшэд байһан юм. ВЛКСМ-эй комитет эдэ хүдэлмэринүүдыг үнэргэхын тула социалист мурсыгөө эмгидхэбэ. Мурсыгөөндэ

илагшад шэнэ гэртэ гэр байраар хангагдаха өһотой байба.

Тиин ажалэй нүүлээр үдэһэндөө, амаралтынгаа үдэрнүүдтэшэ заводой комсомолшууд ба залуушуул, теплотрассада хүдэлөө нэн. Теплотрассадахи бүхы хүдэлмэриг комсомолшуудай дүүргэжэ үрдэ наань, 1988 оной ноябрын 7-до тушаалгын болзор дүүргэгдэхэ гэжэ хараалагдаа нэн.

Тиин энэ зорилгошөө дүүргэгдээ. Манай зүгһөө тус гуримын дүүргэгдээ. Үнэргэхэдөө барилгашадта туһалхын тула манай гэртэ хүдэлгэгдэхэ бригада дахиад август нарада гаргагдаа.

Тээд заводой ба СМУ-гай администраци зүгһөө гансал найдүүлһан хоолон үгэнуудыг дууланабди. Дээрэ хэлэгдэһэнэй өһөөр, тушаалгын түрүүшын болзор 1988 оной ноябрын 7-до, хоёрдох болзорын 1989 оной май нарада, гурбадахын 1989 оной 11 кварталда (хамтын хэлсэлнэй өһөөр), дүрбэдэхын 1990 оной маргад, табадахын 1990 оной июль нарада гэжэ тодорхойлогдонхой байгаа.

Тээд мүнөө календарьта 1990 оной август нара гаранхай. Энэ хугасаа соо комсомолшууд заводой СМУ-да (начальнигынь В. И. Гордеев) анала горитой туһаламжа үзүүлһэн байна. Тимгээд баһа хүбүүд үшөө хоёр дахин гаража хүдэлһэн юм. Тээд юунышэ хубилаагүй, үнөөхи заандаа.

Улаан-Үдэн АПО-гой генеральна директорэй орлогшо В. В. Артамоновой үгэ хэлэлгын өһөөр, № 3 блок 1990 оной январин 1-дэ (1990 оной январь нарын «Полет» гэхэн газетэ харагты) тушаалданхай. Энэ газетэдэ хуурмаг мэдээсэл толилхынь буруушажа, бидэ бэшэг бэшэ нэмди. Тээд нүхэр Артамонов баһа хуурмаг мэдээсэл үгтэжэ, тэрэ баһа мэхэлэгдэһэн байба ха юм. Тэрэ нүүлээрнэ иигэжэ ойлгуулаа нэн.

Тээд нүүлээрнэ үнөөхи «Полет» газетэдэ хахад жэлэй дүнгөөр хамтын хэлсэлнэй дүүргэлгын дүнгүүдыг согсолхо талаар профсоюзна конференци дээрэ генеральна директорэй орлогшо В. Ф. Срибин үгэ хэлэлгэ толилогдобо. Тэ-

рэн соонь бүхы 120 гэр байртай хамтын байра 1990 оной түрүүшын хахадта гүйсэд дүүрэн ашаглалгада оруулагдаба гэжэ хэлэгдэһэн байна. Энээн тухай 1990 оной августын 9-нэй 28-дахы номерой «Полет» газетэдэ уншахат.

Капитальна барилгын талаар заводой генеральна директорэй орлогшо ханаһаа иимэ мэдээсэл абаһан байгаа — бидэ мэдэнхгүйбди. Тээд иигэжэ хэлэгдээ ха юм. Гэхэтэй хамта, тэрэ тушаалдаба гэхэн гэртэнь эхэс ажал үшөө дүүрэн.

Үлүүсэ ехээр шашадаг хүнүүдэй конкурс иигэжэ дэбэрэгхынь болуулха сэг ерээ гэжэ бидэ хананабди. Энэһнээ гадна августын 20-ной нүүлээр хамтын байрын барилгаһаа хүдэлмэрилэгшэдыгөөрнэ дуудаха гэжэ түсэблэгдэнэ. Тэрэниг бүри шухала объектуудын тушаалгада элэгдэхэ ханаатай. Энээнэй нүүлээр манай объект ямар тоодо ордог юм гэжэ асууха дурэн хүрнэ.

Бүхыдөө 7 хүн гар табиһхай: Ключихин, Горохов, Гармаев, Шунков, Александров, Корольков, Буриков.

МИНИСТР

Манай городто театрт дуратаншуул
үшөө нэгэ һачн һачхан үйлэ хэрэгтэ ха-

Тэрээн тухай үншагты.

ГЭБЭШЬЕ...

олохон городуудад митингнүүд үргэргэгдөө.

хурсаар эздэлхэ байгаа бэшэ гү?

Улаан-Удын түргэн туһаламжийн городской больницын врач
П. А. Жербаева болонгийн дэргэдүүр

— Стагчидна комитетдэ бидэ этигэл найдал үзүүлмэгүйбди. — гэж П. А. Жербакова хэлэбэ. — Тэрэ минигстерстэй аппаратдэ

Тийхэдэ 4-дхи больницада тохсолдоһон транспортын талаа

Минздравтай АТП-нээ албантай машинануудыг худалдах тухай
поспубличным таблалд мэдээсэлнүүдэй толилогдоһоной нүүлээ

С. ВЕРЕСИНА.

С. БЕРЕЗИН.

Эгээл шухалань—хүн

Мэргэжэлтэй актер ба режиссер

Театралы репертуартаңы 32 зү-

Һүүлшын гурбан жэлэй түршадэ

Тестр 1990 ондо РСФСР-эй СТД-

Энэ жилдэй май—июль харанууд-

Улаан-Удын харагшадые энэ коп-

Сүлөөтэ хотуудай республика

«День предпринимателя»
1990-1991 гг. Тараканов, Уиссерад-

Вожаганар болон хүмүүн

Мун Баһа Индссу

Нэгэ үгээр бүх юм хайн

Эдэ бүхы асуудалнуудтай-

Мимэ һанамжада оисо анха-

Сергей МАРФИЦИН,
МГУ, студент.

Түрэл нутагай түхэл шэнжэ

1932 оной тоо бүрдхэлэй дүнгүүдээр бодоходо, 199 үрхэтэй айлнууд Табтаанайда тоологдожо байгаа, дүн хамта 1012 өмн (503 бүхтэн, 507 эхнэрүүд). Ород хэлэ мэдэхэ зон гэхэдэ 16, монгол хэлэ — 69, түгэд — 32 хүн.

Тэдэ Агын нэгэ класстай ба үсмын училищци, дасанай хургуули дүүргэгшэд, баһа ном хударта хүбэлгэн һонор дээрэлхэ оолходоо эрдэм ухаагаа дээшлүүлһэн хүнүүд һэн.

Нютагай зоной болон тэрэ үсмын эдэбхитэдэй оролдууһар, тэдэнэйл мүнгэ зосрээр 1909 ондо Хондойн Адаг гэжэ газарта Доодо-Табтаанайн нэгэ класстай училищци нээгдэ һэн ха.

Бүхы Агын талын дэбисхэр дээрэ Агын хоёр класстай училищцины удаа хоёрдохон ехэ хургуули байгуулагдаһан байгаа.

1911 ондо 39 хурагшад хурса, тэрэ тоодо 8 басагад.

Шүлүүтайда ба Шандалмэ түс тустай 13-14 хурагшадтай байһан.

Табтаанайн хургуулида 2 багшатай байһан гэжэ харахата, тэрэ сагтаа эхэл томо хургуули тоотой байгаа болоһа.

Ага буряадуудай дунда соёл гэгээрэл, үзэг бэшэг тарзан дэлгэрүүлгээр горитойзон үүргэ энэ хургуули дүүргэ һэн.

Октябрийн хубисхалэй хүнээр-хи үедэ хүсэд бэшэ дунда, үдэлхэ дунда хургуули болгодоод, 1930 он болотор шүүхү энэ дундагын районой бүхы буряад хургуулидаа үхибүүд сугларжа, номдо хурадаг байгаа.

Хэд энэ хургуули тон түрүүн дүүргэһэн бэ гэхэдэ, Буряаданайн түрүүшын зошолшо, роман бэшэдэг Жамса Тумунов, партийна хүдэлмэрилгшэ Насаг Юндунов,

Эсэгэ ороноо хамгзалгын Агууехэ дайнда хабаадалсанан элитэ партизан Бадма Жабон (Алхана), Ж. А. Аюров (Зүдхэл), Аядар солын II ба III шатын орденэй кавалер Ц. Д. Дамдинов ба бусад олон.

Мүн энэ хургуулида хураһан хоёр нүхэд хожомоо СССР-эй Вертогно Советэй депутадүүд болоо.

Хэд бэ гэхэл, Дагбань Ч. Д., Цыренов Б. Ц., Алхана нутагһаа Балдан Дондоков Буряадай АССР-эй депутат болоһон, Эсэгын дайнай үедэ байлдаһанай газарта унаһан байна. Энэ хургуулины хүмүүжүүлэн, ажабайдалай үргэн дордам харгыда гаргаһан үшөө олохон хурагшад түрэл колхозойнгоо түүхэ нэмэн, баялгыгын арьбадтан мүнөө хүртэр амжалтаар ааб даа.

Алм түхэй олон аргашад, багшакар, арадай ажахын бусад халбаринуудай дээрэлхэд тэдэн дунда бин гэгээлбэ!

Табтаанай нутагай хүн зоной хойшан гээд үзэг бэшэгтэ хураһан, эрдэм болбосорол эхэтэй болоһон түхэй хоёр-хэдөө, манай нутагай гайхам-шагта хүбүүд Цульгим, Жам-царан Бадмаевууды (Алхана) сандр ба Петр Бадмаевууд мартжа болохо аал! Мүнөө болоод байхэдо, тэдэнэй Россидэ түгэд эмшэлэлгэ дэл-гэрүүлгшэд гэгдэнэ. Аха дүү-нэрэй гурбадахын Амил Бадмаев, урдахы зуун жэлэй 70-аад онуудай эхээр Санкт-Петербургын университет АҮҮР-гэжэ, ага буряадууд сооһоо нэн түрүүн дээдэ эрдэм оло-һон юм. Эгээн түрүүн задар-жа, дэлбээ дэлгэрһэн сэгсэ-жэл адил болоно. Гансал та-рамтай юмэниинь — орхивай шухала данса сарханууд дүү-

Агууехэ Октябрийн социалис хубисхалэй илалтын хүүүлээр диндэлһэн ангини ба харини дайсадай гэмээр эхилһэн траж-дан дайн нутагай зондо хүндэһэн сохилто болоо һэн. Табтаанайда түрэлһэн Дугар Табхаевэй бүлэг сагаан атаман Семеновто дэмжэлтэ үзүүлжэ, элдэб аяг ааша гаргадаг бай-гаа. Хэды олон зонини баалан хашажа, отрядтаа оруулһан гээшэб. Архивай документүү-дэй нэгэн соо ингэжэ хэлэг-дэнэ: «Шоро муутай атам-нуудай хуули буса ааша гар-гажа, буудуур, алуур, хүлгэй худал, хүсэлэн оролго гэхэ мэтын дэлгэрээд байха үедэ буряадууд сооһоо нэгэн онсо шөлгаран гараад, ямаршье хабаагүй, хара ханаагүй бу-

һан, энэл жэлэй хунгалтануу-дай үеэр һомоной Советэ 20 депутадүүд хунгалдан байгаа. Тэдэнэй тоодо номсомолшууд Жамьянов Чимитдоржо, ком-мунист Цыденов Доржо орол-соо. Эдэ нүхэд нэгэ һаналтай зонини суглуулжа, 1929 ондо «Саханай» коммуна эмхидтээ. 1934 ондо «XVII партсъездын» гэжэ нэртэй худол ажыхын артель болгодоһон. «Саха-най» коммунаһаа халта хожом-шоогоор «Хубисхал» гэдэг ТОЗ Табтаанайн эхиндэ эмхидхэг-дэлһэн түүхэтэй. Баһа Доодо Табтаанайда Ленинэй нэрэмжтэ артель эмхидхэгдэбэ. Удальшье-гүй «Хубисхал» «Саханай» хоёр нийлэһэ, Ленинэй нэрэмжтэ артель болоод, XVII партсъездын бүрдэлдэ Эсэгэ ороноо хам-галгын Агууехэ дайныг хүү-

гамнангүй, хара хүлһөө адтам, хам орон хүдэлһэн гэжэ мэдэ-нэбди. Тимжэ фронтон али болохо түһа нэмэри үзүүлдэг, хүдөө ажыхын эдөө хоол тү-шээхэ гүрэнзэйнгоо түсэб даа-баринуудыг ходо дүүргэдэг, буу ээбсэг өбөлгөдө, бэшэ бэ-шэ барилгада мүнгэ табтари суглуулдаг, сэрэгэй үедэ хэды облигаци гарааб, тэдэгээр дэббаринуудаа саг үргэлжэ дүүргэдэг байһан. Колхозой гэшүүн Нимаев Дамдин 1948 оной сэрэгэй үеһи урьһалам-жада 105 мянган түхэргэй облигаци захиһан байта юм; Ажалай амжалтануудай, хубини түсэбүүдэй дүүргэлһэнэй ба үлүүлэл дүүргэлһэнэй түлөө 1942 оной хүдөө ажыхын ок-ружной выставкдэ хобаадала сагаар 14 хүн, 1943 ондо 21 хүн баталагдаһан байгаа. 344 римиен нэрлэе, Гомбоева Ханэ дэма (хонишон), Эрдинеева Мэдэг (наалишан), Дамдинов Батамунхэ (Бата ахай), Дугаров Долгор (наалишан), Нима-жапова Дарима (адуушан), Жаргалов Балжи-Доржо (Бал-жир) ба бусад олон. Жапова Манза үдэр соогоо 510 тарва-най боолто боодог байһан, ха-рин 15 хоног соо—7650, тингэ-жэ даабарла тэдэн дахин үлүүл-дэг байгаа болоно. Косилка-шан Жаргалов Балжи-Доржо 7, хоног соо морин косилкаар 35 га талмайн ногоо унагаадаг байгаа. Тэрэ үедэ багашалыг-е ябаһан һаа, косилкада хуудог 16 наһатай Лхасаранов Цыден-дамба үбнэ хүлһанай түлэг 60 хоног соо 480 га талмайн но-гоо унагаадаг байһан. Тэдэ нимсрхүү жэшээнууд гансг нэгэн байһан гэжэ бу һаналгыг, Бултын нэгэ статья соо нэр-лэхэ аргагүй дээрэлхэ хизаара-лайуу.

Ара талын хүдэлмэридэ габ-шагэй шүүмүүһан хүдэлдэг бай-һанайнгаа түлөө «1941—1943 онуудай Эсэгэ ороноо хам-галгын Агууехэ дайнай үедэ шэн габыяата ажалай түлөө» медалаар «17 партсъезд» кол-хозһоо 31 гэшүүд, Ленинэй нэр. колхозһоо 56 гэшүүд шаг-нагдаһан, хамта дээрэ 107 хүн. Ганса хүндэ шүтэдэг, Сталинай хатуу шанга журамтай дээрэлхэ нөөрхон заабарилдаг гурим-тай, урагшаа ябахала болиһон, зогсолтын үедэ манай Табта-анайн олохон зоной хуби зааа-нууд буруу тээшэ шэглэн шиндхэгдэлһэн, экономикашье гэжэ нилээд хойшо гаранта-һан гэгэшэ ааб даа. Колхозой түрүүшын түрүүлгшэ Доржо Цыденов, Лхасаран Ванчиков, нутагай олон тоото коммунист-нууд, интеллигенци ба колхоз-нигууд тушаалгаар ошоһон байха. Округой бүхы ажыхын нуудтал адил, мал ажыхы, га-зар ажал даншыг һаа аали ха-шанаар хүгжэдэг байгаа. Тимбэ яабышье колхозой үйлдбэрний түрүүшүүл сооһоо ажал дээ-рээ эрхим дүн туйлажа, окру-гойнгоо нэрэ соло холуур суур-хуулан үргэжэ нүхэд Табтаанай-да байһан. Жэшээлн нэрлэлэл, хонишон И. Э. Эрдинеев (мү-нөө еренднэ коллективэй хү-тэлбэрлэгшэ), Дондоков Д. Л., Дондоков Э., үзэршэн Будасов Д. Н.

Шэнэдхэн хубилгалгын жэл-нүүдтэ ажабайдалайн ажил таланууд нэргэжэ забдаа, ажы-хыгаа шэнэ гуримар, шэнэ ёһоор эрхлэн хүтэлхэ мааг аргануудай бин болоһонинь һайшээлтай.

Ж. ТУМУНОВ,
РСФСР-эй хургуулины
габыяата багша, багшын эр-мэн кандидат.

ТҮХЭРЭЭН САГААН ТАБТААНАЙМНАЙ НЭРЭ СОЛОТОЙЛ!

һан халгавад, эндэ тэндэлхэ үлэлһэн мэдээнүүдээр тэрэн тү-хай тсдорхойгоор юу хоорэ-хэбшн даа.

1917 оной хубисхалэй урда тээ нутагай зон гол түлэб зөөдэл байдэлтай, мал хара-даг һэн ааб даа. Үргэлжэ эс-сэг табшаар бурхоогдһон Табтаанайн хада гүбээнүүдэ, нуга хундынүүдыг зуушан уруудаа, үгсөөшье һаа, ябад гээд лэ малшаан урсахан һэмы гэрнүүдһэ хүхэ борохон утаанай боогирэн гарахыг адаглахээр байгаа һэн. Нэгэн тээ һаа эуһалан, үгш һаа — үбэлжөөн. Дээрэ хэлэгдэшэ 1908 оной тоо бүрдхэлэй ёһо-ор, Табтаанайда 233 эшгын гэр-нүүд, 108 модон гэр тоолог-дожо байгаа. Малай тоо тол-гой гээ һаа, 1382 морид, 5974 үхэр, 6415 хонид, 3315 ямаад бин һэн ха. Хамта дээрэ 17086 толгой табан хушуу мал боло-һо.

Ород гүрэнэй түрүүшын ху-бисхалэй болон ород-япон дай-най эхилһэн шалтагануудһаа даамжаран, орон доторнай политическэ байдал эхэл түг-шүүрилтэй хүндэ, тэнюун бэ-шэ боложо, табтаанайнхид бү-хы малайнгаз тоо толгой үсөөл-жэ эхилбэ. 1911 ондо табта-анайнхид 1177 моритой, 5130 үхэртэй, 2028 хонитой, 861 ямаатай болоод байгаа һэн. Дээрэ заагдаһан тоонуудтай 3 жэлэй турша соо хэды шэ-нээнээр хороо гэгэшэ, илан-гала хони ямаади Олоороо Монгол орон руу зөөлгншье боложо эхилэ һэн. Дэлхэйн түрүүшын өхэ дайны эхилжэ, Минскэ губерни ара талын хүдэлмэридэ Ага нутагай бу-ряадуудһаа эльгээгдэхэ үедэ энэ абадал бүришье түргэдөо һэн. Агаһаа, тэрэ тоодо Таб-таанайһаа, тон хэды хүн тикшэ эльгээгдэлһэн бэ гэжэ тодоор хэлэхын аргагүй. Хэн тимэ һайнаар бүридэжэ байхам һэм даа. Ошохо замдаа зариман тэрбээдэшье. Эдэ мүрнүүдэй автор дайнай газар-та, мүн госпитальнуудта наһа бараһон 20 шахуу агынхидэй нэрэ бэдэржэ олоо. Тэдэн соо 1912 оной мартын 17-до уушханай ханадаар үхэлһэн Табтаанайн Жамбал Жамса-ранов оролсоно.

раадуудһаа айгач хашажа, нэ-гэдхэхэ хүсэл гаргана». Саа-шан тэндэ юун гэгэшэ хэлэг-дэнэб гэхэл: «Энэ Табхаев гэгшэнай атаман Семеновһоо оорзгүй зэрлиг муухай эшэ гаргадаг, хүн зонини алаха хюдажа, һүйд татан үймүүлхэ-һэ эхилээд зобоодог. Буряад залуушуулыг оорын мэдэхэ мэдэрэлгүй, бодохо бодолгүй юм шингээр зэрлиг зоргоороо тэмэлдэг, тэрбээһэн хүн оо сүүдгүйгоор агажархидэг һэн. Тимжэ бүхы буряад зоной нэрэ хүтэлдэг байһан тада агынхидэй тэрэниг үзэн яда-жа, шоо үзэхын тон зүб. Таб-хаевай отряд усалхан үгы эхэ-хэ һэдэгдэлһэн комисси эмхид-хэгдэжэ, ДВР-эй бурхарезго-мой найдалгата түлөөлгшэ Г. Цыбинов тэндэ оролсоһон байна. Саг зуура бээе хорго-дуулха арга мэхэ олошье һаа, Табхаевай ард түмэнэй урда харюусахал ёһоороо га-рюусаха сагын хүрэхэ ерээ бишуу. Тэрэнэй орхижо ашо-һон хогшол зөөрин эрхэтэ-дэй болон Табтаанайн һемо-ной зайһан (түрүүлгшэ) Ни-маевай хабаадалсалгатайгаар буляжа абтаа. Арад зондоо урбагша Табхаевай абууһан аашата үйлэ хэрэг түхайдэ Табтаанайда түрэлһэн уран зо-хёолшо Ж. Тумунов «Нойр-һоо нэрһэн талах гэжэ» ро-ман соогоо тон һайнаар ха-руулжа бэшэлһэн юм.

Граждан дайн, харини дай-садай харатай хоротойгоор дотболон оролго, семенов-цуудай болон табхаевцуудай баандануудай һүйд татан, хүн амитанинэ хүрдөөн айлгажа, амар зааа үзүүлнгүй аашала-дажа байхэда, мал ажыхы хайшан гээд өөдлэхэб даа. Олон зон мал адууһаа урдаа туужа, түрэл дайдалаа холо-дон тэрбээлэшье баатай болоо һэн бээ. 1921 ондо 176 үрхэ-тэй айл байгаа (332 моритой, 1962 үхэртэй, 768 хонитой, 196 ямаатай). 1911 онһоо 1921 он болоотор малай тоо толгой нилээд хороо, зарим айлнууд үгиржэ, хоһорто туйгдаа хүрэлһэн юм.

1923 оной тоо бэримтануу-дыг харахата, Табтаанайн дэ-бисхэр дээрэ 966 хүн ажалуу-

лээр оролсоо. 1923 ондо «Са-ханай» коммуна «Фордзон» гэдэг американ үйлдбэрнийн түрүүшын трактортай болоо. Баймга мэхэй орондо бүтээг-дэлһэн үшөө 3 трактор абтаа һэн. Тэдэн «Красный путило-вец» гэжэ нэртэй бэлэй. Тон түрүүшын трактористнууд гэ-бэл, нутагай урдаа хараха бэр-хэшүүл Аюшис Нима (Мухар-даантэй), Чимитов Дагба-Жап-сан. Тэдэнэй удаадахи тракто-ристнууд гэхэдэ, Санжиев Да-ба, Борсоев Нима, Ванданов Дамидоржо (Андуу-ахай), Ци-бенес Борхондой Пагма абагэй нүхэргэе. Колхозой тон тү-рүүшын жаллошон гэхэдэ, Ци-бенес Борхондой, тэрэнэй удаа Дамиев Самбу болоһон.

Эхэ ороноо хамгаалтаар Эзбсэгтэ Хүснүүдэй ээргэнүүд-тэ Табтаанайһаа 70 хүбүүд, ба-сагад мордонон юм. Тэрэ фа-шист булмтарашадтай тэм-сэлдэ баатаршалга, эрэлхэг зо-риг харууһан байна. Табта-найда түрэлһэн тоонотой Бато-цырен Хордеевич Шагдаров Брестскэ хэрэм шадархи гар-низондо алба хэхэдэ, агвар-һаа болон хуурай газар тээ-һэ түрүүшын сохилто бээрээ угталсаһан юм. Штурмовой батальонной замполит, уран зо-хёолшо, капитан Жамса Туму-нов бүхы Прибалтикаар дей-лалдаһан, Алдар Солын II ба III шатын орденэй кавалер Цырен-Доржо Дамдинов дей-шальхы баатаршаланууддээрэ нутаг нугаа суурхууһан хүн. Байлдаһанай газарта жэшээ ха-руулан, үхэлһөө айнгүй зориг түгэлдэр дайналдаһан, дайс-нини даралсаһан нүхэдөө нэр-лэлэл: Ванданов Лондон-Жам-са, Мункуев Даминима, Жапов Дарма, Дашиев Цырендондог, медсестра Цыденова Дарима ба бусад олон. Мүн тикхэдэ хэды олон шингэ шамбай хү-бүүднай түрэлһэн нутагаа бу-саха ага талбангүйдэжэ, шоро муута дайсанай һомондо дай-рагдан, харатайгаар унаһан гээ-шэб. Тэдэнэй дунда багша Ним-буев Галсан, колхознигууд Дам-пилов Балжинима, Дугаров Жамсаранжаб, аха дүүнэр Үл-зытэ ба Борхондой Гомбсе-вууд, эсэгэ хүбүүн Цыбенес Борхондой, Борхондоев Бал-дан, Лудупов Жамса.

Дайсанай ара талын ажалда табтаанайнхид хүсэ шадалаа

АМГАЛАН БАЙДАЛ ХАНГАХА

Дутын Зүүн зүгтэй хэморсо зүрмшлдоо эбэй өһоор гуримшуулан шиндхээ арга бии гү, али дайн байлдаануудан оооргүй эрхүүлгэ нүзэ руу дахинаа орохо болоно гүгү нүүдэй үедэ нмэ асуудал гансал араб бэшэ, зарин бусадшыг ороонуудай хүтэлбэригшэдыг, политическэ ажал ябуулагшэдыг, журналистнуудыг, аралжаагшэдыг, тобишолбол, Дутын Зүүн зүгтэй тогтууригүгү байдалаар ханаагаа зобохо байһан бүхы хүнүүдыг хүлгүүлнэ.

Нэгэ талааа — ООП-той хооралдаануудыг таһалха гэхэн шиндхэбэри США-тай харын урда тээ абаһанһаа уламжаалан, эндэхн байдал улам ороо түгшүүрилтэй боложо байна. Энэ ушар араб-израилин хоорондохн хэморосоо эбэй өһоор гуримшуулан шиндхээ хэргы замнуудыг бэдэрэлгэдэ хангалтагүй муу-гээр нүлөөлнэ. Нүгөө талааа — булимтаран эзэмдэхэн газар нутагуудта палестинхидэй арадей восстание дараха зорилготойгоор Израилин хашалта хэршөлөгтөнүүдыг, хардалга, гүрдэлгэнүүдыг үргэдхэжэ байһанһаа болоно.

Булимтаран эзэмдэхэн араб нутагуудта Зүүн Европын ороонуудһаа, гол түлэб СССР-һээ нүүжэ өрхөн еврей-нүүдыг түбхинуулхн хуурижуулха ябадалыг Ицхак Шамирай правительствын бэлүүлжэ байһан алхамуудһаа уламжалан, арабуудай ханаагаа зобохоныг, зүрхэ сэдхэлээ хүдэлхэн ойлгосотой юм ааб даа.

Советскэ Союзһаа хүнүүдэй Израиль руу олоороо нүүжэ өрэлгэ (Иорданин тусхай тушвалтадай сэглэхэнэй өһоор, ойрын жэлиүүдтэ эдэнэй тоо 1 миллион шахуу хүндэ хүрэхэ байна). Дутын Зүүн зүгтэ шэнэ дайн байлдаа үүдэхэдэ болохо гэжэ Иорданин король Хусейн хаяхан Эй-бис-гэдэг американ телекомпанида интервью үгэхэдөө мэдүүлээ. Тохеолдожо байһан байдалыг нүгөө захедаа тула гэрэлээ харагдахгүй тоннель руу холжорон уналгатай сасуулжа болоно гэжэ тэрэ хэлбээ.

Дутын Зүүн зүгтэ тохеолдоһон байдалда араб ороонуудай нинтэ нэгэн хараа бодол абаха зорилготойгоор ООП-ой эрилтээр Араб ороонуудай лигийн (ЛАГ) Соведэй онсо яаралтай сесси хэдэн үдэрэй урда тээ Туниса эерлагдэа нэн. Гадаадын хэрэгүүдэй министрүүд хабвадэһон байгаа. Тэрэндэ хабвадагшад түгсэхэлэй коммюнике баталан абахадаа, ООП-той ханал нэгтэй байһанаа мэдүүлхэн, Вашингтоной хоо-

рэлдоогоо хэргээхэ талаар тэрэнэй хүсэжэ байһыг дамжэһэн, энэ талаар араб гүрэнүүдэй хүсэлэл оролдолгонуудыг улам эршэдхээ тухай шиндхэбэри абаһан байгаа. Дутын Зүүн зүгтэй байдалыг гуримшуулхн хэрэгһээ ООП-ыг гаргаха талаар Израилин зонхилхы бүлэгөөрхидэй, мүн США-гай сионис хүсэнүүдэй хүсэл эрмэлзэлтэй байһанын хангалтагүй, аюултай байна гэжэ ЛАГ-ай Соведэй сессини шиндхэбэри элрэхэлэн гэршэлнэ.

Израильда нүүжэ өрхэхэн, булимтаран эзэмдэгдэхэн араб газар нутагуудта түбхинэй хуурижаадаһан, еврей-нүүдтэ туһалжа байһан компанинуудта, эмхинуудтэ буруушаалга хэжэ байһанаа араб ороонуудай гадаадын хэрэгүүдэй министрүүд сесси дээрэ мэдүүлээ.

Ойлгосотой ушар шалтагануудаар еврей үгсөөтөдэй Израильда нүүжэ өрэлгэ араб ороонуудай хүн зоной ханааһыг зобоонгүй байжа шадахагүйл. Нүүжэ өрхшэдыг Зүүн Иерусалимда, булимтаран эзэмдэгдэхэн газар дээрэ түбхинуулхн гэжэ 1949 ондо Женевэдэ баталагдан абаһан IV конвенцие хэзэ-гайруулхан ябадал болоно. Тэрэнэй 49-дхн статьягай өһоор булимтаран эзэмдэхэн гүрэн өөһэдынгоо хүн зоной зарим хубинг тэрэн руу нүүлгэжэ шадахагүй байна.

Израиль энэ документтэ гарва табиханыг һаа, мүнөө тэрэнэй дүримүүдыг хэзэгайруулжа байна бшуу. Тини нэгэ-тэ нэгэ үдэр Тель-Авивай мунинха мундуу этэгээдүүд хүршэ ороонуудай ба арадуудай, нэн түрүүн Палестинын араб арадей хуулиг эрхэнүүдыг, аша туһыг хөһөжэ, «агууехэ Израилин» байгуулха гэһэн үнн хольнгоо хараа түсэбүүдыг бэлүүлхын тула бусад ороонуудһаа өрхөн хүнүүдыг хэрэглэхэдэшыг магадгүйл. Юрдоол, баруун бөөдэ, Газын сектортэ нүүжэ өрхшэдыг түбхинуулхн талаар Израилин хуулигланууд гансал Палестинын араб арадей аша туһыг бэшэ, харин бүхы Дутын Зүүн зүгтэй аюулгүй байдалай асуудалнуудыг буруу хүргэхэдөө болохо.

Эгээл тинмэхээ СССР Тель-Авивай нмэ хуули буса хуулиглануудыг эрид буруушаана. Тусхайлбал, булимтаран эзэмдэхэн газар нутагуудыг түбхинуулхн хуурижуулха талаар Израилин хуули буса хуулигланууд тушаа ООН-ой Аюулгүйн Соведэй заседон СССР-эй эрилтээр байгша оной март харада үн-гэргэгдөө нэн.

Дутын Зүүн зүгтэ ороонуудаар ябаха үедөө СССР-эй арадай депутатууд Туниса, Сирида, Иорданида хүрэхэн, эдэ

ГАХЯАД СЭБЭРХЭН ДАНГИНА

Софи. Советскэ Союзай, Польшин, Чехо-Словакиин, Югославиин, Рум. «ини, болон Болгарини 43 сэбэрхэн дангина «Мисс университет — Восточная Европа» гэхэн нэрэ ээргын түлөө Соелой ордонгой өхэ зал соо мурысэбэ. Басгад конкурсын олохон дүримүүдыг дүүргээ. Гэбэшэ интеллектын түлөө туршалга нмэ гээд гайтайхан байгаа. Польшин студентка Жанетта Катковска шэнэ хүртөө. Зураг дээрэ: «Мисс университет-Восточная Европа» гэжэ конкурсда илаһан Жанетта Катковска.

БТА-ТАСС-ай фото.

оронуудай тусхай тушвалтадай, ООП-ой түлөөлэгшэдэй хооралдэхэн байгаа. Нутагаа урилхан хүнүүдыг булимтаран эзэмдэгдэхэн араб газарта түбхинуулхн хуурижуулха ябадалыг буруушаажа байһанаа тэдэнэр ООП-ой түлөөлэгшэдэй хооралдэхэдөө тэдэг-лээ нэн.

Советскэ Союзһаа гараһан еврей-нүүдыг Израильда түбхинуулхн ябадалыг хоринхон үрханууд араб ороонуудай зүгһөө нэгэнтэ бэшэ хэгдэнэ. Тээд нмэ алхам бүхы эрхэтэдэ адли тэгшэ эрхэ сүлөө олгохо гэһэн СССР-эй нинтэ хараа шүгэмда тааралданагүйл.

[ТАСС].

ПОРУЧИК ГОЛИЦЫНАЙ УГАЙ БЭШЭ ГҮТ?

Уран зурааша Андрей Кириллович Голицын эртэ урдын ба өдөртэ тайжын уг гарбалтай хүн юм һаяхан тэрэ дворянствын ударидагша болоо. Тэрэнэй ударидадаг «Союз потомков Российского дворянства» революцида хюдуулжа, нмэ тиншээ тэршатаһан Россин соелой үлэгдэлнүүдыг суглуулхаар нэдэнэ.

Ород дворянуудай үнэтэй сэнтэй заншалнуудыг хэргээлгэ, дворян уг гарбалтай хүнүүдэй хадагелжа байһан Эсэгэ оронойнгоо гүүхын талаар үргэн материалнуудыг бэдэрэлгэ, «согсолон сүтлуулга, архива албан, музейн жаса, хэблэлэй ажал ябуулга байгуулга хадаа «Союзай» түсэбүүд соо оруулагдана гэжэ хэлэбди.

Гурбан зуугаад хүн «Союзда» орохо хүсэлтэй байһанаа мэдүүлээ. Мүнөө уг гарбалыг шэнжэлдэг комисси этгэлэй гремотануудыг анхалтайгаар шуудална. Тинмэхээ тэдэнэй нинтэй ажабайдалыг хара хүсөөр гаргагдэһан дворян уг гарбалтай хүнүүд бэлхнэнь гэршэлхн баримтанууд удаагүй элрхэ. Тэдэмнай ухаатай сэгсэн байханаа гадна, ажалша бүхэриг хүнүүд байгаа бшуу.

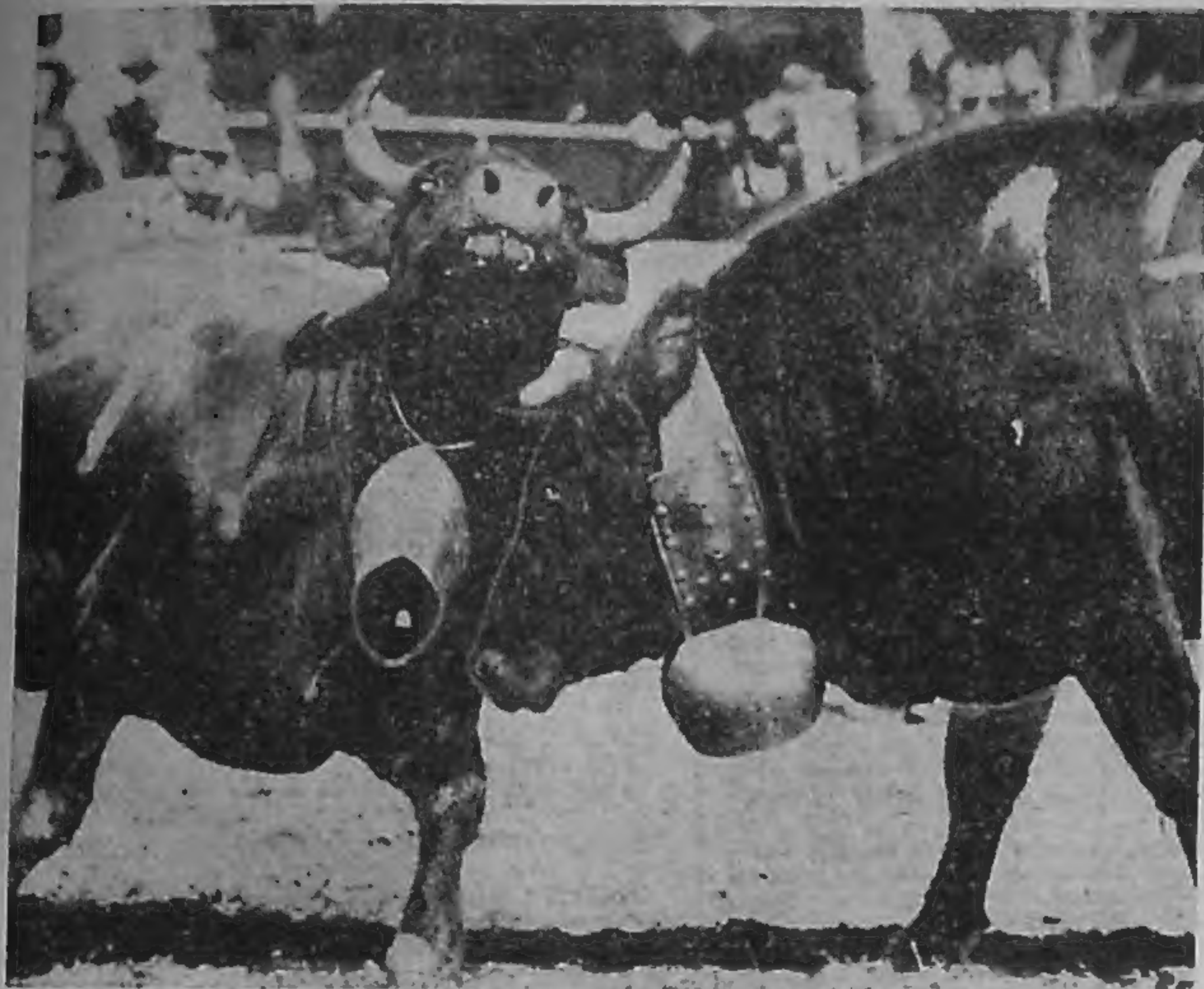
Ородой уран зохоолшад Тургеневһээ эхилээд, Набоков хүртээр хэдэ олон зохоолшад эндэ ороно гэжэб. Тэдэнэй урдын «уур-хайһаа» юунышэ үлөөгүй гэхэдэ болохо. Тэдэниие дахад шэнээр сүтлуулхн хэргээхэ хэрэгтэй. Дворян уг гарбалтай хүнүүд хэдэ үн-дэр болбосоролтой, гурим журамтай байгааб даа. «Эдир залууһаа нэрэ хүндсээ гамна» — гэһэн урлаа хүүгэдыг хүмүүжүүлхн гол шү-хала жаме өһо болгожо, тэрэниие нарин нэгөөр баримталдаг бай-һан юм. Энэ талаар Андрей Кириллович Голицын бэлэ (тинһээ тинтэрээ уран зохоолшо Олег Васильевич Волковой түрэнэ эдэ хү-бүүн болоно) дворян заншалнуудта үнэн сэхэ байдаг.

Зураг дээрэ: Н. Н. Бобринский (Екатерина Вторая тэгшэһээ уг гарбалынь эхилдэг) болон А. К. Голицын.

ТАСС-ай фотохроника.

Энэ бонирхолтой

ҮХЭРНҮҮДЭЙ ТУЛАЛДААН

ИСПАНИДА КОРРИДА ҮНГЭРГЭГДЭДЭГ ГЭЖЭ МЭДЭНЭБДИ. ХАРИН ШВЕЙЦАРИДА ЖЭЛ БҮХЭНДЭ ЭЛДЭБ ГОРОДУУДА ТУЛАЛДААН ҮНГЭРГЭГДЭЖЭ, БҮГЭДЭНЭЙ АНХАРАЛ ХАНДУУЛДАГ ЮМ. ЭДЭ ТУЛАЛДААНУУДА ИЛАЖА ГАРАГАН ҮХЭРТЭ ҮНДЭР НЭРЭ ЗЭРГЭ ОЛГОГДОДОГ ЗАНШАЛТАЙ. ХАРИН ТЭРЭНЭЙ ЭЗЭН ЕХЭ ШАГНАЛ АБАДАГ. ЗУРАГ ДЭЭРЭ: ШВЕЙЦАГИЙН АПОЦ ГЭЖЭ ГОРОДТО (КАНТОН ВАЛЛЕ) ҮХЭРНҮҮД ТУЛАЛДАНА.

ТАСС-АЙ ФОТО.

УГЫТЭЙШҮҮНДЭ ТУНАЛХЫЕ УРЯАЛНА

НАЙМАТАЙ ЭНЭ ТАРГАН ТОМО МИИСГЭЙ ЭНДЭ НАЯ БРИТАНИЙН ТЕЛЕВИДЕНИЙН ЭКРАН ДЭЭРЭ ХАРУУЛАГДАА. УГЫТЭЙ ХҮНҮҮДТЭ ТУНАЛХЫЕ УРЯАЛНАН СОНОСХОЛЫЙ ПРОГРАММАДА БРИТАНИЙН ЗАРИМ ОРОНУУДАТ АЖАХУУДАГ ҮХИБҮҮДТЭ ОРХОДОО ХУРАГГУЙ ЕХЭ БЕЛОК ҮДЭР БҮХЭНДЭ АБАНА ГЭЖЭ ТЭМДЭГЛЭГДЭЭ.

ЯДАНАН ТУПНАН ҮХИБҮҮДТЭ ХАЙШАН ГЭЖЭ ТУНАЛХАБ ГЭХЭН АСУУДАЛДА ХАЮУ ОЛОХЫЕ ХҮСЭБЭЛ, ТАРГАН МИИСГЭЙНҮҮДТЭ ХАНДАГТЫ ГЭЖЭ МИИСГЭЙН ЭЗЭН ЭХЭНЭР МЭДҮҮЛХЭН БАЙНА.

ТАСС-АЙ ФОТО.

СЕУЛАЙ ДЭЛГҮҮРТЭ

1989 оной зун нэн. Шан Ан гэж дэлгүүр. Дэлгүүрэй тэгүүд дээрэ клеткэнүүд соо нохойнууд, минсгэйнүүд табатай, хоол бэшэхэнэ шэрэм тогоон соо шүлэн бусалжа байна. Эндэ байра дээрэнэ нохойнуудыг, минсгэйнүүдыг үүсэлээд шанажа байба, харин дүтэ шадарай ресторануудта нохойн, минсгэйн шанахан, шарахан мяхаар хэһэн элдэб блюдыг, эдэз хоол дүрэдхана. Гансашье Корейдэ бэшэ, мүн зүүн урда Азийн олон оронүүдта лямм мяха зооглодог юм ха. Тинхэдэ нохойн, минсгэйн мяха эдихэдэ хүнэй бээдэ ехэ туһатай, зарим үбшэнгүүдыг, жэшээнь, астма, подагра, туберкулез аргалха юм, мүн шөдөл тэнхээгээ алдахан наһажал хүндэ хүшэ шөдөл оруулдаг гэжэ Ким Нам хөөрэнэ. Урдань гахайн, үхэрэй мяхан тон дээгүүр сэнтэй байхан, тиймэһээ эндэхи зом, илан-гаяа угытэйшүүл нимэ мяха эдижэ хурахан юм ха.

***

Столой саана хуугаад ажал хэдэг зоной бүтээсэ ехэтэйгээр хүдэлхын тула бүхэли НОТ байгуулагданхай. Хүнэй бүхэли үдэр соо юмэ шагаахадань, нюдэнэйн хараа нуларна, нервиз системэнь хандерна. Зүгөөр хүдэлмэрийн газарта, кабинет соонь лимонной гү, али экалент модоной хоншуухан үнэр тараагаа хаа, ажалай бүтээсэ дээшлэдэг, үргэхэ нойршье хүрэхээ болино гэжэ япон психологууд тоолоно.

АЕАРГА БААТАРАЙ ШУЛУУН

Геракл мэтэ гайхалтай ехэ хүсэтэй хүнүүд урда саһаа нааша хүн зонинь гайхуулдаг байхан гэшэ. Монголой Мүнх-хаан гэжэ хадын (Хэнтэйн аймагтай Батноров сомон) оройдо айхабтар ехэ хүнөө шулуун хэбтэдэг юм. Энэ шулууе хүсэтэй 5 эршүүл хүдэлгэжэ шадахагүй. Энэ шулуун хадын оройдо хаанаһаа бин болооб? Урда саһта 450 жэлэй саана Мүрэнцэн гэжэ абага ехэ баатар хүсэтэй хүн энэ шулууе хадын оройдо үргөөд гаргаа юм ха. Тэрэ шулуунай шэгнүүр 270 кг болодог, тинхэдэ Мүнх-хаан хадын орой 2070 метр үндэртэ оршоно.

ДУЛААСУУЛДАГ ГУТАЛ

Итали орондо хэтэдэ мүнхэ зун боложо байдаг гэжэ наалтагүй. Декабрь нараһаа февраль хүрэтэр Дундада далайн эрьедэ оршодог энэ үзэсхэлэн зөөлхэн улэрилтэй орондошье хорон налхин, саһа бордохон, шэрбүүр Сэроошье ородог, үүлэ манатай үдэршье тудадат. Италийн Милан городой инженер Антонио Торричелли тусгаар дулаасуулдаг түхээрлэгэ-оньһотой ботинка (гутал) зоозоожо оёо юм. Дулаасуулдаг оньһонинь гуталай уладань тодхогдонхой. Гутал юрын розеткиһээ элшэ хүсэ абажа дулаасуулагдадаг юм.

НАРАТА ПЛИТЭНҮҮД

Сьерра-Леонин гэрэй эзэн эхэнэрүүд эдэз шанатадаа керосин, түлэз болон түлишэ-нүүдыг хэрэглэхээ болихонь. Примус, керогаз, керосинка болон шулуу суглуулжа хэһэн ушаагуудайн орондо кухни соонь нараһаа элшэ абажа хүдэлдэг плитэнүүд табигдаха болоно.

Эндэхи хүдөө ажахын эрдэмшэнжэлгын институт американ эрдэмтэдтэй хамта мүнөө үе сагай эрилтэдэ таарма ажа-хуудалай нимэ прибор зохион байна. Тус программын

хүтэлбэрлэгшэ Флоренс Дабник гэдэгэй хэлэһэнэй ёһоор, нимэ «нарата» плитэнүүд зарим хото город болон хүдөө нутагта хэрэглэгдээд, эгээл һайн сэгнэлтэдэ хүртөө.

«ХАРА ДЭЛГҮҮРТЭ» ДОБТОЛГО

Алжирай полициинхид болон таможинин хүдэлмэрилэгшэд май һарын түрүүшын 2 долоон хоног соо «хара дэлгүүрэй» контрабандистнууд болон хонжоо наймаашадаһаа миллиард динарын сэнтэй эд бараа хуряжа абаа. Контрабандтай болон спекуляцитай хайра гамгүйгөөр тэмсэхэ түхэй шийдэхээр Алжирай правительство апрель соо абаһан юм. Мүнөө хуули эбдэһэн 500 гаран хүн баригдаад, сүүдэй урда эзмээс амсеха болонхой. Гүрэнэй жасада оруулагдаһан зөөри соо юун дайралдаһаб гэбэл: бүдүүд, гутал, бэлэн хубсаһан, эдэз хоол, радиотехникэ, үхибүүдэй наадаһанхай гэхэ мэтэ. Алжирай правительство эдэ эд бараанайнгаа ехэнхи хубинь болон ницануудта, инвалидууд болон үндэр наһатанай байшангуудта, хүүгэдэй саадуудта дамжуулһан байна.

ГЭМТЭ ЯБАДАЛ ОЛОШОРНО

США-гай Юстицийн минис-терстайн элидхэл соо үгтэһэн баримтануудай үндэһөөр, американецууд гэртэмнай хулгай ороно аа гү гэжэ айдаггүй, харин газра ябатарнай, хэн хаанаһаамнай довтолжо, юу-мыёмнай абагшаб, хүсэрхэн баһагшаб гэжэ айдаг юм байна.

Харанхы болоод байха үедэ газра ябаһан хүндэ довтолхо, доромжолхо ушарнууд 1989 ондо 21 процент дээшлэһэн байна. Харин тинхэдэнь гэр байра тоолго 9 процент доошолоо.

Энэ орондо үнгэрхэн жэлдэ 36,1 миллион гэмтэ ябадал, тэрэ тоодо автомобиль хулгайлга тэмдэглэгдээ юм.

Тинхэбэшье эхэнэр хүнине хүсөөрөө эдлэхэ ушарнуудай олон болоһонинь американецуудай ханаае зобооно. Хэрбээ 1989 ондо урда жэлэйхйһээ тэрэнэй олон болоогүйшье хаа, нэгэ мянган хүнэй 101-дэ хүсөөр эдлэхэ зорилготой һэдэлгэ хэгдэһэн байха юм.

«НЭРГЭЛЭН БОЛОГТЫ»

Эфиопин минислэл хотодо ажаһуудаг Сьюм Кыфле гэжэ дэлгүүр дээрэ удаан наймаасалдаһанайнгаа һүүлээр эрхим гэгшын джинсэ үмдье хамдахан сэгээр худалдажа абаба. Наймаалагша мунгын абаад, зоной дундуур шургашоо.

Саарһан пакет соо ореолто-той джинсээс гэртээ асаржа задалһан Сьюм үмдэнэй орондо банан модоной набшаһадыг обдоржо, гайхалаа бараба. Дэлгүүртэ һөөргөө ерээжэ, мэхэшэниг олохо гэшэ — шал дэмы хэрэг. Гарһаа гарта наймаа гүйлгэлгэ Адис-Абебада гуримшанхай ааб даа. Хэншье хадаа үнэгүйшэг, һайн шанартай эд бараа абаха гэжэ оролдодог. Иймэрхүү «халуун» тоосолдоон эндэшье, тэндэшье боложол байдаг. «Эд бараа хүнэй гарһаа худалдажа бү абагтыг» гэхэн соносхол эндэ юрэдэшье харагдахагүй. Тээд хаяхыг мурөө оломо ядаһан Сьюм Кыфле саарһа, гуурһа гартаа абажа, болоһон үйлэ ушар гухайгаа нутагтай газарта бэшэжэрхэо. Тэрэнэ — бусадта хургаан ааб даа. «Нэргэлэн бологтын», — гэжэ гэзэгтэ уншагдада хандаба.

[«Советская торговля» газет-тэһээ].

Дуратай мэргэжлээ шэлэгтэ

ФЛОДТО АЛБА ХЭХЭЭЭ ОШОХОБ!

ТЕХНИК... 13-дахин...

1990-91 онуудад гурвалсан жилдэ удаахи мэргэжл- нүүдтэ хургаар хурагшадые абана: электрогагнуур- шан, түмэр судануудай корпусуудай электрогагнуур- шан-хэбсаргагша, унан замай флудой рулевой-моторист.

8-9 классууды дүүргээн хүбүүд, СССР-эй Зэбсэгтэ Хүснүүдэй ээргэнүүдтэ табигдаһан хүнүүд училищиде абтаха.

Училищиде гурвалсал болзор 10 классай бааза дээрэ 1 жэл, 8 классай бааза дээрэ 2 жэл.

Запаста гараһан хүнүүд училищиде орожо, 6 нара соо хураад, электрогагнууршанай мэргэжлэтэй болохо.

Училищиде ороһон хурагшад дүрбэ дахин эдээ хоо- лоор, унан замай пароходствын нормын ёһоор фор- менио хубсаргаар, гүйсэд түхээрэлгэтэй хамтын байраар хангагдаа.

Хурагшад үйлдбэрин практикын үедэ салин хүлһэн- һөө 50 процентийн абаха. 10 классай бааза дээрэ ху- рагшад нара бүхэндэ шэлһэн мэргэжлэтэй дүлдидан, 60-72 түхэриг стипенди абаха.

Хэбсэлүүдтэ гадуур сэгта училищиде техникескэ таорчествын, судануудай модел табилгын кружогууд, спортын секцинууд хүдэлдэг.

Училищи дүүргэһэнзүйнэ хүлээр хурагшад судна бү- тээлгын заводто, унан замда, Байгал-Сэлэнгын техниче- скэ участок дээрэ, «Бурфермаш» заводто хүдэлхөөр эльгээгдэдэг.

Предприятиин саар'аар эльгээгдэһэн хүнүүд училищи дүүргэд, эдэл предприятинуудта ошохо хүдэлхэ.

Училищиде ороһын тула удаахи документнууд хэ- рэгтэй: гурвалсал гү, али хүдэлдэг газарһаа характе- ристикэ, гурвалсал тухай документ, медсправка, 3x4 см. хэмжээнэй 6 фотокарточка, түрһэн тухай үнэмшэлгэ. Паспорт болон сэрэгэй билет өөрөө өрхөдээ харуулха. Сэптябрин 1-һээ хэбсэлүүд эхилхэ.

Манай адрес: 670000, Улаан-Үдэ хото, Лесная үйлсэ, 6 (2-дохин хургуули болон БПИ-гэй хамтын байранууд шадар). Ямарһаа транспортоор Советүүдэй талмай хү- рэтэр ошохо. Телефон 2-56-75.

Зур-жа шадха байбал

2-дохин СПТУ болон гар урпалай зүйлүүдэй тур- шалгын завод 1990-91 онуудад гурвалсал жилдэ 8- 9 классуудай бааза дээрэ удаахи мэргэжлнүүдтэ хургаар хурагшадые абана:

уран һайханай юрын болон ювелирнэ зүйлнүүдэй дартшан, гараар болон машинаар үгэлзатуулан оогшо. Гурвалсал болзор гурбан жэл, гурвалсал дүрмүүд бүхы ПТУ-нуудтал адли. Эндэ орогшод зургаар шалгалта бариха. Үдэр бүхэндэ воскре- сениһээ бэшэндэ 8-һээ 18 сэг болотор мэдүүлгэнүү- дые абана.

Училищини адрес: Улаан-Үдэ хото, ЛВРЗ-гэй 1- дэхин участок, 2-дохин СПТУ. 1, 2, 3, 4 номерой трам- вайнуудад хуушын буудал хүртэр ошохо. Тел- фонүүд: 95-74-22, 95-43-33, 95-43-36.

ПОЕЗДНУУД ХАРАЙЛГАЛДАХА...

Ленинэй орденто ЛВРЗ-гэй бааза дээрэхи техниче- скэ мэргэжлэй 13-дахин училищи удаахи мэргэжл- нүүдтэ хургаар хурагшадые абана:

У классай бааза дээрэ (гурвалсал болзор 3 жэл)— электровазууды заһабарилха талаар слесарь-электро- водой машинистын туһалагша, электротүхээрэлгэ заһа- барилха болон хангаха талаар электромонтер—КИП- гэй слесарь (хинан шалгадаг-хэмжэдэг приборнууд), ЭВМ-эй болон үйлдбэрин процессүүды автоматиза- цилгын электронно түхээрэлгын оператор, промышлен- на түхээрэлгэ болон автомобильнууды заһабарилха та- лаар слесарь, тогоошон-кондитер.

Училищи дүүргэһэн хурагшад дунда гурвалсал аба- һан ба мэргэжэл олгоһон тухай диплом (мэргэжлэй талаар разряд) үгтэдэг.

8-9 классуудай бааза дээрэ (гурвалсал болзор 2 жэл)— промышленна түхээрэлгэ болон инженернэ коммуникаци заһабарилха талаар слесарь, пассажирай вагонууды заһабарилха талаар столяр.

II классай бааза дээрэ (гурвалсал болзор 10 нара)— электро-түхээрэлгэ заһабарилха ба хангаха талаар элек- тромонтер—КИП-гэй слесарь, ЭВМ-эй үйлдбэрин процессүүды автоматизацилгын электронно түхээрэл- гэнүүдэй оператор.

Училищиде ороһон хурагшад гүрэнэй тэдхэмжэ дээрэ байха. Училищиде хураһан сэг ажалай стажда оруу- лагдаха. ТУ-гай программаар хурагшад стипендиһээ гадна үйлдбэрин практикын үедэ салин хүлһэнһөө 50 процентийн абаха. Училищи дүүргэһэд түмэр за- май транспортын бүхы хүнгэлэлтнүүды хэрэглэхэ. 1980 онһоо транспортын хүдэлмэрилгэһэдтэ ба учили- щид дүүргэһэдтэ гол салин хүлһэндэ 20 процент нэ- мэлтэ түлбэри нэбтэрүүлэгдэнхэй. Энэһнээ гадна тү- мэр замай транспортда таһалгарлагүйгөөр хүдэлһэнэй түлөө ажалай нэгэ жэлэй һүүлээр 10 процент, 3 жэлэй һүүлээр—20 процент, 5 жэлэй һүүлээр 30 процент нэ- мэлдэхэ. Училищи амжалтатыйгаар дүүргэһэд Зүүн- Сибирин технологическа институтай ЭВМ-эй болон промышленна предприятинуудай энергохантаглын ка- федрануудта орохо эрхэтэй байха.

Училищиде ороһын түлөө удаахи документнууды эльгээхэ: мэдүүлгэ, гурвалсал тухай аттестат гү, али үнэмшэлгэ, түрһэн тухай үнэмшэлгэ гү, али паспорт, 4x5 см. хэмжээнэй 6 фотокарточка, хуурижаһан га- зарһаа справка. Училищини үгһэн саарһаар медицин- скэ комиссин гараха. Училищи хамтын байраггүй.

Хэбсэлүүд сентябрин 1-һээ эхилхэ.

Манай адрес: 670034, Улаан-Үдэ хото, Тракторная үйл- сэ, 5, 13-дахин СПТУ, телефон: 2-36-82.

ИНДУСТРИ НАЙШААГДАДАГ БОЛОО

Улаан-Үдын индустриальная техникум 1990-91 онуудад гурвалсал жилдэ удаахи мэргэжлнүүдтэ (8 клас- сар бааза дээрэ) хургаар хурагшадые абана:

техник-механик 1706—барилгын материалнуудай пред- приятинуудай түхээрэлгэнүүды ашгалла, заһабарил- га, гурвалсал болзор 3 жэл 10 нара, техник-электро- механик 2203—автомат системнүүды ашгалла, гу- рвалсал болзор 3 жэл 10 нара, техник-электрик 1804— предприятинуудай болон гражданска байшангуудай электро-түхээрэлгэнүүды шалгалла, гурвалсал болзор 3 жэл 7 нара, техник-технолог 2508—силикатна һайнаар хайладаггүй, түмэр бэшэ материалнуудай технологи, гурвалсал болзор 3 жэл 10 нара.

Техник-механикүүд, техник-технологүүд ород хэлээр (диктант), математикаар (сэжээр), техник-технологүүд— ород хэлээр (диктант), химээр (сэжээр) оролтын шал- галтанууды тушааха.

Удаахи документнууды техникумд эльгээхэ: аттес- тат, 8 класс дүүргэһэн тухай үнэмшэлгэ гү, али 9 класс дүүргэһэн тухай үнэмшэлгэ, шэлһэн мэргэжлэтэ заа- һан мэдүүлгэ директорэй нэрэ дээрэ эльгээхэ, 086-у формын медсправка, 3x4 см. хэмжээнэй 4 фотокарточ- ка, тэмгэ табигһан (хүдэлдэг хүнүүдтэ) ажалай дэбтэр- һээ буулгабарин. Паспорт (түрһэн тухай үнэмшэлгэ), сэрэгэй билет өөрөө өрхөдээ харуулха.

Июнин 1-һээ августын 31 болотор документнууд аб- тана. Барилгын предприятинуудһаа, бусад эмхинуудһээ эльгээгдэһэн хүнүүдһээ, албанһаа табигдаһан сэрэгшэд- һээ документнууд абтаха.

Техникумэй адрес: 670004, Улаан-Үдэ хото, Воро- нежская үйлсэ, 5, шэлэй завод поселок, 17, 26 номерой автобусуудад ошохо, телефон: 4-56-78.

Зачноно отделени (10 классай бааза дээрэ).

Техник-механик 1706—барилгын материалнуудай пред- приятинуудай түхээрэлгэ ашгалла, заһабарилга, гурвал- сал болзор 3 жэл 4 нара.

Техник-электрик 1804—предприятинуудай болон граж- данска байшангуудай электротүхээрэлгэнүүдэй хэбсэр- галга, ашгалла, гурвалсал болзор 2 жэл 10 нара. Майн 3-һээ августын 10 болотор документнууд аб- тана.

Оролтын шалгалтанууд: июнин 10-һээ 20 болотор, июнин 10-һээ 20 болотор, августын 10-һээ 20 болотор.

Тооложо хура!

БУРЯДАЙ БУХГАЛТЕРСКА ХУРГУУЛИ

промышленности, худалдаа наймаанай, барил- гын эмхинуудтэ хүдэлхэ бухгалтернууды бэлдэхэ курсануудта абана. Предприятинуудһаа, эмхинуудһээ саарһаа дунда гурвалсалтай, мүн өөрын зүгһөө мэдүүлгэ үгһэн хүнүүд абтаха. Курса дүүргэһэдтэ профилиин талаар бухгалтерай мэргэжэл олгоод, үнэмшэлгэ үгтэхэ. Паспорт, гурвалсал тухай документ, 086-у формын медсправка, предприятиин эльгээһэн саарһаа өөрөө өрхөдээ үгтэхэ. Гурвалсалтай түлөө түл- бэри 325 түхэриг, гурвалсал болзор 6 нара, нэ- мэлтэ түлбэри түлэхэдэ, хурагшадта хамтын байра үгтэхэ.

Сентябрин 3-һээ хэбсэлүүд эхилхэ.

Иймэ адресаар хандаха: 670036, Улаан-Үдэ хото, Жердевэй үйлсэ, 2, хоердохин дабхар, 2,4 номер- нуудтай трамвайгаар «ПОШ фабрика» хүртэр ошо- хо. Телефонүүд: 3-76-06, 3-86-84, 3-89-34, 3-87-25.

ГОРОД БҮРИЛ ГОЕ БОЛОХО

УЛААН-ҮДЭ ХОТЫН ТЕХНИЧЕСКЭ МЭРГЭЖЭЛЭЙ
15-ДАХИ ДУНДА

УЧИЛИЩИ удаахи мэргэжлнүүдтэ хургаар ху- рагшадые абахаар сонсоһоно:

9-10 классуудай бааза дээрэ гурвалсал болзор 2 ба 3 жэл:

штукатур-маляр, столяр-станочник, бульдозерой маши- нист, экскаваторай машинист, автомобильна крайной ма- шинист, эхэнтрэй гадар хубсарһанай оёдолшон.

15-16 цаһатай хүбүүд болон басагад абтаха. Конкурс үнгэргэһэнэй ашаар оролтын шалгалта барингүйгөөр училищиде абтаха: Училищи дүүргэһэдтэ мэргэжэл ол- гоһон тухай диплом, дунда гурвалсал тухай аттестат үгтэхэ.

11 класс дүүргэһэд 10 нара соо хуража, штукатур- маляр, соргонууды табиха талаар гагнууршан, оёдол- шон-мотористка болохо.

17 болон аха наһанай хүбүүд, басагад абтаха. Дүүр- гэһэдтэ мэргэжэл олгоһон тухай диплом үгтэхэ.

Училищини дэргэдэ үдэһын отделени хүдэлдэг. Баса- гад эндэ хуража, штукатур-малярһаа гадна, плати оёдог мастер, хоердохин мэргэжлэдэ хураха аргатай байха. Хүбүүд хоердохин гү, али дүтэрхы мэргэжэл—бульд- зерой машинистын гү, али экскаваторай машинистын мэргэжлэдэ хураха. Дүүргэһэдтэ эдэ мэргэжлнүүды олгоһон тухай үнэмшэлгэ үгтэхэ.

Гурвалсал дүрмүүд 2 болон 3 жэл хураха хурагшад гүрэнэй тэдхэмжэ дээрэ байха, түрэлхидгүй, 1 группын инвалид хүүгэдтэ 30 түхэриг хэмжээнэй стипенди тү- лэгдэхэ, материальна талаар нэмэлтэ хангалгада хүртэ- хэ. Практикын үедэ бүхы хурагшад салин хүлһэнэй 50 процентые абаха.

10 нара болзортойгоор хураад, штукатур-маляр, сор- гонууды табиха талаар гагнууршан гэхэн мэргэжлэтэй болохо. Хурагшадта нарадаа 91 түхэриг стипенди, оёдол- шон-мотористка мэргэжлэтэй болохо хурагшадта нара- даа 75 түхэриг стипенди түлэгдэхэ. Энэһнээ гадна прак- тикын үедэ салин хүлһэнэй 50 процент түлэгдэхэ.

Штукатурнууд болон столярнууд гүйсэд түхээрэлгэ- тэй хамтын байраар хангагдаха.

Барилгын мэргэжлэтэй болоһон хурагшад «Бурят- строй» ПСО-гой предприятинуудта хүдэлхөөр эльгээг- дэж, барилгашадта олгогдоһон бүхы хүнгэлэлтнүүды хэрэглэхэ. Оёдолой мэргэжлэтэй болоһон хурагшад «Туяана», «Бурятшвейбы» гэхэн нэгдэлнүүдтэ пред- приятинуудта хүдэлхөөр эльгээгдэхэ.

Училищиде хураһан сэг ажалай таһалгарлагүй стаж- да оруулагдаха. Шалгарһан тэмдэгтэйгээр, һайн сэгнэл- тэнүүдтэйгээр дипломууды абһан хурагшад гурвалса- лаа сааһадань үргэлжэлүүлхын тула азууд болон тех- никуудтэй үдэрэй отделенидэ орохоор эльгээгдэхэ. Тихэхэдэ ажалай тодорхой стажтай хүнүүд конкурсдо хэбаадалсаха.

Училищиде ороходоо удаахи документнуудтэй бай- ха. Шэлһэн мэргэжлэтэ заагаад, директорэй нэрэ дээрэ мэдүүлгэ-анкета (бланк үгтэхэ), гурвалсал тухай доку- мент, хургуулиһаа характеристикэ, медицинскэ справка (086 у форм), бүлын бүрдэл зааһан, ажаһууһан га- зарһаа справка, 3x4 см хэмжээнэй 6 фотокарточка, баазава предприятиһаа гү, али ВЛКСМ-эй райкомһоо эльгээһэн саарһан (хурагшад эльгээгдэһэн хүнүүдтэ үг- тэхэ), түрһэн тухай үнэмшэлгэ гү, али паспорт.

Июнин 1-һээ документнууд абтана, сентябрин 1-һээ хэбсэлүүд эхилхэ.

Абалгын комисси үдэр бүхэндэ хүдэлхэ: ажалай үдэр- нүүдтэ 8-һээ 18 сэг болотор, суббота, воскресенидэ 9- һээ 16 сэг болотор.

Училищини адрес: 670031, Улаан-Үдэ хото, Геоологи- ческая үйлсэ, 10. Телефонүүд: абалгын комисси— 3-00-24, абалгын комиссин секретарь—3-32-38, хамтын 3-00-24, абалгын комиссин директор—3-35-00. 4, 6, 7, байра—3-11-78, училищини директор—3-35-00. 4, 6, 7, номернуудтай трамвайнуудад, 2, 14, 15, 20, 29, 30, 36, номернуудтай автобусуудад, 2, 14, 15, 20, 29, 30, 36, 37, 126-дахин буудал хүртэр ошохо. Училищи худалдаа ская гэхэн буудал хүртэр ошохо. Училищи худалдаа наймаанай байшангай ара талада оршонхой.

[Ургэлжлэл. Эхнийн 22-33-
дахь номеруудыг]

1959 ондо Москвада болоһон декадада бэлдэхэлэй үедэ Намжил Гармашин Балдано олон жэжиг туршада бэлдхэн «Анда нүхэдэ» гэхэн драматическа поэмад дүүргээ һэн. Энэ зохиол дотороо буряада арадай урданай түүхын багшын нүхэсэлэй һабажа юм. Гурбан зуун могоһон байха юм. Буряада Хорин жэлэй урда тээ Буряада Хорин арба нэгэн эсэгын түлөөлгүшэд эзэн хото, ородой сагаан хаанда эзэн гүйлгэһэн ошоо һэн. Хитадай Манжа хаанай эзэрхэг түрүмдэй буряада газар дайдада обтодог. Байгал далайда хорхойтодог байгаа. Нэгэнтэ бэшэ Монголой газар дээгүүр нэбтэрэн, манда харата муухайгаар довтолон ородог һэн ха. Тээд буряада арад газар уһаа хамгаалан, харин булимтарагшадта нэрэдээ хүрэмэ шанга харюу үгэдэг бэлэй. Тимн буряада арадай түлөөлгүшэд Зүүн зүгһөө ушаруулагдадаг аюулһаа Орос ороной асари хүсөөр абархыень, тини агуу хаанай эрхэ мэдэлдэ буряада арадынь абахыень гуйжа, эзэн хаанда хандаһан байна. Мүн лэ буряада арада айхабар эхэ аюул ушаруулдаг. Зүүн зүгэй харата эзэмдэгшэд тухай бүри далай урда тээ Намжил Балдано «Байгала-Барсас баатар» гэхэн эрхим зүжэгүүдэлгээ нэгыө бэлдхэн юм.

Композитор Дандар Аюшеев түрэл арадынгаа түүхын хүгжэмөөр харуулаа гэжэ шэбшэжэ абаһан байжа, Намжил Балданоной «Анда нүхэдэ» гэхэн зохиолоор оперо бэлдэһэн. Энэ оперо Москвада харуулагдаһан Буряада искусствын эгээл эхэ зохиол болодог тодорһон, москвалындай магтаал һайшаалда хүртэһэн түүхэти.

Намжил Балдано «Ангара гоохон» гэхэн баледэй либретто бэлдхэн юм. Тус либреттээр Бау Ямпилев Лев Книппер хоор гайхалтай уран хайхан балет байгуулаа бэлэй. Энэ балет мүн лэ Москвада болоһон декадын шэжэллэл болоһон байна. Тус балет манай Буряада баледэй туйлалтынь харуулхынгаа хажуугаар бүхы совет баледэй алтан жасада орохо ээргэтэй тэжэ би тоолодог хүм.

Декадын үедэ айхабар эхэлмэлтатыйгаар харуулагдаһан эдэ хоор томохон бүтээлүүд манай Буряадай мэргэжлгэй хүгжэмэй культурын хүгжэлтын дүн болохоһоо гадна, манай драматургийн гайхамшагта дэбжэлтынь үшөө саашаа хүгжэхэ арга боломжынь гэршэлхэн байна.

Буряадай драмын театр декадада хоер зүжэг абажа ошоо. Дашарбадан Батожабайн «Барометр шүүргэ харуулаа» гэхэн зүжэг доктор Лениний үнэн сэхэ шаби Иван Бабушиний ажал абуулга зурагладан харуулагдаа. Театр мүн Москвада «Сосуутан» гэхэн залуу драматург Бато-Мунко Пурбуевай зүжэг таблаа һэн. Ород драмын театр Н. А. Островскийн «Василиса Мелентьевна» гэхэн зүжэг Москвада харуулаа. Тус зүжэг театруудай сценэ дээрэ үнхэнэй тэбигдэгүй байжа, нислэл хотынхидынь нилээд һонирхуулаа бэлэй. Тинхэдэ манай Буряадай хатар ба дууной ансамбль мүн лэ һонирхолтой зүйлүүдынь бэлдэжэ ошоһон байна. Манай республикын худөө нотагуудай, хото городуудай уран хайханын самодельностины гешүүд — олон арадай түлөөлгүшэд бэлгэ шадабара амжалтатыйгаар харуулаа һэн. Коммунист ажалдай предпряти гэжэ суурһаһан Улаан-Удын нарын симбын фабрикын хатарай ансамбль, Эх-Хунилын шэмээшгүүдэй суута дуушад тэдэн соһооо шалгарһан байна. Дүн хамтадаа декадада хабалалсаһаа 600 хүн Москва ошоо бэлэй.

Урда урданайхыһаа хүйтэн нолыһаа һара байгаа. Бидэ Байгалай үмэһэн нотагай зон ямаршынь хүйтэниһе үздэг гэжэ бэлдэбди. Тинхэһе тэрэ жэлэй хорон хүйтэн манжы жэжиглэһэн юм. Декадада ошоһон бидэнэр оронойгоо нислэл хототой танилсажа, нилээд зайгаа һэмди. Олонхиднай урда тээһэн нэгэнтэ бэшэ Москва ошоһон, тэндэ байһан зон юм.

Агууһа нислэл хотоор зайхадаа, бидэ үбэлэй хайхан зураглалынь гошоохогоо ябаа бэшэ аабди даа. Декадын ахилын урда тээ нэгэ бага һамархын тулада Москва хотын үйлсэ гудамжануудаар ябаһан байгаабым. Юундэб гэжэдэ, хүн бүхэмнай зүрхэ сэдхэлээ хүндэлгэһэн, энэ айхабар эхэ шалгалтаһаа хүрдэн айһан, түгшүүрлэтэ байдалда ороһон байгаа бшуу. Имэ шалгалта барихаа бээз бэлдэһэн байгаабым. Харин мүнөө Москва ошоод, эдэ богонихон болзворто ямар бэ даа нэгэ юмны хубилгажа гү, али эгэһажа, юмны бэ даа хайжаруулахаа оролдожо, огто болохогүй байгаа даа. Аха дүү республиканыудай декадануудынь али олон үнгэртэһэн дүй дүршлөөр эхэ консультантууд, РСФСР-эй соелой Министртын ахмад түрүү мэргэжлгэн москвалында бээ

вет оронойгоо түб нислэл хототой танилсабди. Унхэнэй далай соел культурын түб болоһон агуу Москва хотын ажалшад манай буряада арадай литература болон искусствые том дүтөөр һаналжа, том анхалтатыйгаар, эрилтэ эхэтэйгээр хандажа, туйлалтатыймнай танилсаһаа байна гэжэ сэдхэлхэдэ, дулаан зохид шэнги болоно. Буряадай түрүүшын эрдэмтэн, үнгэртэгшэ зуун жэлэй тэн багта Казанскийн университет дүүргэһэй, Зүүн зүг шэнжэлхэ ородой агуу эхэ эрдэмтэдэй алдар нэрэдэ хүрэмэ шаби Доржи Банзаров имэ юмэн тухай шэбшэдэг байгаа гүй Ингэжэ бодохоодоо, балай баярлахаар бэшэ сэдхэлдэ эзэлгэдэһэн. Үнгэртэһэн үеһи буряада интеллигенци бултадаа Доржи Банзаров шэнги үнэн шударгуу, Доржи Банзаров шэнги түрүү үзэлтэй байгаагүй юм. Тэдэнэй дунда өөрын

хурагай һалбаран хүгжэхэ хэрэгтэ эхэлхэн нүлөө үзүүлхэн байна. Иннокентий Жуков Сампилов хоер бүхы наһараа нүхэсэлхэн юм. Нэгэ бэшэг соогоо Иннокентий Жуков Буряадай алдар суута уран зурааша Цыренжап Сампиловай «Талын дуран» гэхэн зурагынь айхабар үндэрөөр сэгнэһэн байдаг. «Үеһи үедэ үлэхэ уран зурагай дээжэ мүн», — гэжэ Иннокентий Жуков бэлдэһэн.

Уран зурагһаа бэшэ ондоо ямаршынь искусстводо үндэһэн маяг түхэлһе гүйсэд дүүрэнээр, уран хайханаар харуулаа шадахагүй ха даа гэжэ би һанадаг хүм. Японой, Хитадай уран зурагынь хэншье илгаруулаа ядахагүй. Тинхэдэ ородой агууһа уран зураашадай бүтээлнүүдынь Италиин, Испаниин, Франциин гү, али хүгжэн һалбаралтын үеһи немец уран зураашадай зурагуудһаа илгаруулахагүй

Африкан БАЛЬБУРОВ

Арбан хоёр эрдэни шэмэгни

линг шадабара харуулхынгаа урда тээ алибаа өргөөр сэдхэлээ дэруулаа гэгтэһэн зүбшэл үгэһэн байха юм. Иланга уран хайханын самодельностины гешүүд эхээр жэгшээ, зориг ядаа һэн. Нислэл хотодо хэдэн мянган хүнүүдэй урда дүү дуулаха гү, али хатар наадаха гэжэ тиниэ амар хэрэг бэшэ бшуу. Мүн тинхэдэ үзэхэ юмны нилээд үзэһэн мэргэжлгэһэн артистуудынь баһал зүрхэ сэдхэлээ хүдэлгэһэн байха юм. Тимн Москва хотоор зайжа, элдэб музей, гоо хайхан хүсөөнүүдынь хаража, үзэжэ, нилээд һамаррагдаа бэлэй. Улаан талмай дээрэ, Эхэ театрай хажууда, Ленинэй нэрэмжтэ библиотекын газар, метро сооһе — хаа хаанагүй дүрэ зурагуудһаа абхуулнабди. Хүйтэндэ даяража, ягаа улааһан болоһон хасартай уяхан бээтэй басагадынь газарһааһаа адаглахадаа, бата задаруун хубуудынь харахадаа, ходо урма баяраар сэдхэлээ халадаг хүм. Манай буряада зон жэлһээ жэлдэ улам гоо хайхан, залуу олог боломжол байна даа. «Арад зоной ямар байдалтай байһынь мэдэхэ» һангаа һаа, эхэнэр-нүүдэһи харагтынь гэхэн урданай сээһн мэргэн үгэ би юм. Энэ тон гүнзэгэй удхатай үгэ байна даа. Нэрэһынь ямар нэгэн арадай эхэнэрүүд дэргэлдэһэн һаань, тэндэ эхэнэр хүниһе оройдоо тоодоггүй һаань, тэндэ эхэнэрүүдэй хоймор талада гараха эрхгүй, үүдэн тушаа хүнэй араар нүүдэллэдэг һаань, тэндэ эхэнэрүүдэһи хамга хара ажаллаа хэжэ, харшалагдажа, үгэһэй ядуу байдалтай байдаг һаань — бүхы арадынь эгээл тиниэ дарлагданги, эрхэ сүлөөгүй, үгэһэй ядуу байдалтай гэжэ мэдэгдэхэлб! Үри хүүгэдэһиһе эхы эдэ муугаар байлдадаг, харшалан дэргэдэ хүниһе өөрөө сэдхэл зүрхөөрөө арьбагүй доройд муу амлан ха гэжэ мэдэхээр лэ. Манай буряада ороной басагадууд хэдэ һайхам даа! Тэдэнэй энэздэн хэдэ хонгеб. Манай нотагай басагадай хулыньшье сэхэ болонхой. Хара үдхэн нидэ доройһоонь мойһон хара нодонһи хэдэ олог баяртайгаар ялаздаг бэл! Манай совет засагай аршаанта амисхаал доройд бугдэ нийтын баян байдалай, адли тэгшэ эрхэтэй болоһоной үржэлтэ хүрһэн дээрэ ургаһан манай арадай амиды сэгзүүд мүн гэжэ би хонгор хайхан басагадынь нэрлэхэб. Москвада хэдэ хүйтэһынь байгаа һаань, айхабар хорон һалхынай гаш хайраггүйгөөр хэдэһынь үлээгэһэн һаань, бодото жаргалаа олоһон хүнүүдэй олог задаруун алхамһаа, тэдэнэй хүнүүн олог энэздэнһээ минин зоосоо уни бутаран халуу бусална. Бидэ асари эхэ гүрэнэй агууһа нислэл хотоор зайжа ябаабым. Заяанай урин ээлдэр абаритэй, харин хараган дайсандһаа шэрүүн, хани нүхэдтөө үнжэһэн мээхэй агууһа москвалындай байдаг түрэл со-

гоо арадай хуби заяан тухай асуурдалаар алдуу гаргадаг — хаанта засагай тэсэлгүй дарлалта мүлжэлгынь, хаанай түлөөлгүшэдэй харата муухай шэрүүн аашынь бага арадуудта хандадаг орос ороной нийтэ хандажа юм гэжэ баталдаг, өөрынгоо арадай зүдэрүү муу байдалай бодото шалтагаанынь тодорхойжо шададаггүй хүнүүд олон байгаа. Мүн тинхэдэ имэ буржуу, эндүүтэй һанамжынь зорюута дэлгэрүүлжэ, өөһэдэһиһе үндэһэн яһатанынь ород арада эсэргүүтэ хандуулынь оролдодог хүнүүд баһа байһан байна. Буржуазна национализм гэжэһе өөрынгоо үндэһэн яһатанда эсэргүүтэ, ээрлэг муухайгаар, зорюута хорото сэдхэлтэйгээр хандаһан хандажа мүн болоно. Ингэжэ хандадаг хүнүүд — буржуазна националистууд манай харата гүрэтэ дайсад гэжэһе. Тэдэндэ эсэргүүтэ тэмсэлдэ эзэлдэ бэлэн байха еһотойбди. Манай буряада арад имэ алдуутай бодол бододоггүй, имэ өөдэгүй сэдхэл сэдхэдэггүй байһанынь һайн гэжэл даа. Мүнөө өөрын хара амла хараха, өөрынгоо үндэһэн яһатанай өөдэгүй ахирхон бодол бодохо эрхэ байдал гэжэ огто манда үгы. Би эндэ манай арадай интернационалынь еһо заншал тухай хэлэхэ һананаб. Манай арад зондо буржуазна национализмын хорото үзэл огто байгаагүй юм.

Манай буряада нотагай арадай уран зурааша Цыренжап Сампиловынь танихагүй хүн үгы еһотой. Цыренжап Сампилов хадһа Ярууна нотагаһаа гараһан, Буряадай мэргэжлгэһэн уран зурагай үндэһэн һуури табигһан томохон уран зурааша мүн. Гэхэтэй хамта тэрэниһе ороной алдар суута уран зурааша Иннокентий Жуковай шаби байгаа юм гэжэ уншагшадни бултадаа мэдэхгүйдөөшье болохо. Айхабар эхэ бэйлгэ түгэлдэр скульптор Иннокентий Жуков Шэ-тэ хотодо 1916 ондо Цыренжап Сампиловынь шаби болгожо абаһан байгаа. Иннокентий Жуков гэжэһе Лев Толстойдо магтуулаһан, Франциин агууһа скульптор Роденэй урма бейтай һайшаалда хүртэһэн, Луначарскийн статьянууд соо үнэн зүрхэнэй дулаан үгэндүүдээр дурдуулаһан, Ромен Ролланай магтаалда хүртэһэн алдар суута уран зурааша ха юм даа. Бидэ «Байгала» журналдаа Иннокентий Жуковай зарим бүтээлнүүдэй буулгабарни толилоһон, өөр тухайнь соел болбосоролой ахмад түрүү түлөөлгүшэдэй һанамжа дурдалгануудынь түүбэрлэн хэблэһэн байнабди.

Цыренжап Сампиловай ородой агууһа скульптор Иннокентий Жуковтай нүхэсэлхэн ябадал манай уран зураашын агуу бэйлгэһи һалбаран хүгжэхэ хэрэгтэ аша туһатай байһанынь дамжаагүй. Гэхэтэй хамта энэ хани нүхэсэл хадһа совет Буряадай мэргэжлгэһэн уран

хүн байхагүй еһотой. Тимн литература болон искусствын хоердохи декадада Буряадай уран зураашадай табан зуугаад шэлдэг зурагууд Москва абаашагдаа һэн. Москвагай уран зурагай байһандаа эмхидхэгдэһэн Буряада уран зурагай выставка нислэл хотын олон тоото хүн зоной, уран зураг шэнжэлгүшэдэй анхаралынь татаһан байна. Москвагай олон тоото баян бардам уран зурагай музейнүүдынь харадаг тэдэ олон хүнүүд манай Буряадай уран зураашадай хүдэлмэридэ нилээд үндэр сэгнэлтэ үгэһэн байна.

Сампиловынь творческоо уг залгамжалһан буряада уран зураашадай яаха өргөгүй мэргэжл түгэс, үндэһэн маяг харуулаһан тон һонирхолтой зурагууд выставкада табигдаа һэн. Эдэ зурагууд дээрһээ москвалындай Буряада ороной ажабайдалынь хаража абаһан, һонирхоһон байха юм. Эдэ зурагуудта Буряада ороной бодото үндэһэн байдал, Буряадай байгалиин үндэһэн түхэл маяг харуулагдаа. Гэхэтэй хамта москвалындай анхаралынь нэгэ гайхалтай һонин зүйл хандуулаа. Юуб гэжэдэ, эдэ Буряадай онсо өөрын түхэлтэй зурагуудай заримынь Буряадай АССР-тэ ажаһуудаг, ажалладаг ород уран зураашадай зураһан байха юм. Уран зурагынь һанар ойлгодог, һойнаар мэдэдэг хүнүүд энэ ушарынь сэгнэһэн байна. Гайхамшагта бэлгүүн хурса буряада уран зурааша Александр Сахаровскай хамта Буряадай ажабайдалынь харуулаа талаар ород уран зурааша Екатерина Неволина, ахмад түрүү бэйлгэ түгэлдэр буряада уран зурааша Георгий Павловтай хамта ородой томохон уран зурааша Александр Тимин ажалладаг. Георгий Павлов Александр Тимин хоер хуушанай хани нүхэд юм. Мүн буряада уран зурааша Дашанима Дугаров ород уран зурааша Александр Казанскийн хоер баһал нүхэсэдэг. Манай Буряада ажаллажа байдаг ород уран зураашынь «оройд яһанай буряада уран зурааша» гэжэ нэрлэдэг юм. Имэ нэрэ урдань шагнажа үзөөгүй хүнүүдтэ таагүйгөөр дуудамашье магад. Тээд имэ нэрэ бодото байдалынь тон хурса мэргэжлгэһэн тодорхойлоно ха юм. Совет Буряадай мүнөөнэй искусствые һайнаар мэдэхэ хүнүүдтэ «Буряада яһанай ород эрдэмтэн» гэжэ Гомбожаб Цыбиковынь нэрлэдэгтэл тон адляар дуудана бшуу. Буряадай республикын тогтоһоор табигнэлэй ойн тэмдэглэгдэһэн 1973 ондо Гомбожаб Цыбиковэй түрһөөр зуун жэлэй ой тэмдэглэгдэ. Гомбожаб Цыбиков дэлхэйн эрдэм ухаанай аша туһада Түбэд ороной нээһэн хүн гэжэһе. Тэрэ «Буддын шаһанай мүргэлшэн Түбэдэй нангин шүтөөнэй дэргэдэ» гэхэн мэдээжэ ном бэлдхэн байха юм. Тимн Цыренжап Сампилов

ай творчестводо эхэлхэн аша туһа үзүүлхэн хани нүхэсэл — ородой айхабар томо уран зурааша Иннокентий Жуковтай байгуулаһан хани нүхэсэлэнь үшөө эхэ аша туһатайгаар, үшөө эхэ үргэн дэлхэстэйгээр, бүри эхэ амжалтатыйгаар мүнөөнэй Буряадай уран зурагай искусствые өөдэһи үргэжэ, урөгшань довшуужа байна гэжэдэ алдуу болохогүй. Ород яһанай уран зураашада аад, буряада үндэһэнэй сэдхэл мэдэрэһи ойлгохо, хамга бүхы бэйлгэһэн нэбтэрэн орожо шадажа байһанынь манай республикада эхилхынь гайхуулдаггүй. Манай Буряада үни урдаһаа хоёло ород буряада хоерой хоорондохи хани нүхэсэл тогтонхой юм, энэхэн ородууд буряадаар сээрээр дуггаржа байдаг. Харин тинхэдэ буряадада уһа саһан шэнгээр ородоор хэлдэг.

Имэ еһотой хани нүхэсэл манай Буряада уран зохиолшодойш дунда, композиторуудайш творчестводо эли тодоор үзэгдэдэг.

Москвада болоһон хоердохи декада дээрэ Буряадай уран зохиолшодой туйлаһан эхэлхэн амжалта тэмдэглэгдэһэн. Илангааа проза эхээр хүгжөө гэжэ магтуулаа бэлэй. Тус декадада хабалдаһан буряада уран зохиолшод РСФСР-эй уран зохиолшодой холбоной правленидэ сугларһа һэмди. Тэндэ манай уран зохиолшодой номуудынь зүбшэн хэлсэлгэ болоо һэн. Энэ зүбшэн хэлсэлгынь Всеволод Вячеславович Иванов хүтэлбэрилөө бэлэй.

Манай уран зохиолшодой сэдхэлэ хүдэлхэһиһи, жэжын татаһанынь ойлгосотой бээз даа. Тус зүбшэлгэдэ ород совет литературин ахмад түрүү түлөөлгүшэд, томохон уран зохиолшод хабалдалсаа бшуу. Тинхэдэ энэ зүбшөө томохон уран зохиолшод, Горькийн еһо заншалынь нэрэ түрэдөө хүрмөөр үргэлжлүүлэгшэ Всеволод Иванов хүтэлбэрилөө ха юм. Би эндэ манай Буряадай литературин интернационалы хани холбоной тохилдуулан, Всеволод Иванов тухай хөөрэхэ хүсэлэнтэйб. Яахадаа гэхэдэ, Всеволод Иванов гэжэһе манай Буряадай уран зохиолшод манай «Байгала» журналай эхэлхэн хани нүхэр байһан юм. Тинхэдэ би тэрэһиһе манай литературин эсэгэ гэжэ гэжэ нэрлэхэ байнаб.

1955 оной намарһаа эхилжэ, би «Байгалай толоно» журналда хариуцаһата секретаряар хүдэлмэрилөө һэм. «Байгала» журнал тинхэдэ «Байгалай толоно» гэжэ нэрэтэй байһан юм. Партийн Буряадай обком уран зохиолшод Семен Метелица бидэ хоерынь журналынь эльгээгэ бэлэй. Журналай ахмад редактороор тинхэдэ уран зохиолшод Никифор Рыбко хүдэлмэрилдэг байгаа. Метелица бидэ хоерой редакцияда эрхэдэмнай, журналай хоердохи номер бэлдэхэдэжэ байба. Нэн түрүүн журналай нэгдэжэһи номерой гараһан ушарлар редакциян хүлээн абаһан амаршалга болон юрөөлнүүдынь сэдхэлээ хүдэлгэн уншаа гэжэһе. Тус амаршалганууд соһооо ажалшады интернационалынь үзэл бодолоор хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ «Байгалай толоно» гол анхаралаа хандуулаа еһотой гэжэ зааһан КПСС-эй Буряадай обкомой амаршалгын үгэнүүдынь уншаа бэлэйб. Хоёомынь обкомой нэгдэхки секретарь байһан Александр Уладевич Халаловтай хөөрлэдхэдэ, тэрэ ингэжэ хэлэһэн:

— Совет литература гэжэһиһи нэгэн бүхэлл ном. Таанад бултадаа ондо ондоо хэлэн дээрэ совет нэгэл литература байгуулаа гэжэһе, Буряада уран зохиолшодой бэлдхэн бүхы һайн һайн зохиолнуудынь журналдаа тунхаглажа байһынгаа хажуугаар ород совет уран зохиолшодой, мүн оронойгоо бусад республиканыудай уран зохиолшодой байгуулаһан эрхим зохиолнуудынь эсэгтэй хэблэжэ байха еһотой. Энэ хадаа манай уран зохиолшодой эрхим туралсал болохоһоо гадна, интернационалынь еһо заншалда тон һайнаар хариусана бшуу.

[Ургэлжлэлэһи удаадахи номерто гараха]

Анонс!

Улаан-Удын городской Совет тогтоол гаргаж, Үдэ мүнэнэй эрхүүд дээрхи промышленна болон ажалуудалач үлэгдэлүүдэе сээрлэхэ талаар экологическа хара сентябрьда үнгэргэхэ тухай «Экополис» гэхэн научно - практическа түбэй дуралдхалыо дамжабэ.

Сентябрийн 29-дэ нийтэ городской субботник үнгэргэхөөр хараалагда-на. Мүнэнэй хажууда ор-шоһон городо 1 павстал-нуудыг үлэгдэлүүдэе суглуулан аьталагатай холбоотой хуули ёһонуудай, экономическа ба эмхидхэлэй асуудалнуудыг шиндхээ талаар хэмжээ ябуулгануудай комплекс тогтоол дотор тодорхойлогдонхой.

«Спутник» гэхэн залуу-шуулай үлэскоорондын аяналгын бюрогой КПСС-эй обкомей гараж-дахы ГАЗ-74 автомобиль жолоодохо I, II классой жолоошон хэрэгтэй. Иймэ телефонуудар хонходоходотнай боло-хо: 2-03-34, 2-39-91, 2-57-22.

Улаан-Үдэ хотын, рес-публиканска видеотека-дэ [Гараринай үйлэс, 31], мүн Бурятиндөө-түбэй [Ланинэй үйлэс, 12] пре-катна жаседа совет бо-лон хариин гүрэнхүүдэй үйлэдбэрийн 1600 видео-кассетэ бии. Эдэ адре-суудар мүнэгэ эльгээгээд гү, али мүнэгэ түлөөд ан-деокассетэнуудыг про-кадөөр абахада болохо. Бурятиндөө-түбэй үдэр бүхэндэ видеокассетэнуудыг үгэжэл байдаг. Иймэ телефоноор хонходо-ходо ботохо: 2-30-96.

КИНО

«ДЭЭЖЭ»
«Удивительная находка, или Самые обыкновенные чудеса» — в 9-30, «Собственными стараниями» (2 серии) — в 15, 21, «Мужчины-проказники» — в 11-10, 13, 17-30, 19-20.
«РОДИНА»
Мультфильмы — в 10, 16-30, «На тропе войны» — в 12, 14 (удл.), 18-10, 20, 21-50.
«ПРОГРЕСС»
Красный зал — «Обман-щики» («Таинственные душиатели») — в 9-40, 12, 14-20, 16-40, 19, 21-20. Зеленый зал — «Побег» — в 9-40, 11-40, 13-40, 15-40, 17-40, «Однажды в Америке» (3 серии) — в 19-40.
«ОКТАБРЬ»
Мультфильмы — в 9-40, «Кинг-Конг» — в 11, 15-20, «Кинг-Конг жив» — в 13-20, 18, «109-й идет без останков» — в 20, 21-40.
«ВОСТОК»
«Дружок веселого бегемота» — в 15-30, «Отпетые мошеники» — в 17, 19, 21.
«БАЙКАЛ»
«Ко мне, Мухтар!» — в 16-30, «Однажды в Америке» (3 серии) — в 18, 21-30.

УНШАГШАДАЙ АНХАРАЛДАЙ

Байгша оной августын 25-най газетэ типографин гэмээр 4 хоногоор хонхондо-жо гараба.

ФЕСТИВАЛЬ ЭХИЛЭЭ

«Байгал—Мичиган: нуурнуудыг абаралхыг» гэхэн совет-американ театрално-экологическа түрүүшын фестиваль-конференцидэ хабаадалсхын тула аме-рикан болон совет делегацинууд уржадэр уулзаа. Иллинойско-ород театрална ассоциацийн түрүүлэг-шын туһалагша Дайана Олмен американ делегацие танилсуулаа. Тэрэмнай американ талаһаа фестиваль-конференцийн директор болоно. РСФСР-эй теат-рална ажал ябуулагшадый холбооной секретарь В. Г. Урин совет делегацитай танилсуулба. Энэ уулзалга республикийн нийслэл хотодо үнгэр-хэ фестивалийн түрүүшын шатада эхи табиба.

Үсэ-гэлдэр фестивалда хабаадагшад бултадаа Сухов тосхон, «Байгалай долгинууд» гэжэ турбаазада ошоо. Эндэ фестивалийн гол хуби үнгэрхэ. Хоёр ороной түрүү мэргэжэлтэдэй хабаадалсалгатайгаар байгаа-ли хамгаалгын асуудалнуудар үгэ булалдаанууд, ашатай туһатай дуралдхалуудыг, эжжүүдэе зүбшэн хэлсэлгэ, таорческо уулзалганууд эмхидхэгдэхэ. Августын 30-да фестивалда хабаадагшад Улаан-Үдэ бусажа, городойхид фестивалийн театрална программатай танилсаха. Тэрэ сентябрийн 2 болотор үргэлжэлхэ.

Манай корр.

КРОССВОРД

По горизонтали—3. Рабочий, специалист по обработке металла, дерева. 6. Лодка у индейцев. 11. Производственные, передающие из рода в род мастерство, трудовые традиции. 12. Летательный аппарат. 15. Специалист по выделке шкур. 16. Главный режиссер МХАТ. 17. Рост быстроты движения. 18. Головной убор. 21. Лицо, временно владеющее участком земли. 24. Молочный продукт. 25. Способ ведения боя. 29. Химический элемент, металл. 30. Метательное оружие индейцев. 31. Норвежский исследователь Арктики. 32. Игра-загадка.

По вертикали—1. Группа пасущихся животных. 2. Действующее лицо оперы Ш. Гуно «Фауст». 4. Геометрическое тело. 5. Областной центр РСФСР. 7. Чувство усталости, ослабления. 8. Способ добычи животных для зоопарка. 9. Спортсмен.

10. Декоративное растение, цветок. 13. Будочка-гнездо для певчих птиц. 14. Промышленное устройство, теплообменник. 19. Государство в Европе. 20. Русская игра с песнями и пляской. 22. Одно из пяти чувств. 23. Дорога вдоль линии фронта. 24. Птица. 26. Курорт в Краснодарском крае. 27. Лиственное дерево. 28. Металлическое покрытие на иконе.

АВГУСТЫН 18-ДА ТОЛИЛОГДОХОН КРОССВОРДЫН ХАРИУНУУД

По горизонтали: 7. Формула. 8. Овцевод. 9. Скалолаз. 10. Яблочков. 12. Бассейн. 14. Стригун. 15. Наталья. 16. Агрономия. 19. Гранула. 22. Липейка. 24. Омикрон. 25. Меркуров. 26. «Фантомас». 27. Тапиока. 28. Изразец.

По вертикали: 1. Домкрат. 2. Эмulsion. 3. Шарабан. 4. Комбайн. 5. Песчаная. 6. Волость. 11. Ессентуки. 12. Бунгало. 13. Нагибин. 17. Индукция. 18. Чернотел. 20. Реферат. 21. Аммонит. 22. Лопак. 23. Кавалер.

ШЭЛЭХЭ САГ ЕРЭЭ

Хүндэтэ уншагша! Ши, «Комсомолка» унша-даг байгаа ёһотойш. Дэлгүүрэй экономикын эрхэ байдалда орохоодо олохон залуушуулай газетэнуудэй хайшан гэжэ ажамидарха байһан тухай тэрэнэй түрүүшын хуудананда толилог-дохон материалуудта анхаралаа хандуулһан, уншанан лэ байгаа ёһотойш. Тимэ даа, саар-хан үнэтэй сэнтэй болоо, типографска гарга-шануудай расценкэнүүд, «Союзпечатины» ту-һаламжын түлөө түлбэри ургаа. Энээнһээ га-дна залуушуулай газетэдэ үшөө нэгэ ондоо бэ-лэг бэлдэгдэн байна. Тэрэн юуб гэхэдэ, КПСС-эй Центральна Комитет 1990 оной ию-линь 10-да партийна органоудай хэблэлүүдэй бүридэлдэ байһан залуушуулаа, хүүгэдэй хэб-лэлүүдэе 1991 оной январийн 1-һээ ВЛКСМ-эй ЦК-да дамжуулан үгэхэ тухай тогтоол ба-талан абаа. Тинхэдэе партийна органоудай хэб-лэлүүдэй мэдэлдэ байһан олохон залуушуу-лай газетэнууд тэдэн тухай бэшэжэ, дурынё гутаагаа гэжэ ха. Манай газетын гараанууд партийна бюджетһээ түлэгдэдэг байгаа. Энэ-нэй нүүлээр бидэ ямар үрэ дүч туйлажа, юу-тэй үлэхэ гэжэшибди? Аха нүхэднэй маана-дые байлайшье эхээр хайрлаагүй байна. Тин-гээд мүнөө маанадые комсомолой рескомдо дамжуулан үгэнэ. Бидэ ямар өргө боломжо-

нуудһаа хаһагдаашибди? Мүнөө полиграфич-ескэ туһаламжанууд партийна органоудай хэблэлүүдтэй хэлсэнэй үндэһөөр бэелүүлэг-дэхэ, албанай болон складай гэр байранууд баһал тимэ байха.

Энээндэ сошордон хүрдөөгүй байхын өргө-гүй, сентябрийн 1-һээ газетэдэ захил хэлгэ эхилхэнэ. Үнэ сэнгүүдэе дээшлүүлһэнтэй да-шарамдуулан, уншагшадыйнгаа ханааа зобоо-хогүйн тула яаха ёһотойб! Маанадые өөрын бухгалтеригүй үлэшэбэ гэжэ ши ойлгобо ёһо-тойш. Маанадай абаһан шиндхэбэри яһала бо-долтой, таанадые ойлгохо байха гэжэ найда-набди. 1991 онһоо газетэ захилгын сэн 7 түхэ-риг 80 мүнэгтэ болохо гэжэ тогтоободди. Тэ-рэ манда олзо үгэхэгүй, энэмнай өөрын үнэ сэнгһээ доогуур болоно.

Газетэ хуушан янзаараа долоон хоногтоо нэгэ дахин гараха.

Манай газетэ буряад хэлэн дээрэ оршуула-дажа гарьдаг гэжэ таанад мэдэнэ ёһотойт. Хэ-дэн жэлэй урда тээ элдэб хэмжээндэ энээн тухай хэлсэжэ эхилэ бэлэйбди. Ондоо хэблэ-лэй материалнуудыг нажаалдан оршуулдаггүй түрэл хэлэн дээрэ хонирхолтойгоор гарадаг газетэ хэрэгтэй гэжэ ханагдаха байна. Иймэ һанал бодолыг хэлэхэдэ, маанадые хаа хаана-

гүй дэмжэн аад, хоолон үгэнүүдһээнэ үрэ гаранагүй. Мүнөө оршуулагдадаг газетһээ өр-сакса сагнай тулажа өрээ. Дэлгүүрэй экономик-ын эрхэ байдалда «Молодежко» тэрэнине бээ дээрэ даажа абаха арганы халаа. Оршуула-дадаг газетые хэблэлгын типографин гарга-шанууд адлирхуул байдаг. Тимэһээ буряад хэлэн дээрэ хонирхолтой тусгаар өөрын газетэ гаргадаг болохын тула хэн өнхөралаа хандуул-ха, туһалха, дэмжэхэ ёһотойб! Оршуулгын та-һагайхид энэ асуудал дээдын зургаануудай ноёд һайдта эрид хурсаар табиха дүүрэн эр-хэтэй бэшэ гү! Оршуулдаг газетые үгы хээ гү, али шууха газетэ эмхидхэхэ гү гэхэн асуу-далда тодо хөрюу хэн үгэхэб!

Редакцийн журналистнууд уншагшадтаа бо-дот мэдээсэлүүдэе дуулгажа, тэдэнэртэй нягта холбоо барисаатайгаар худалжэ байха, обществодо боложо байһан демократическа хубилалтануудыг үргэнөөр хөруулха гэжэ газетын гол зорилго сондаа үлэхэ гэжэ ун-шагшадтаа найдуулна.

Ерэхэ жэлэй хэблэл захилгын кампани эхил-хэ зуураа, уншагша, шайгае дэмжэхэ байха гэжэ бидэ найданабди. Уншагшадый дэмжэл-гэгүйгөөр ажамидархын түлөө энэ тэмсэлдэ шүүгдэжэ болохобди. Зэй, тинхэдэе ши ма-най газетэ захиха гүш! Ерэхэ жэлдэ «Моло-дежко» ямар байһай гэжэ хананабши, тэрэнэй хууданууд дээрэ ямар материал уншаха хү-сэлтэйбши! Тэрэн тухайгаа манда бэшэ.

СПОРТСМЕНУУД

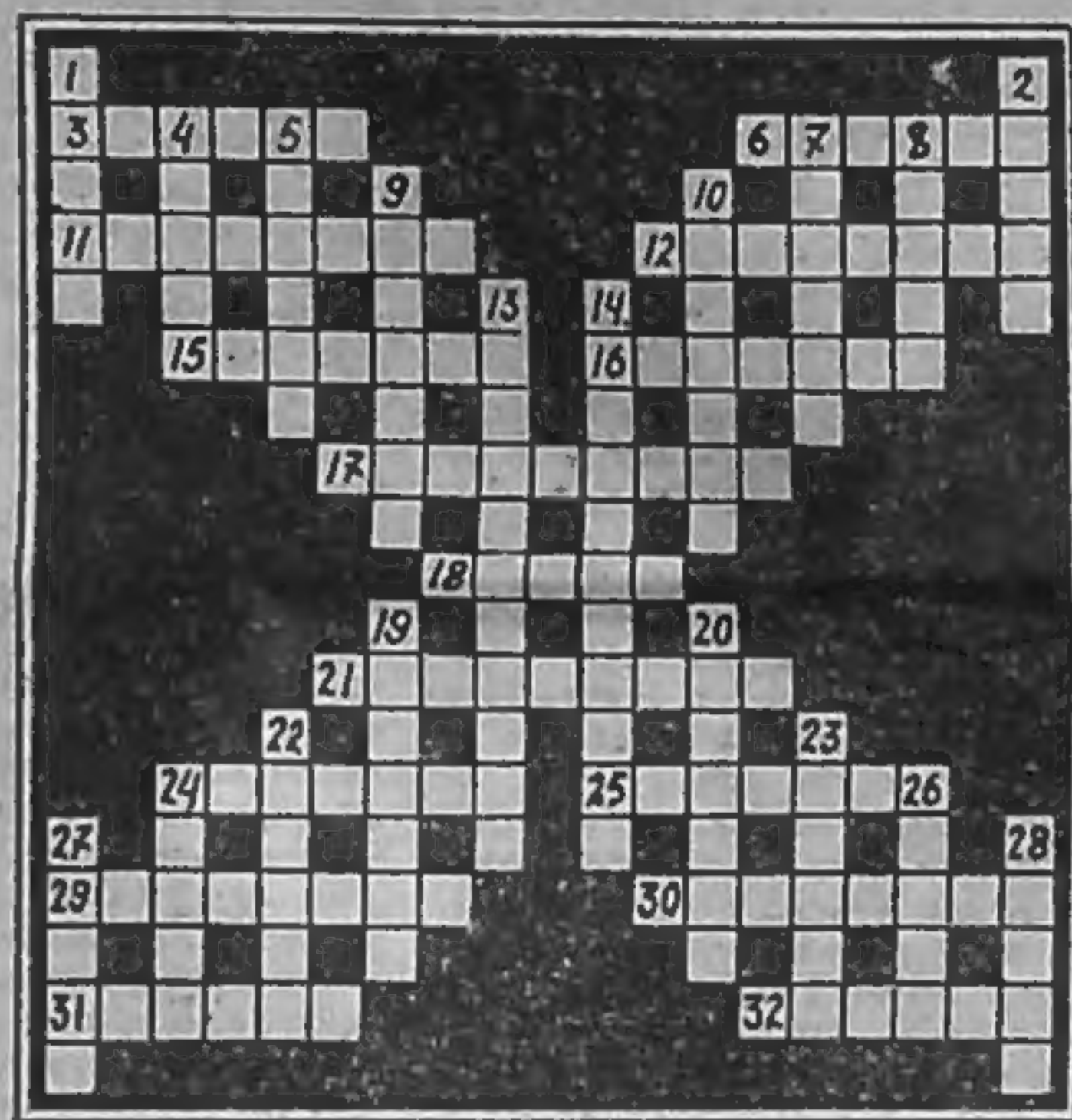
«ХИМИГУУД»

Республикийн ОВД-гэй тусхай комендатурын зу-най спартакиада боложо дүүрбэ. Энэмнай юун гэжэб гэжэ тодорхой-лон тайлбарилха хэрэг-тэй. Хуули эбдэлэн хү-нүүдтэ зориулагдаһан спортивна мурьсөөн бо-лоно. Тэдэниие арад зо-ной дунда «химиүүд» гэжэ нэрлэдэг.

МВД-гэй тусхай комен-датурын хүтэлбэрилгын болон эмхидхэлгын те-лаар тэрэнэй таһаг таб-адаха нимэ мурьсөө үн-гэргэнэ. Эдэ мурьсөө-нүүдтэ спортив табан зүйлөөр спортсменүүд хаба шадалаа түршаа. 5-дахы комендатурин ко-манда түрүү нуури, 2-до-хи комендатура хоёрдо-хи нуури, 1-дхи комен-датура гурбадахы нуури эзэлэ. Эдэ команданууд бултадаа городой гэжэ тоологдодог. Районууд-та орходоо городойхид-то спорт эрхилхэ арга боломжо бии гэжэ тэм-дэглэхэ хэрэгтэй. Тимэ-һээл жэлһээ жэлдэ эдэл команданууд мурьсэжэ, шангай нууринуудыг хо-орондоо хубаалдана гэжэ-шэ ха.

Мэдээжэ шалтаганууд-дар би илгэшадый нэрэ-нүүдэе нэрлэнэгүйб.

Жергал ХАЛБАЗЫКОВ, авторай фото.

МАНАЙ

АДРЕС,

ТЕЛЕФОНУУД:

670000, г. Улан-Удэ, ул. Капи-переводов—2-40-57, корр-даришвили. 23. Телефоны: зам-редактора—2-34-06, секретари-ата—2-34-41; отделов: идео-логический—2-43-23, социаль-но-экономических проблем—2-43-23, писем и образования, тэ гарадаг.

Газета отпечатана в респуб-ликанской типографии Госу-дарственного комитета бурят-ской АССР по делам изда-тельства, полиграфии и книж-ной торговли, г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 35.

Редактор Александр ДРУЖИНИН.

